

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.

7 FEB 1962

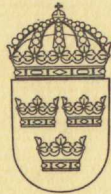
BYG

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962: 5

Ecklesiastikdepartementet

SOU

1962: 5A

VIDGAD VUXENUTBILDNING PÅ GYMNASIESTADIET

STUDIESOCIALA UTREDNINGEN

I

Stockholm 1962

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Kronologisk förteckning

1. Skogstillgångarna i Jämtlands län. Idun. 100 s. + 1 utvikskarta. S.
2. Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. Statens Reproduktionsanstalt, 71 s. Jo.
3. Totalförsvarets personalfrågor. Beckman. 306 s. Fö.
4. Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. Beckman. 165 s. I.
5. Vidgad vuxenutbildning på gymnasietadiet. Kihlström. 116 s. E.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:5

Ecklesiastikdepartementet

VIDGAD VUXENUTBILDNING
PÅ GYMNASIESTADIET

Studiesociala utredningen

I

EMIL KIHLSSTRÖMS TRYCKERI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1962

STATENS ÖFVERVAKNING OCH TRYCKERIEN 1905
Svea-tryckeriet i Stockholm

VIDGÅRD ALEXANDERSSON PÅ GYMNASIESTADEN

Stadsbibliothek i Gäddede

EMIL KILSTEDT OCH TRYCKERIEN
Svea-tryckeriet

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet	5
Kapitel I. Utbildningsvägar för vuxna	9
Institutioner för vuxenutbildning	9
Examina	21
Kapitel II. Vuxeneleverna	24
Elevantal och elevsammansättning	24
Studiehjälp och studiefinansiering	29
Kapitel III. Vidgad vuxenutbildning	35
Allmänna synpunkter	35
Reformbehov	41
Riktlinjer för delegationens förslag	47
Kapitel IV. Läroverk för vuxna	59
Läroverkens organisation	59
Läroverkens förläggning och utbyggnad	65
Kapitel V. Kommunala kvällsgymnasier	75
Upprättande av kvällsgymnasier	75
Central informations- och planeringsverksamhet	76
Kvällsgymnasiernas organisation	77
Statsbidrag till kommunala kvällsgymnasier	79
Statens kompletteringsgymnasiums ställning	82
Kapitel VI. Merkantil privatistexamen	84
Kapitel VII. Studiehjälp	88
Kapitel VIII. Kostnadsberäkningar	92
Läroverk för vuxna	92
Kommunala kvällsgymnasier	99
Merkantil privatistexamen	103
Studiehjälp	103
Kapitel IX. Sammanfattning	106

BILAGOR

1. Förslag till fördelning av perioder med muntlig undervisning vid läroverken för vuxna 110
2. Förslag till timplan för det tekniska gymnasiet och den tekniska fackskolan vid läroverken för vuxna under de muntliga kurserna 112
3. Förslag till timplan för tekniska fackskolans förberedande kurs vid läroverken för vuxna under de muntliga kurserna 115
4. Fördelning av antalet undervisningstimmar per vecka under ett läsår vid de tekniska linjerna vid läroverken för vuxna enligt förslag till timplaner 116

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet

Den 9 oktober 1959 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för att verkställa utredning rörande studiesociala åtgärder på den högre utbildningens område m. m. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 24 oktober samma år såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens första kammare Olof Palme, sekreteraren i 1955 års universitetsutredning Håkan Berg, dåvarande ordföranden i Sveriges förenade studentkårer, filosofie licentiaten Lennart Bodström, ledamoten av garantilånenämnden Hans Håkansson, ordföranden i svenska träindustriarbetareförbundet Yngve Persson, sekreteraren i tjänstemännens centralorganisation, numera byråchefen Per-Erik Rönquist samt direktören i Sveriges akademikers centralorganisation Bertil Östergren. Tillika uppdrogs åt Palme att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga har antagit namnet studiesociala utredningen.

Den 29 februari 1960 uppdrog departementschefen åt docenten Olof Ruin att tjänstgöra som utredningens sekreterare och den 11 december 1959 åt filosofie licentiaten Ulf Larsson att tjänstgöra som biträdande sekreterare hos utredningen.

Den 26 januari 1960 överlämnade studiesociala utredningen till Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet en promemoria angående studiesociala åtgärder för de studerande vid skolorna för högre konstnärlig utbildning (stencilerad).

Studiesociala utredningen har vidare hittills avgett följande remissutlåtanden:

Den 30 januari 1960 över 1954 års värnpliktsavlöningsutrednings betänkande med förslag rörande värnpliktslån;

den 2 februari 1961 över förslag rörande studiehjälpsnämndens organisation;

den 6 april 1961 över två i riksdagen väckta motioner (I:411 och II:492) ang. utländska studerandes rätt att erhålla naturastipendium;

den 8 november 1961 över kommitténs för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna betänkanden, Akademisk sekreterarutbildning och Högre journalist- och reklamutbildning;

den 8 november 1961 över 1957 års studentbostadsutrednings betänkande, Ändamålsenliga studentbostäder;

den 10 november 1961 över framställning från Göteborgs stadskollegium om rätt för de studerande vid Valands konstskola att erhålla statsstipendium och lån ur statens lånefond för universitetsstudier;

den 11 november 1961 över framställning från tekniska läroverkens elevförbund ang. rätt för elever vid tekniska gymnasier att erhålla lån ur allmänna studielånefonden;

den 11 november 1961 över framställning från Sveriges förenade studentkårer med anhållan om justeringar av gällande bestämmelser ang. prisnedsättning vid studerandes järnvägsresor; samt

den 11 november 1961 över överstyrelsens för yrkesutbildning förslag om 2-årig lärarutbildning av gymnasieingenjörer.

Till studiesociala utredningen har överlämnats ett antal här ej särskilt nämnda skrivelser från riksdagen, myndigheter och organisationer att tagas i beaktande vid utredningsarbetets fullgörande. Utredningen kommer i samband med avlämnandet av ett senare betänkande att redovisa dessa skrivelser.

I direktiven till utredningen framhölls bl. a. att utredningsmännen skulle belysa behovet av studiesociala åtgärder från samhällets sida »för att förbättra den enskildes förutsättningar att genomgå mera omfattande fortbildning eller vidareutbildning». Med anledning härav har utredningen kartlagt de nuvarande möjligheterna för vuxna personer att bedriva studier på gymnasiestadiet.

I skrivelse den 2 juni 1961 till departementschefen framhöll studiesociala utredningen att en kraftig utbyggnad av vuxenutbildningen måste, enligt utredningens mening, utgöra ett väsentligt led i reformpolitiken på utbildningens område. Reformerna borde därvid inriktas både på att förstärka de institutionella resurserna och att skapa bättre ekonomiska förutsättningar för den enskilde att utnyttja dessa resurser. Efter samråd med skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning samt gymnasieutredningen anhöll därför utredningen om tillkallande av vissa experter att ingå i en delegation inom utredningen med uppdrag att skyndsamt utarbeta förslag om en utbyggnad av vuxenutbildningen på gymnasiestadiet.

Den 19 juni 1961 tillkallades att såsom experter ingå i delegationen avdelningschefen i skolöverstyrelsen Lennart Sandgren, byrådirektören i överstyrelsen för yrkesutbildning Emil Stetler samt byrådirektören i samma överstyrelse Emanuel Waril.

Såsom ledamöter från utredningens sida i delegationen har utredningen utsett ordföranden Palme — tillika delegationens ordförande — samt ledamöterna Berg, Håkansson och Rönquist.

Att såsom experter biträda delegationen har tillkallats den 10 juli 1961 rektorn vid läroverket för vuxna Arne Sandell, den 17 juli 1961 lektorn vid samma läroverk Bertil Landgren samt den 3 oktober 1961 lektorn vid högre tekniska läroverket i Eskilstuna Gerhard Lundin.

Såsom delegationens sekreterare har fungerat utredningens biträdande sekreterare Ulf Larsson.

Till delegationen har av Kungl. Maj:t överlämnats en framställning från Borås stad angående inrättande av en filial i Borås av läroverket för vuxna.

Delegationen har utarbetat och enhälligt framlagt ett betänkande om Vidgad vuxenutbildning på gymnasietadiet.

Studiesociala utredningen får härmed vördsamt överlämna detta betänkande.

Stockholm den 8 januari 1962

Olof Palme

Håkan Berg

Lennart Bodström

Hans Håkansson

Yngve Persson

Per-Erik Rönquist

Bertil Östergren

/ Ulf Larsson

KAPITEL I

Utbildningsvägar för vuxna

Studiesociala utredningens delegation för vuxenutbildning har sökt kartlägga de utbildningsmöjligheter på gymnasienivå, som står öppna för vuxna personer. Därmed har förenats uppgiften att inhämta kunskaper om hur många, som begagnar sig av de till buds stående utbildningsvägarna, och att söka fastställa sammansättningen av den grupp vuxna personer, som bedriver gymnasiala studier. Delegationen har därjämte undersökt i vilken utsträckning avgifter upptages för utbildningen och utformningen av den studiehjälp, som utgår till dem som i vuxen ålder underkastar sig gymnasieutbildning.

Institutioner för vuxenutbildning

Det finns i dag olika utbildningsvägar som är direkt inriktade på att ge personer, som passerat den traditionella skolåldern, möjlighet att bedriva gymnasiestudier. Dessa utbildningsvägar kan indelas i fyra grupper, bl. a. med hänsyn till vilken undervisningsmetod som tillämpas men också med hänsyn till till vilken tid på dygnet undervisningen förläggs. Grupperna är följande:

- A. skolor med muntlig undervisning på dagtid;
- B. skolor med muntlig undervisning på kvällstid;
- C. skolor med kombinerad muntlig undervisning och självstudier; samt
- D. brevscoleundervisning.

Vissa av skolorna med muntlig undervisning på kvällstid är främst inriktade på att ge undervisning i ämneskurser; eleverna läser därvid endast ett begränsat antal ämnen samtidigt. Denna undervisningsform kallas i det följande koncentrationsundervisning, i motsats till den bl. a. vid gymnasier för ungdom vanliga undervisningsformen, som i det följande kallas parallellundervisning. I följande tablå anges exempel på till vilken grupp vissa utbildningsanstalter kan föras.

Det kan vara motiverat att företa en ytterligare uppdelning av dessa utbildningsvägar med hänsyn till de möjligheter, som finns för de studerande att parallellt med studierna ha förvärvsarbete. Vid de skolor, som hänförs till grupp A, är studierna i princip en heltidssysselsättning. Vid läroverket för vuxna i Norrköping krävs ledighet under vissa perioder. Vid skolorna i

Utbildningsvägar för vuxna.

Gymnasieform	Skolor med muntlig undervisning på dagtid	Skolor med muntlig undervisning på kvällstid		Skolor med kombinerad muntlig undervisning och självstudier	Skolor med brevscoleundervisning
		Parallellundervisning	Koncentrationsundervisning		
Allmänbildande	1. Allmänna gymnasier (inkl. Försvarets läroverk) 2. Statsunderstödda läroverk (inkl. Hvilans specialgymnasium, Fjellstedtska skolan) 3. Statens kompletteringsgymnasium 4. Privata läroverk (bl. a. Enskilda gymnasiet)	1. Statens aftonskola 2. Statsunderstödda aftonskolor (bl. a. Örebro aftonskola) 3. Ej statsunderstödda aftonskolor (bl. a. Malmö aftonskola)	1. Statens kompletteringsgymnasium 2. Kvällsgymnasier	1. Läroverket för vuxna i Norrköping 2. Vissa kvällsgymnasier	1. Brevskolor (bl. a. Brevskolan, Hermods, NKI)
Teknisk	1. Högre tekniska läroverk	1. Fackskolor vid tekniska läroverk	1. Kvällsgymnasier	1. Vissa kvällsgymnasier	1. Brevskolor
Merkantil	1. Handelsgymnasier	1. 4-årig kurs vid handelsgymnasium	1. Kvällsgymnasier		1. Brevskolor

grupperna B och D har studierna upplagts med sikte på att eleverna skall kunna fortsätta sitt arbete under studietiden.

I det följande benämns utbildningsanstalterna i grupp A »icke f-skolor», de i grupperna B och D »f-skolor», varvid bokstaven »f» betecknar förvärvsarbete. Läroverket för vuxna intar här en mellanställning.

Skolor med muntlig undervisning på dagtid

En mycket begränsad del av lärjungarna vid de allmänna gymnasierna, de tekniska gymnasierna och handelsgymnasierna utgörs av vuxna. Möjligheten för dem att bedriva studier vid de allmänna läroverken begränsas bl. a. av läroverksstadgans föreskrift om att realexamensbetyg ej får vara äldre än två år för den som vill vinna inträde i gymnasiet (§ 37). Skolöverstyrelsen har emellertid rätt att bevilja dispens från detta krav.

Antalet vuxna personer (21 år eller äldre) utgjorde endast 0,1 procent av dem som höstterminen 1960 vann inträde i de allmänna gymnasierna. Vid handelsgymnasiernas tvååriga kurs och vid de tekniska gymnasierna var

motsvarande andel väsentligt högre och kan uppskattas till respektive minst 10 och cirka 15 procent.

Möjlighet att bedriva *allmänbildande* gymnasiestudier finns för vuxna, förutom vid gymnasierna för ungdom, även vid några få läroanstalter, vid vilka undervisningen upplagts med sikte på en bestämd yrkesbana. Detta är fallet bl. a. vid Försvarets läroverk och Hvilans specialgymnasium.

Den vuxne, som vill bedriva studier på dagtid och ej söker sig till någon av de två nämnda skolorna, har i dagens läge egentligen endast att välja mellan den statsunderstödda Lunds privata elementarskola och det helt privata Enskilda gymnasiet i Stockholm.

Vid Lunds privata elementarskola studerar vuxna elever framför allt vid skolans 2-åriga speciallinje. Antalet elever på denna linje uppgick under läsåret 1960/61 till 40, av vilka ungefär hälften var 21 år eller äldre. Flerparten av dessa senare hade sin hemort utanför Skåne.

Vid Enskilda gymnasiet synes ett större antal vuxna personer bedriva gymnasiestudier. Detta sammanhänger bl. a. med att statens kompletteringsgymnasium placerar dem av sina elever, som önskar bedriva dagstudier, vid detta gymnasium. Antalet sådana elever uppgick 1960/61 till ett 60-tal och har av rektor för Enskilda gymnasiet uppskattats utgöra omkring hälften av alla vuxna studerande vid skolan. De bedriver studier vid såväl gymnasiet 3-åriga som dess 2-åriga linje.

Vid båda dessa skolor utgår terminsavgifter. Under utbildningen på den 2-åriga speciallinjen vid Lunds privata elementarskola erlägges 585 kronor i avgifter. Vid Enskilda gymnasiet är de sammanlagda avgifterna på den 2-åriga linjen 1.375 kronor och på den 3-åriga 2.050 kronor.

Personer, som vill bedriva *tekniska* gymnasiala studier på dagtid, kan söka sig till tekniskt gymnasium eller teknisk fackskola. Inträdeskraven är något lägre till fackskolan än till gymnasiet och kurstiden är 2 år i stället för 3 år. Sökande till fackskolan skall dock ha en avsevärt längre praktik än sökande till gymnasiet. Tekniska fackskolor fanns läsåret 1960/61 inrättade vid 10 av de 23 tekniska läroverken. Endast i Stockholm, Malmö, Karlskrona och Västerås är det dock möjligt att bedriva två års dagstudier. Den vanliga studiegången är två års kvällsstudier och därefter ett års dagstudier. I Stockholm kan studierna dessutom bedrivas under fyra år på kvällstid.

Antalet elever i de tekniska fackskolorna uppgick under läsåret 1960/61 till 1.258, varav 529 studerande i heltidsundervisning, 141 i deltidundervisning och 588 i kombinerad heltids- och deltidundervisning. Läsåret 1960/61 fanns 20 klasser på den 2-åriga fackskolelinjen, 31 på den 3-åriga och 12 på den 4-åriga. Elevantalet har länge varit relativt konstant, vilket framgår av följande tablå.

Den undre åldersgränsen för inträde i fackskolan är 17 år. Enligt en undersökning som företagits bland eleverna i första klassen höstterminen 1960 vid fackskolorna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Eskilstuna, Borlänge, Linköping och Örebro var inte mindre än 70 procent över 21 år.

Antal elever vid tekniskt gymnasium och teknisk fackskola åren 1948, 1953, 1958 och 1960.

År	Gymnasium	Fackskola	Summa	Fackskoleelever i procent av samtliga
1948	2 426	1 044	3 470	30,1
1953	2 686	939	3 625	25,9
1958	4 357	1 156	5 513	21,0
1960	5 926	1 258	7 184	17,5

De vuxna, som vill bedriva *merkantila* gymnasiestudier på dagtid, kan söka sig till handelsgymnasium. Utbildningstiden har genom beslut vid 1961 års riksdag förlängts från två till tre år (prop. 82).

Skolor med muntlig undervisning på kvällstid

Framför allt under senare år har ett betydande antal kvällsskolor inrättats, av samhället eller på enskilt initiativ, i syfte att möta behovet av fritidsundervisning med preciserade studiemål.

Allmänbildande undervisning

Man kan — såsom sagts i det föregående — skilja på två typer av kvällsskolor, nämligen dels de där ämnena läses parallellt, dels de där de studerande koncentrerar sig på några få ämnen under ett läsår, avslutar dessa och börjar med nya ämnen följande år. Den förra typen är den äldsta och det första statliga initiativet för vuxenutbildning på det allmänbildande gymnasiets område var inrättandet fr. o. m. budgetåret 1938/39 av statens aftonskola, vilken förlades till Kungsholmens läroverk i Stockholm. Den inrättades på försök för att ge »äldre elever med utpräglad studiebegåvning och studiehåg» tillfälle att avlägga real- och studentexamina. Samma grupp tillhör det statsunderstödda Stockholms samgymnasium. Därjämte finns Örebro aftonskola, som har Örebro stad som huvudman och vilken åtnjuter statsbidrag med f. n. 20.000 kronor per år. Denna skola, som har gymnasium och realskola, står emellertid på gränsen till den grupp där koncentrationsundervisning förekommer. Vid ytterligare några skolor finns möjlighet att bedriva realskolestudier.

Den undervisningsform för vuxna, som utvecklats snabbast under senare år och inom vilken det största antalet vuxna personer bedriver studier, är de s. k. kvällsgymnasierna. Dessa tillämpar koncentrationsundervisning. Vid en del av dessa skolor baseras undervisningen helt på lärarundervisning, vid andra bedrivs en kombination av muntlig undervisning och brevscolestudier.

Många av de studerande vid kvällsgymnasierna är intagna som elever vid statens kompletteringsgymnasium i Stockholm och åtnjuter därmed fri undervisning.

Elevantal m. m. vid vissa kvällsskolor 1960/61.

	Elevantal		Termins- avgift (kronor)	Studietid (i år)	
	Realsk.	Gymn.		Realsk.	Gymn.
Statens aftonskola ...	122	104	—	4	4
Stockholms samgym- nasium	—	227	185 ¹	—	3
Örebro aftonskola ...	119	41	75 ²	4	3 ^{1/2}
Malmö aftonskola ...	156	—	190	4 ^{1/2}	—
Stockholms borgar- skola	ca 125	—	150	3	—
Kungsholmens ensk. läroverks aftonun- dervisning	ca 100	—	180—200	2 ^{1/2}	—
Summa	ca 625	372			

1 175 kronor för i Stockholm mantalskrivna elever.

2 50 kronor i realskolan.

Statens kompletteringsgymnasium. År 1950 tillkallades en utredningsman för att verkställa utredning rörande villkoren för tillträde till högre utbildning för personer utan studentexamen. I det år 1952 avlämnade betänkandet föreslogs bl. a. startande av särskilda statliga kompletteringsgymnasier för dem som genom skolutbildning eller självstudier nått en sådan nivå att enbart vissa kompletterande studier behövdes för att inträde skulle vinnas vid universitet och högskolor (SOU 1952:29). I proposition 158 till 1953 års riksdag föreslogs inrättandet av tre sådana gymnasier; riksdagen biföll propositionen. Kungl. Maj:t förordnade dock den 4 juni 1954 att tills vidare endast ett kompletteringsgymnasium i Stockholm med rätt att ordna kurser i landsorten skulle inrättas. Efter beslut vid 1959 års riksdag intas jämväl studenter i gymnasiet.

Gymnasiets första elever kunde påbörja sina studier i januari 1955.

Gymnasiets elever består av såväl studenter som icke-studenter. De förra äger endast tillträde till undervisning i matematik, fysik och kemi under förutsättning att de ämnar bedriva matematisk-naturvetenskapliga studier. De senare skall ha avlagt realexamen och ha uppnått minst 18 års ålder. I realiteten är dock inträdeskraven väsentligt högre. Vid intagningen för vårterminen 1961 kunde således personer med handelsgymnasieexamen med i genomsnitt Ba, småskolläraryxamen med i genomsnitt AB eller realexamen med i genomsnitt Ba och dessutom tre studentbetyg med i genomsnitt AB ej vinna inträde i gymnasiet. Vid detta tillfälle intogs som elever ca 35 procent av de sökande. Intagningsfrekvensen för icke-studenter har legat vid 35 å 40 procent. Personer med folkskollärary-, gymnasiingenjör- eller socionomexamen intas nära nog automatiskt. De i kompletteringsgymnasiet intagna eleverna utgör mellan en fjärdedel och en tredjedel av samtliga kvällsgymnasiestuderande.

I stadgan för kompletteringsgymnasiet (utfärdad den 4 juni 1954) anges att gymnasiet i första hand skall anlita till Stockholm eller annan ort förlagda och av skolöverstyrelsen godkända kurser (s. k. främmande kurser). I den mån sådana kurser ej står till buds eller då eljest särskilda skäl föreligger, kan dock gymnasiet ordna egna kurser. I praktiken har detta senare också skett i undantagsfall. Statens kompletteringsgymnasiums elever placeras sålunda nära nog regelmässigt vid främmande kurser. Dessa arrangeras f. n. på ett 25-tal orter av bildningsorganisationer, kommuner och kallas kvällsgymnasier. Kompletteringsgymnasiet bestrider kostnaderna för sina elever, dvs. kursavgifter (i princip dock för högst 5 ämnen) och provningsavgifter (ej för slutexamen). Det må emellertid framhållas att i de fall undervisningen är en kombination av muntlig och korrespondensundervisning kompletteringsgymnasiet bekostar endast avgifterna för den muntliga undervisningen, dvs. den minst kostsamma delen.

Vid kompletteringsgymnasiet skall i princip ej avläggas fullständig studentexamen. En elev kan därför endast få sina kostnader för högst fem ämnen bestridda av statsmedel; självfallet kan den elev, som redan före intagningen i kompletteringsgymnasiet har avlagt godkända särskilda provningar i ett flertal ämnen, under sin tid som elev vid kompletteringsgymnasiet avlägga slutexamen. Detta förekommer också i begränsad utsträckning. Ett avsteg från den principiella uppläggningsplanen av kompletteringsgymnasiet har även gjorts därigenom att de elever, som önskar avlägga studentexamen och har möjlighet att bedriva studier på dagtid, placeras vid det privata Enskilda gymnasiet i Stockholm. Denna grupp av elever får samtliga terminsavgifter bekostade av kompletteringsgymnasiet.

Under budgetåret 1961/62 får i gymnasiet intas högst 370 icke-studenter. Under år 1960/61 påbörjade 323 nya elever studier vid gymnasiet och antalet aktiva elever uppgick vid mitten av vårterminen 1961 till 635, spridda på kurser, som anordnats på 21 skilda orter (se sid. 15).

Under budgetåret 1961/62 har kompletteringsgymnasiet vidare rätt att inta högst 170 studenter; antalet aktiva sådana elever vid gymnasiet uppgick under vårterminen 1961 till 115.

För att utvärdera studieresultaten hos icke-studenterna vid gymnasiet har delegationen utfört en undersökning avseende dem som under läsåret 1957/58 antogs som elever. Av drygt 300 intagna påbörjade inemot 30 aldrig några studier. Av de övriga har inemot 30 procent avlagt examen eller eljest uppnått sitt studiemål, en dryg fjärdedel utan att ha uppnått studiemålet avlagt en eller flera godkända muntliga provningar, medan återstoden fördelar sig jämnt på dem som ännu är aktiva elever vid gymnasiet och dem som lämnat skolan utan att avlägga någon godkänd provning (se sid. 15).

Kvällsgymnasierna står som kursanordnare och svarar därför för både undervisningen och den pedagogiska och administrativa ledningen. Kompletteringsgymnasiet kan således sägas vara mera en stipendiorganisation

*Antalet nya och aktiva icke-studenter vid statens kompletteringsgymnasium
1960/61.*

	Nya elever		Aktiva elever
	ht	vt	vt
Stockholm	95	56	310
Göteborg	30	18	95
Uppsala	16	11	46
Malmö	13	12	61
Bollnäs	4	3	15
Borlänge	1	6	8
Gävle	3	9	35
Härnösand	1	2	7
Linköping	1	3	6
Sundsvall	5	3	8
Umeå	1	1	4
Västerås	3	3	13
Ystad	—	1	5
Eskilstuna	2	—	2
Norrköping	4	1	5
Halmstad	1	1	2
Trollhättan	4	—	4
Karlskrona	—	1	1
Uddevalla	2	2	4
Karlstad	2	1	3
Motala	—	1	1
Summa	188	135	635

än en självständig utbildningsorganisation. Gymnasiet har därutöver spelat en roll därigenom att initiativtagarna till de lokala kvällsgymnasierna inför starten och även därefter samrått med kompletteringsgymnasiets rektor om bl. a. undervisningens uppläggning. Härutöver bör nämnas att skolan i viss utsträckning kommit att fungera som en informationscentral i frågor rörande utbildningsvägar för vuxna.

I detta sammanhang kan nämnas att statens organisationsnämnd efter framställning från skolöverstyrelsen företagit en undersökning om gymnasiet expeditionella göromål (PM angående översyn av organisationen vid

*Studieresultaten för de under 1957/58 antagna icke-studenterna vid statens
kompletteringsgymnasium.*

	Antal	Procent
Avlagt studentexamen	12	4
Uppnått studiemålet	69	24
Avlagt en eller flera godkända muntliga prövningar ...	75	27
Ej någon godkänd prövning	62	22
Aktiva vårterminen 1961	64	23
Summa	282	100

statens kompletteringsgymnasium i Stockholm, juni 1961). I promemorian redovisas de nuvarande arbetsuppgifterna vid expeditionen samt framlägges vissa rationaliseringsförslag. Nämnden har däremot, med hänvisning bl. a. till delegationens uppdrag, avstått från att göra en bedömning av frågan »huruvida gymnasiet verkligen tjänar statsmaktens syfte på ett optimalt sätt».

Kvällsgymnasierna. För närvarande är ett 25-tal kvällsgymnasier verk-samma. Drygt 20 av dem har som huvudman någon av de tre bildningsorga-nisationerna Folkuniversitetet, Tjänstemännens bildningsverksamhet och Medborgarskolan. På vissa platser har kommunerna engagerat sig som huvudmän. Några enstaka gymnasier har upprättats av privatpersoner. Endast ett fåtal av gymnasierna är av den storleksordningen att eleverna har möjlighet att läsa in fullständig studentexamen. I allmänhet ordnas 2—4 ämneskurser under ett läsår. I de fall då en person siktar fram mot en fullständig examen uppskattar man studietiden till minst 3 à 4 år.

Fyra av gymnasierna kan sägas konstituera en grupp för sig, nämligen Folkuniversitetets gymnasier i Stockholm, Göteborg och Uppsala samt TBV:s gymnasium i Malmö. Dessa står under skolöverstyrelsens överinseende och har rätt att förrätta viss examination (särskild prövning och prövning i avslutade ämnen).

Kungl. Maj:ts beslut fattades vad avser gymnasierna i Stockholm, Göte-borg och Uppsala ifråga om överinseendet den 25 mars 1960 och ifråga om examinationen den 2 december 1960. Malmögymnasiet ställdes under skol-överstyrelsens inseende och erhöll examinationsrätt genom beslut den 5 maj resp. 2 juni 1961.

Kvällsgymnasier i kommunal regi finns läsåret 1961/62 i Bollnäs och Östersund. Folkuniversitetet är huvudman för gymnasierna på följande orter: Stockholm, Göteborg, Uppsala, Linköping, Borlänge, Västerås och Uddevalla. Tjänstemännens bildningsverksamhet har kvällsgymnasier i Malmö, Gävle, Ystad, Jönköping, Eskilstuna, Halmstad, Norrköping, Karls-krona, Trollhättan, Hälsingborg och Motala. Medborgarskolan har gymna-sier i Härnösand, Sundsvall och Umeå. Gymnasiet i Karlstad drivs av en kommitté, vari ingår representanter från de båda sistnämnda bildnings-förbunden. Dessutom finns två privata kvällsgymnasier, Heliskolan i Stock-holm och Kvällsläroverket i Göteborg. Vid samtliga gymnasier utom det sist-nämnda har elever från kompletteringsgymnasiet placerats.

Vissa uppgifter har införskaffats angående verksamheten vid kvällsgym-nasierna hösten 1960. Därav framgår att antalet elevplatser uppgick till om-kring 3.150, fördelade på ca 200 kurser. De två största kvällsgymnasierna finns i Stockholm; även gymnasierna i Göteborg, Uppsala, Malmö och Boll-näs är relativt stora och redovisade alla mer än 100 elevplatser. Nära nog samtliga övriga gymnasier anordnade vardera högst 4 kurser denna höst-termin, och antalet elevplatser översteg — utom i Västerås — ej 60.

Antal gymnasiekurser och elevplatser hösten 1960 vid med statens kompletteringsgymnasium samverkande kvällsgymnasier.

Ort	Antal kurser	Antal elevplatser
Stockholm:		
Kvällsgymnasium	40	843
Heliskolan	44	703
Göteborg	23	447
Uppsala	28	412
Malmö	10	146
Bollnäs	18	143
Västerås	7	88
Uddevalla	3	52
Gävle	4	50
Linköping	5	44
Ystad	3	30
Karlskrona	2	30
Norrköping	2	27
Karlstad	3	26
Jönköping	2	23
Borlänge	3	22
Umeå	2	20
Härnösand	2	15
Sundsvall	1	10
Eskilstuna	1	9
Halmstad	1	7
Summa	204	ca 3 150

Kvällsgymnasierna finansierar huvudparten av sina utgifter med av eleverna inbetalade kursavgifter. Ungefär hälften av de kommuner, där kvällsgymnasium finns, lämnar bidrag till gymnasiernas verksamhet, främst i form av fritt upplåtna lokaler. De avgifter som uttas av eleverna för genomgång av kurserna varierar naturligen från ort till ort. Sålunda kan nämnas att man på de mindre orterna är tvungen att kalkylera med något högre avgifter, beroende på att elevunderlaget är mindre än i storstäderna. En beräkning av den enskildes kursavgifter, då han avlägger fullständig studentexamen och ej intas som elev vid kompletteringsgymnasiet, ger vid handen att dessa kostnader knappast torde understiga 3.000 kronor.

Merkantil undervisning

Vid fyra av handelsgymnasierna, nämligen de i Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå, anordnas 4-åriga aftonkurser. Dessa motsvarar de 2-åriga handelsgymnasiernas dagkurser. Då nu utbildningstiden vid handelsgymnasierna förlängts och någon förändring ännu ej vidtagits i fråga utbildningstid m. m. vid de 4-åriga kvällskurserna, blir dessa i framtiden ej jämställda med dagkurserna. Gymnasieutredningen har i uppdrag att överväga aftonkursernas framtida utformning.

Antalet studerande i de 4-åriga aftonkurserna utgjorde höstterminen 1960 323. Av dem som gick i första klassen var nära hälften 21 år eller äldre. Ål-

dersstrukturen är således en helt annan än vid de 2-åriga handelsgymnasierna.

Även inom den merkantila utbildningssektorn är några kvällsgymnasier verksamma. Genom handelsgymnasieexamens konstruktion — examen skall av privatist avläggas vid två på varandra följande examenstillfällen, vilka återkommer en gång varje år — har förutsättningar dock saknats för en expansion motsvarande den som ägt rum inom den allmänbildande och den tekniska kvällsgymnasieutbildningen. Vissa merkantila kvällsgymnasier, bl. a. i Jönköping, Sandviken och Västerås, har upphört efter ett eller ett par års verksamhet. Under läsåret 1960/61 var gymnasier verksamma i Ystad, Örebro och Östersund; på den sistnämnda orten avslutades verksamheten med utgången av vårterminen 1961. Huvudmän för gymnasierna har varit antingen kommun (Västerås och Örebro) eller TBV (övriga orter). Antalet studerande uppgick under läsåret 1960/61 till 84.

Gymnasiet i Örebro, som är anknutet till Örebro yrkesskola, erhåller statsbidrag som till deltidskurs vid yrkesskola. Undervisningsplanen har upplagts i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning, som godkänt varje enskild ämneskurs som kurs ingående i handelsgymnasieexamen.

Teknisk undervisning

Såsom redan nämnts är undervisningen vid flertalet av de tekniska fackskolorna så upplagd att studierna bedrivs två år på kvällstid och ett år på dagtid. Endast vid Stockholms-läroverket är det möjligt att efter fyra års kvällsstudier nå fram till läroverksingenjörsexamen.

Under de allra senaste åren har, främst som en följd av införandet av teknisk privatistexamen, inrättats ett antal kvällsgymnasier. Dessa gymnasier är av två slag, dels sådana där undervisningen bedrivs som en kombination av muntlig och korrespondensundervisning, dels sådana där enbart muntlig undervisning förekommer.

Den förra typen av skolor fanns läsåret 1960/61 i Malmö, Stockholm och Åtvidaberg (Hermods) samt i Göteborg, Oskarshamn och Stockholm (NKI). Det totala elevantalet uppgick till inemot 350. För kvällsgymnasierna i Stockholm, Göteborg och Malmö är korrespondensinstitutet huvudmän för verksamheten, för dem i Oskarshamn och Åtvidaberg däremot resp. kommun.

Den andra typen av kvällsgymnasier har tillkommit på initiativ av TBV och finns (1960/61) i Malmö och Ystad. Antalet deltagare uppgick till cirka 50.

Studietiden beräknas till omkring 5 år. Den muntliga undervisningstiden varierar mellan 4 och 8 timmar per vecka.

Avgifterna varierar starkt vid de olika kvällsgymnasierna. I de fall där kommunen engagerat sig, är elevernas utlägg begränsade. Sålunda erlägger man i Åtvidaberg en terminsavgift av 200 kronor, medan de studerande i Oskarshamn i princip skall bekosta korrespondensundervisningen; kommu-

nala stipendier har dock här anslagits för att nedbringa kostnaderna för brevkurserna. Det är relativt svårt att beräkna de totala kostnaderna i de fall då eleverna själva har att erlägga hela avgiften. De sammanlagda kursavgifterna fram till examen uppgår då till omkring 5 000 kronor.

Kombinerad muntlig undervisning och självstudier

I 1946 års skolkommissons betänkande föreslogs inrättande av ett fåtal gymnasier för vuxna (SOU 1948:27). I proposition 70 till 1950 års riksdag förordade Kungl. Maj:t kommissionens förslag och gav den 6 oktober samma år skolöverstyrelsen i uppdrag att utreda frågan. I ett betänkande den 14 januari 1952 framlade överstyrelsen förslag om inrättande av ett läroverk för vuxna, omfattande såväl realskola som gymnasium. I proposition nr 158 till 1953 års riksdag föreslog dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet inrättande av ett sådant läroverk på ort som senare skulle bestämmas av Kungl. Maj:t. Undervisningen vid läroverket, som förlades till Norrköping, påbörjades höstterminen 1956. Stadga för läroverket utfärdades den 7 juni 1956 (SFS 398/1956 med ändring 317/1961).

För inträde till realskolan gäller att sökanden skall ha uppnått eller föregången av det kalenderår, under vilket studierna påbörjas, uppnå 16 år samt ha avgångsbetyg från lägst folkskolans sjätte klass. För inträde till gymnasiet, som har latin- och reallinjer, är åldersgränsen lägst 20 år och de formella kraven avlagd realexamen med i genomsnitt minst Ba eller avgångsbetyg från högsta klass i kommunal flickskola (med vederbörliga kompletteringar) eller på annat sätt styrkta kunskaper. I regel intas dock endast elever, som efter avslutade folk- eller realskolestudier visat någon studieaktivitet.

Studiegången är organiserad som en kombination av muntlig undervisning i Norrköping och självstudier i hemorten. Under de senare förutsätts eleven ha förvärvsarbete. Studierna är beräknade att normalt omfatta en tid av fyra år såväl i realskolan som i gymnasiet. Realexamen synes dock kunna avläggas på kortare tid. Av de 66 elever som t. o. m. läsåret 1960/61 avlagt realexamen hade icke mindre än 53 gjort det på kortare tid än fyra år och för de 26 elever som avlagt studentexamen var motsvarande tal 11. Under studietiden är insprängda sex muntliga kurser om 4—8 veckor vardera. Tre av dessa är obligatoriska. Undervisningen vid de muntliga kurserna sker på dagtid och ombesörjes främst av timlärare; under läsåret 1960/61 var sålunda endast två lärare förutom rektor fast anställda vid läroverket.

Som läroböcker används brevskolornas kurser. Brevskolan i Stockholm, Hermods korrespondensinstitut i Malmö och NKI-skolan i Stockholm är engagerade i fråga om kurser till realskolan; däremot endast de båda senare i fråga om gymnasiet, eftersom Brevskolan inte har några kurser för detta stadium. Under den tid eleverna skall bedriva självstudier på hemorten har

de att inläsa vissa moment av kurserna och insända lösningar till instituten. Lösningarna rättas av instituten och återsändes till eleverna. Författningen stadgar visserligen, att rättningen av de kursavsnitt som motsvarar avslutningsklassen i realskolan och gymnasiet skall ombesörjas av läroverkets lärare (§ 6 mom. 3), men på grund av bristen på lärare och med hänsyn till de ökade kostnader, som skulle åsamkas statsverket, har rättningen ombesörjts av instituten. Genom att varje månad insända rapport redovisar eleverna till läroverket sina studieprestationer.

Läroverket för vuxna är ett högre allmänt läroverk och har således examinationsrätt. Vissa ämnen avslutas under andra muntliga kurser än den sista, varför ett slags delad examen kan sägas förekomma.

Undervisningen vid läroverket (inkl. material för självstudier) är helt kostnadsfri. Antalet elever utgjorde 1960/61 282 i realskolan och 138 i gymnasiet.

Delegationen har inhämtat uppgifter om studieresultat och avgångsorsakerna bland eleverna vid läroverket. Omkring 60 procent har uppnått studiemålet, antingen genom att avlägga examen eller vinna inträde vid annan läroanstalt. Bland avgångsorsakerna kan främst nämnas befordran i arbetet (inmot 10 procent av dem som lämnat läroverket), sjukdom (knappt 10 procent), ej förutsättningar för studieformen (drygt 5 procent) och att förvärsarbetet lägger hinder i vägen (knappt 10 procent).

Brevskoleundervisning

Under lång tid var brevscolestudierna den enda möjligheten för vuxna att komplettera sin tidigare vunna utbildning. Brevskolorna, av vilka de största är Brevskolan, Hermods och NKI, har ett stort antal kurser inom skilda ämnesområden. Gymnasiestudier bedrivs endast vid Hermods och NKI.

I en korrespondenskurs är lärostoffet fördelat på undervisningsbrev, vilka även innehåller övnings- och provuppgifter. Lösningar av provuppgifterna insändes till brevscole för rättning.

Vid brevscolestudier förekommer i allmänhet ej någon muntlig undervisning. Handledningen av eleverna sker genom anmärkningar till de av eleven insända lösningarna, vilka återsändes till honom. Under senare år har emellertid instituten börjat anordna även muntliga kurser, bl. a. preparandkurser inför examen. Preparandkurserna omfattar i allmänhet omkring fyra månader.

En undersökning bland dem som 1953—1954 vid Hermods avlade real- och studentexamen efter att ha läst fullständiga kurser visade att den genomsnittliga studietiden för båda grupperna var ca 4 år.

Vid korrespondensskolorna erlägger eleverna avgift per kurs, varför kostnaderna för den enskilde varierar med hänsyn till det antal kurser som ge-

nomgå. Vissa ungefärliga kostnadsuppgifter kan emellertid anges för dem som läser fullständiga kurser. De sammanlagda avgifterna för kurser, som leder fram till realexamen, kan uppskattas till mellan 1.700 och 2.000 kronor, för studentexamen uppgår de till ungefär 2.000 kronor, för handelsgymnasieexamen till 1.200 kronor (med realexamen som grund) samt för teknisk privatistexamen till inemot 2.500 kronor för studerande med real-skolans förkunskaper och mellan 2.500 och 3.000 kronor för personer med enbart folkskola som grund. Dessa utgifter kan dock reduceras i den mån eleverna erhåller statliga s. k. brevskolestipendier.

Antalet personer som genom studier vid de båda korrespondensinstituten år 1959 avlade de ovan nämnda examina uppgick till 183 (93 realexamen, 48 studentexamen, 26 handelsgymnasieexamen och 16 teknisk privatistexamen). 1960 var motsvarande antal 217 (108 realexamen, 61 studentexamen, 33 handelsgymnasieexamen och 15 teknisk privatistexamen). Flera av dessa examinerade har bedrivit studier vid s. k. korrespondensrealskolor och -gymnasier för ungdom, som inrättats på ett antal orter i landet.

Examina

I de gymnasiala skolorna för ungdom har lärjungarna ett klart mål utstakat, nämligen examen. Utbildningen läggs upp med detta mål i sikte. För de vuxna är situationen ofta en annan. Många av dem vill självfallet avlägga en fullständig examen, andra bedriver studier för att skaffa sig studentbetyg i ett enstaka ämne eller i en grupp ämnen. Denna studieuppläggning har väsentligt underlättats av själva examinationsförfarandet, som gör det möjligt att i stort sett ämne för ämne avlägga såväl studentexamen som läroverksingenjörsexamen.

Vid vissa utbildningsanstalter för vuxna, såsom statens aftonskola, läroverket för vuxna och fackskolorna vid de högre tekniska läroverken, är studiegången upplagd med slutexamen som mål, vid andra däremot på sådant sätt att eleverna kan ha ett partiellt mål i sikte, t. ex. att genom studier i ett eller ett par ämnen vinna befordran inom sitt yrke. Detta gäller om de olika kvällsgymnasierna och om brevskoleundervisningen. Av en undersökning som företagits vid de under skolöverstyrelsens överinseende stående kvällsgymnasierna i Stockholm, Göteborg och Uppsala framgår emellertid att 40 procent av eleverna siktar mot hel studentexamen.

Studentexamen. Vid de skolor, som har samma undervisningsform som de allmänna läroverkens gymnasier, avläggs — under förutsättning att skolan tillerkänts examensrätt — examen på samma sätt som vid dessa, dvs. som en i viss mån samlad examen. Vid övriga vuxenskolor examineras eleverna — utom vid läroverket för vuxna i Norrköping — som privatister.

Av de ämnen, som en privatist läser ända upp till studentexamensnivå, skall minst fyra ämnen ingå i slutexamen. I de övriga ämnen, som vid de

Avgifter för olika examina (i kronor).

Examen	Anm.-avg.	Muntl. prövn.	Muntl. o. skriftl. prövn.	Examensavg.	Lab.-kurs
<i>Studentexamen</i>					
Prövning i avslutade ämnen	10	15	25	—	—
Särskild prövning	10	137	158	—	—
Slutexamen	—	—	—	38	—
<i>Handelsgymn.-examen</i>					
Delad examen	—	—	—	19	—
Hel examen	—	—	—	38	—
<i>Läroverksing.-examen</i>					
Särskild prövning	10	—	—	10	10

¹ Övningsämne 17 kronor.

² Om det skriftliga provet är franskt versionsprov 47 kronor.

allmänna läroverken läses i högsta ringen, skall s. k. särskild prövning ha avlagts tidigare. I de ämnen som avslutas före studentexamen, s. k. avslutade ämnen, skall godkänd prövning ha genomförts. För att betyg, erhållna i sådan prövning, skall få tillgodoräknas i den slutliga studentexamen, får de ej vara äldre än 6 år.

Handelsgymnasieexamen. Den som studerar vid handelsgymnasium, avlägger liksom gymnasisten vid ett allmänbildande gymnasium samlad examen. Privatistexamen omfattar 13 obligatoriska ämnen, varav 6 är skriv-ämnen (uppgifterna om ämnesantalet hänför sig till det 2-åriga handelsgymnasiet). Sedan 1950 är det möjligt att dela examen, dvs. avlägga den vid i regel två på varandra följande examenstillfällen. Sådana anordnas endast en gång per år.

Gymnasie- och fackskoleingenjörsexamen. Studerande vid de högre tekniska läroverken avlägger gymnasie- och fackskoleingenjörsexamen i samlad form; privatister kan avlägga s. k. teknisk privatistexamen, vilken inrättades först 1959.

Privatistexamen kan avse såväl gymnasie- som fackskolelinje. De studerande äger rätt att undergå särskild prövning i enstaka ämnen; i den slutliga prövningen behöver blott två ämnen medtagas. Det ansågs av 1948 års tekniska skolutredning, som framlade förslaget om privatistexamen, icke möjligt för en privatist att genomföra hel eller på ett fåtal tillfällen delad examen, beroende bl. a. på att antalet ämnen vid vissa facklinjer är större än 20. Tentand erhåller särskild tentamensbok, i vilken vitsord, givna i särskilda prövningar, inskrives. Giltighetstiden för de särskilda prövningarna har fastställts till åtta år.

På vissa linjer är det nödvändigt med laborationer i upp till sju ämnen. Elevernans möjligheter att företa laborationer är emellertid begränsade. Där-

för anordnas på de tekniska läroverken laborationskurser om i allmänhet en vecka. Kurserna bekostas av statsmedel. Ätminstone en sådan kurs bör ordnas årligen i varje laborationsämne.

Hos överstyrelsen för yrkesutbildning registreras antalet tentamensböcker. Antalet registrerade sådana uppgick t. o. m. den 24 november 1961 till 748.

KAPITEL II

Vuxeneleverna

I följande kapitel redovisas vissa uppgifter om de vuxna, som bedriver gymnasiestudier. Därutöver ges en kort sammanfattning av bestämmelserna om studiehjälp till denna grupp av elever.

Elevantal och elevsammansättning

De uppgifter om vuxeneleverna, som återges i det följande, måste sammanställas ur ett flertal olika källor. En av dessa består av elevkataloger o. dyl. material, som främst kan användas för uppgifter om elevantal, ålder, kön och hemort. Andra fakta hämtas från de olika enkätundersökningar, vilka delegationen haft tillgång till. Dessa senare är 1) en undersökning, företagen höstterminen 1960 bland vissa elever vid läroverket för vuxna; svarsfrekvens 70 procent; 2) en under vårterminen 1961 vid fackskolan vid högre tekniska läroverket i Stockholm utförd undersökning; svarsfrekvens 90 procent; samt 3) en under hösten 1961 utförd undersökning bland de elever vid Folkuniversitetets kvällsgymnasier i Stockholm, Göteborg och Uppsala som studerade vid dessa skolors gymnasiekurser och också haft tidigare erfarenheter av detta slags studier; svarsfrekvens inemot 90 procent. De två förstnämnda har utförts av studiesociala utredningens sekretariat; den sistnämnda har genomförts av Folkuniversitetet och statens kompletteringsgymnasium.

Antal elever. Det är förenat med betydande svårigheter att exakt beräkna antalet vuxna som bedriver gymnasiala studier av allmänbildande, merkantil eller teknisk art, främst av det skälet att elevantalet vid kvällsgymnasierna är svårbestämbart. Härtill kommer att det inte är möjligt att klart beräkna antalet personer som bedriver brevskestudier; denna förvisso icke ringa grupp av studerande har därför i det följande måst lämnas utanför.

För den allmänbildande sektorn kan man uppskatta antalet vuxenelever vid icke f-skolorna till cirka 550. Flertalet av dem är elever vid Försvarets läroverk, Hvilans specialgymnasium och Fjellstedtska skolan. Vid f-skolorna kan antalet uppskattas till omkring 4.000, varav 600—700 bedriver studier för realexamen. Vid läroverket för vuxna, slutligen, är elevantalet över 400, varför totalsiffran för dessa skolor skulle uppgå till omkring 5.000 personer. Antalet personer som studerar vid merkantila vuxenskolor kan beräknas till omkring 400, nära nog alla vid f-skolor. För den tekniska sektorn kan total-

antalet uppskattas till ca 1.600, varav 500 vid icke f-skolor, 500 vid f-skolor och 600 vid de tekniska fackskolor, där studietiden är 2 års kvällsstudier och 1 års dagstudier. Det sammanlagda antalet vuxna som bedriver gymnasiala studier torde således — med bortseende från brevskoleeleverna — kunna beräknas till omkring 7.000.

Aldersförhållanden. Inom den allmänbildande sektorn har de studerande vid läroverket för vuxna och vid kvällsgymnasierna den högsta medianåldern, nämligen omkring 25 år. Vid aftonskolorna med parallellundervisning (statens aftonskola, Stockholms samgymnasiums aftonundervisning, Örebro aftonskola) är medianåldern omkring 22 år. Vad icke f-skolorna beträffar är medianåldern för de studerande vid Enskilda gymnasiet, vilka samtidigt är elever vid statens kompletteringsgymnasium, 22 år, och lika hög är den vid den 2-åriga gymnasielinjen vid Lunds privata elementarskola och vid Hvilans specialgymnasium. Vid Fjellstedtska skolan är eleverna några år yngre.

För de merkantila och tekniska utbildningsområdena, vilka domineras av respektive handelsgymnasiers 4-åriga kurs och de tekniska fackskolorna kan nämnas, att medianåldern för de studerande i första klass höstterminen 1960 var 20 respektive 22 år. Vid det merkantila kvällsgymnasiet i Örebro var medianåldern 23—24 år.

Det kan slutligen erinras om att det vid de statliga läroanstalterna för vuxenutbildning finns en undre åldersgräns. Den är 16 år vid realskolan vid läroverket för vuxna och vid statens aftonskola, 17 år vid de tekniska fackskolorna, 18 år vid statens kompletteringsgymnasium och statens aftonskolas gymnasium samt 20 år vid vuxenläroverkets gymnasium.

Könsfördelning. Andelen kvinnor är högst vid de allmänbildande vuxenskolorna, där den uppgår till mellan 45 och 50 procent. Vid f-skolorna är denna andel emellertid lägre än detta genomsnittliga procenttal. Vid de merkantila utbildningsvägarna torde omkring en tredjedel av eleverna vara kvinnor, medan inom den tekniska vuxenutbildningssektorn antalet kvinnor är högst obetydligt.

Jämför man dessa uppgifter med könsfördelningen vid gymnasierna för ungdom, visar det sig att några skillnader inte existerar i fråga om de allmänbildande eller tekniska utbildningsvägarna. Andelen kvinnliga elever är däremot (1960/61) avsevärt större vid handelsgymnasierna än vid vuxenskolorna på det merkantila området.

Civilstånd. Det relativa antalet gifta utgjorde vid den enda icke f-skola som undersökts, nämligen tekniska fackskolan i Stockholm (dagundervisningen), knappt 20 procent. Vid f-skolorna åter var andelen 45 procent vid aftonundervisningen vid fackskolan och c:a 40 procent vid Folkuniversitetets kvällsgymnasier. Vid läroverket för vuxna utgjorde de gifta ungefär 30 procent av hela elevantalet.

Flertalet av de gifta vid samtliga ifrågavarande skolor hade försörjnings-

plikt mot barn. Av alla dem som i de olika undersökningarna redovisats som gifta (inklusive några få f. d. gifta), hade ungefär två tredjedelar barn.

Social bakgrund. För bestämmande av den sociala bakgrunden är materialet begränsat till de uppgifter som kan erhållas ur studiesociala utredningens två företagna enkäter. Inledningsvis kan erinras om den sociala rekryteringen bland de ungdomar som hösten 1960 vann inträde vid de allmänbildande gymnasierna. Omkring en femtedel av dessa kom från arbetarhem, lika många från högre tjänstemannahem, en sjättedel från akademikerhem, vardera en tiondel från gruppen handlande, handelsresande och hantverksmästare samt gruppen övriga tjänstemän. Från jordbrukarhemmen liksom från gruppen direktörer, disponenter m. fl. kom drygt fem procent.

Tre befolkningsgrupper dominerar rekryteringen vid vuxenläroverket, nämligen arbetare, jordbrukare och gruppen övriga tjänstemän. Samtliga dessa tre kategorier är starkare representerade än vid de allmänbildande gymnasierna för ungdom. Å andra sidan uppvisar framförallt akademikerna men även högre tjänstemännen lägre andelar vid vuxenskolorna. Dessa särskilda vuxenutbildningsanstalter har, så långt det nu är möjligt att göra en bedömning, uppenbarligen rekryterat sina studerande från de befolkningslager, som i relativt ringa utsträckning är — och framför allt varit — företrädda vid skolorna för ungdom.

Rekryteringen till de tekniska vuxenutbildningsanstalterna — dvs. fackskolorna — företer i stort samma bild som rekryteringen till de tekniska gymnasierna. Något mer än en tredjedel av de studerande vid fackskolan kom således från arbetarhem, medan de båda tjänstemannagrupperna svarade för vardera 15 procent; från gruppen handlande, handelsresande och hantverksmästare kom drygt 10 procent och från jordbrukarbefolkningen knappt 10 procent. Övriga befolkningsgrupper var sparsamt företrädda.

Eget yrke. Vid de allmänbildande skolorna består eleverna av i stort sett fem kategorier, nämligen lärare, tjänstemän utom lärare, arbetare, studerande samt en grupp icke yrkesverksamma, bestående främst av hemmafruar. Tjänstemannagrupperna synes vid f-skolorna svara för ungefär hälften av de studerande, medan de övriga fördelar sig ganska jämnt på de återstående fyra kategorierna. Ser man till elevkåren vid kompletteringsgymnasiet avviker bilden något. Således utgör folkskollärare, socionomer och gymnasiingenjörer här en större andel av eleverna. Icke f-skolornas elever är ganska fåtaliga och uppgifterna om det egna yrket härstammar endast från ett 60-tal elever i statens kompletteringsgymnasium, vilka bedriver sina studier vid Enskilda gymnasiet. Också bland dessa är tjänstemannagruppen talrikast; ungefär en tredjedel kan föras till denna. En relativt stor grupp (ungefär en femtedel) utgörs av dem som nyligen återvänt från sin första militärtjänstgöring och lika många torde höra till gruppen studerande. Omkring en tiondel är arbetare och de icke yrkesverksamma uppgår likaså till cirka 10 procent av hela elevantalet.

Vid läroverket för vuxna, slutligen, dominerar arbetargruppen med omkring 40 procent samt tjänstemännen med omkring 25 procent av de studerande. Också de som rubricerats som ej yrkesverksamma är relativt talrika, cirka 15 procent.

Inom den tekniska utbildningssektorn är bilden en annan. I sitt år 1955 avgivna betänkande fastslog tekniska skolutredningen bl. a. att »fackskolans största betydelse ligger i att den erbjuder en god väg till ingenjörsutbildning och ingenjörsexamen för inom industrin anställda unga arbetare» (SOU 1955:21, sid. 42 f). Av den enkät, som företagits vid fackskolan i Stockholm, framgår, att nära hälften av de studerande vid inskrivningen var arbetare. Ett betydande antal — eller inemot 40 procent — kunde hänföras till gruppen övriga tjänstemän och bestod främst av tekniker och tekniska biträden. En tiondel uppgav att de var praktikanter och några få att de var studerande vid inskrivningen.

De knapphändiga uppgifter som står till buds för de tekniska kvällsläroverken tyder på att arbetargruppen vid dessa är än starkare företrädd än vid fackskolan i Stockholm.

Regional bakgrund. Delegationen har inhämtat vissa uppgifter om den regionala bakgrunden för vuxneleverna inom den allmänbildande sektorn. Vid f-skolorna har de studerande nära nog undantagslöst sin hemort inom den närmaste regionen omkring skolan. Sålunda hade vid statens aftonskola mindre än tio elever av totalt över 200 läsåret 1960/61 hemort utanför Stockholms stad eller län. Vid icke f-skolorna utvidgas rekryteringsområdet avsevärt, men fortfarande är en stor del av eleverna hemmahörande i den närmaste regionen. Nästan hälften av de studerande vid den 2-åriga gymnasie-linjen vid Lunds privata elementarskola hade således läsåret 1960/61 hemort i Skåne.

Antalet på skolorten boende elever vid vissa kvällsskolor.

	Antal studerande	Relativa antalet boende på skolorten
Bollnäs	136	54 %
Malmö	155	80 %
Stockholm:		
statens aftonskola: realskola	123	84 %
d:o gymnasium	107	79 %
Stockholms samgymnasium	252	82 %
Uddevalla	33	91 %
Örebro		
realskola	119	87 %
gymnasium	41	78 %
Östersund	65	74 %

Även den allmänbildande vuxenskola, som rimligen bör uppvisa den mest riksmässiga rekryteringen, nämligen läroverket för vuxna i Norrköping, har

ett förhållandevis mycket starkt inslag av studerande från Östergötlands och Södermanlands län. Av det totala elevantalet 1959/60 föll drygt en tredjedel på dessa två län. I följande sammanställning ges vissa fakta om hemorten för eleverna vid läroverket för vuxna detta läsår.

Hemort för eleverna vid läroverket för vuxna 1959/60.

	Elever 1959/60			
	Realskola		Gymnasium	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Stockholms stad och län	25	10	4	3
Östergötland—Södermanland	91	37	45	35
Övriga Svealand	29	12	17	13
Skåne	14	6	10	8
Göteborgs och Bohus län	2	1	3	2
Övriga Götaland	53	21	27	21
Norrland	34	14	22	17
Summa	248	100	128	100

Vad beträffar de tekniska vuxenutbildningsanstalterna har de tekniska fackskolorna en mycket snäv rekrytering. Vid de skolor, där den regionala bakgrunden undersökts (skolorna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Eskilstuna, Borlänge, Linköping och Örebro), understeg antalet elever med hemort i detta län, där fackskolan finnes, inte i något fall 85 procent.

Även de merkantila vuxenskolorna har samma snäva upptagningsområde som övriga skolor med kvällsundervisning. Vid den 4-åriga kursen vid handelsgymnasiet i Stockholm hade läsåret 1960/61 av 139 elever samtliga utom ett par hemort inom Stockholms stad eller län. Av de 75 eleverna vid motsvarande kurs i Malmö kom 74 från denna stad och 1 elev från Lund. Ett liknande förhållande råder i Göteborg och Umeå.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att f-skolorna har ett mycket snävt upptagningsområde och drar till sig elever endast från den egna orten och trakten närmast omkring. Läroverket för vuxna har däremot, naturligt nog, en mera riksmässig rekrytering.

Förvärvsarbete och ledighet. Det synes, att döma av enkäten vid fackskolan i Stockholm, vara mycket ovanligt, att eleverna vid en icke f-skola har förvärvsarbete parallellt med studierna. Endast några få bejakade en fråga härom. Vid de allmänbildande f-skolorna finns ett visst inslag av hemmafruar och dessutom ett antal som endast bedriver studier; enligt enkäten vid Folkuniversitetets kvällsgymnasier var andelen utan förvärvsarbete ca 15 procent. Av eleverna vid tekniska fackskolorna i Stockholm aftonundervisning saknade däremot endast ett fåtal förvärvsarbete. Det övervägande antalet av eleverna vid f-skolorna hade således förvärvsarbete.

Också vid läroverket för vuxna är det relativt vanligt, att de studerande ej

förvärvsarbetar. Inemot en tredjedel av dem som besvarade enkäten saknade arbete och ytterligare ett antal (cirka 10 procent) hade deltidsarbete.

Vid de enkäter som studiesociala utredningen företagit, tillfrågades de studerande huruvida de ämnade begära ledigt från sitt arbete under någon del av läsåret 1960/61. Av eleverna vid tekniska fackskolan i Stockholm planerade ungefär 10 procent av de förvärvsarbetande detta. Den undersökning, som företagits vid kvällsgymnasierna i Stockholm, Göteborg och Uppsala, pekar i samma riktning. Mer än hälften av de studerande vid vuxenläroverket, som innehade arbete, avsåg att utom för de obligatoriska muntliga kurserna söka erhålla ledigt från förvärvsarbetet under återstoden av läsåret. Denna höga andel torde förklaras av att de studerande som tillfrågades skulle avlägga examen under vårterminen.

Studiehjälp och studiefinansiering

Inom vuxenutbildningens område kan man tala om två slags studiehjälp, dels den som utgår i form av befrielse eller nedsättning av utbildningsavgifterna, dels den som avser att täcka en del av elevernas levnadskostnader under studietiden. I det följande beskrives dessa två slag av stödformer var för sig.

Avgifterna

Vid de statliga skolorna utgår inga avgifter. De som studerar vid exempelvis läroverket för vuxna, statens aftonskola eller de tekniska fackskolorna åtnjuter således fri undervisning. Vid de skolor, som är privata men erhåller statsbidrag, t. ex. Lunds privata elementarskola, är terminsavgifterna reducerade. Övriga privata utbildningsanstalter är för finansieringen av verksamheten tvungna att utta betydande avgifter av eleverna. I denna grupp återfinns förutom brevskolorna främst de allmänbildande, tekniska och merkantila kvällsgymnasierna. Till denna grupp kan också föras Enskilda gymnasiet i Stockholm. För de elever, som bedriver sina studier vid någon av dessa utbildningsanstalter, finns emellertid statlig studiehjälp till kursavgifter, som antingen utgår via statens kompletteringsgymnasium (för de studerande vid de allmänbildande kvällsgymnasierna och Enskilda gymnasiet) eller utgår i form av brevskestipendier (för de brevskestuderande).

Statens kompletteringsgymnasium. Såsom tidigare framhållits svarar kompletteringsgymnasiet för kursavgifterna för de elever vid de allmänbildande kvällsgymnasierna, som intagits såsom elever vid gymnasiet. Då gymnasiet ej avsetts bekosta studierna fram till hel slutexamen, bestrides avgifterna i princip för högst fem ämneskurser. Likaså svarar gymnasiet för examinationsavgifter utom för slutexamen. För eleverna vid de kvällsgymnasier, där undervisningen bedrivs som en kombination av muntlig och kor-

respondensundervisning — dvs. Bollnäs, Linköping och Östersund — bestrider kompletteringsgymnasiet endast avgifterna för den muntliga undervisningen.

Totalt sett torde såsom tidigare nämnts mellan en fjärdedel och en tredjedel av de studerande vid de allmänbildande kvällsgymnasierna komma i åtnjutande av de förmåner i fråga om avgiftsbefrielse, som kompletteringsgymnasiet erbjuder.

Brevskolestipendier. I proposition 74 till 1945 års riksdag föreslog dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet inrättandet av särskilda stipendier för brevkolestuderande som bidrag till kursavgift. Ursprungligen tillkom stipendierna endast dem som bedrev studier med real- eller studentexamen som mål, men från och med läsåren 1954/55 resp. 1958/59 har även de som syftar till merkantil eller teknisk privatistexamen, fått denna möjlighet.

Bestämmelserna om brevkolestipendier finns intagna i allmänna studiehjälpsreglementet (SFS 326/1958). Härav framgår att stipendium utgår som bidrag till kursavgift till den som genomgått minst folkskolans sjätte klass och som bedriver brevkolestudier med real- eller studentexamen som mål. Beslut om stipendium meddelas av studiehjälpsnämnden efter förslag av brevkolan. Vid utdelningen skall hänsyn bl. a. tas till elevens hemort, kursavgifternas storlek och de medel, som står till elevens förfogande. Stipendium kan — utom i ömmande fall — uppgå till högst 300 kronor per läsår. Under sista året av studierna kan elev därutöver erhålla stipendium om högst 600 kronor för deltagande i av korrespondensinstitut anordnad preparandkurs. Antalet stipendieår utgör högst fyra för realskolestudier och högst fem för gymnasiestudier.

I författningen anges ej att stipendium kan tillkomma även dem som bedriver studier med merkantil och teknisk privatistexamen som mål. Studiehjälpsnämnden har dock ansett sig kunna likställa sådana kurser med gymnasiekurser. Stipendiebeloppen är som för övriga elevgrupper högst 300 kronor per år och stipendietiden har nämnden ansett vara högst tre år för studier till handelsgymnasieexamen och högst sex år för studier till läroverksingenjörsexamen.

I petita för budgetåret 1961/62 framlade studiehjälpsnämnden förslag om att stipendierna skulle höjas till högst 400 kronor per år samt att för bevisande av preparandkurser stipendium skulle kunna utgå med högst 500 kronor för real- och studentexamen, högst 300 kronor för handelsgymnasieexamen samt högst 1 000 kronor för ingenjörsexamen. Vidare föreslogs bidrag till inackordering och resor i samband med deltagande i preparandkurser. Departementschefen har dock ej upptagit nämndens förslag.

Brevskolan skall förbinda sig att av stipendiaten icke utta kursavgift för det belopp som motsvarar stipendiet. När studierna avslutats med examen, erhåller skolan efter rekvisition hela stipendiesumman. Korrespondensinsti-

tuten rekommenderar, enligt vad delegationen kunnat bedöma efter studium av ansökningshandlingar, endast till stipendium sådana elever, om vilka det med mycket stor sannolikhet kan antas att de uppnår examen. Detta innebär att stipendiaten ofta bedrivit studier vid brevkolan under en viss tid och avklarat en icke oväsentlig del av studiekursen.

Några sammanställningar över antalet utdelade stipendier m. m. finns inte tillgängliga hos studiehjälpnsämnden. Med ledning av där befintligt primärmaterial har därför vissa uppgifter inhämtats, utvisande dels de belopp som under det senast tilländaflutna budgetåret utbetalats till brevskolorna som stipendier för enskilda studier (således exkl. stipendier till elever vid korrespondensrealskolor och -gymnasier), dels antalet beviljade nya stipendier (sedan 1951/52) och härav det antal, för vilket brevkolan erhållit stipendiebeloppet.

I brevskolestipendier har fr. o. m. budgetåret 1945/46 utbetalats c:a 1,5 miljoner kronor; en icke oväsentlig del härav har emellertid tillkommit dem som studerat vid s. k. korrespondensrealskolor av Robertforsskoletyp. Under budgetåret 1960/61 utbetalades stipendium för 76 examinerade med tillsammans 76 150 kronor. Av stipendiaterna hade 34 avlagt studentexamen, 25 realexamen, 13 handelsgymnasiexamen och 4 läroverksingenjörsexamen.

Antalet utdelade nya stipendier för enskilda studier har hållit sig ganska konstant under den senaste tioårsperioden. Det har rört sig om mellan 80 och 100 för realexamensstudier, 25—50 för studentexamensstudier, ett 20-tal för handelsgymnasiestudier och ett 25-tal för tekniska studier.

Många av dem som tilldelats stipendium avlägger ej examen. Den grupp av stipendiat, för vilka brevskolorna kan rekvrirera stipendiemedel, består dels av dem som avlagt examen, dels av dem som av studiehjälpnsämnden på annat sätt än genom avläggande av examen anses ha nått studiemålet, dels slutligen av dem vilka på grund av sjukdom eller annan dylik av nämnden godkänd anledning måste avbryta studierna. De två senare grupperna uppges av nämnden ej vara särskilt stora. De stipendiat, för vilka brevskolestipendium ej utbetalats till brevkolan, består dels av dem som avslutat studierna före examen, dels av dem som fortfarande bedriver studier. Det är naturligtvis av intresse att veta, hur stor andel av de studerande, vilka av brevkolan på grund av sina tidigare studieresultat vid skolan anses ha goda förutsättningar att avlägga åsyftad examen, som ej fullföljt studierna.

För att belysa detta har uppgifter hos studiehjälpnsämnden om antalet nya stipendiat för budgetåren 1951/52—1955/56 sammanställts. Av materialet att döma torde det ej vara särskilt sannolikt att några av dem, för vilka stipendiemedlen ej utbetalats, fortfarande bedriver studier. Sammanställningen visar att av de omkring 400 personer, som bedrivit enskilda studier med sikte på realexamen och tilldelats stipendium har stipendiesumman utbetalats för 45 procent, och av de 150 som erhållit brevskolestipendium

för studentexamensstudier för något över 60 procent. En mycket stor del av dem som avser att avlägga hel examen och också bedömts ha förutsättningar härför, uppnår således ej detta mål.

Stipendier och lån

Vid de läroanstalter för vuxenutbildning, som är statliga eller står under statlig tillsyn, kan eleverna erhålla statlig studiehjälp jämlikt allmänna studiehjälpsreglementet. I det följande ges en kort sammanfattning av de olika låne- och stipendiemöjligheter, som står vuxna studerande till buds.

1) *Stipendium (enl. § 20 studiehjälpsreglementet), särskilt studiebidrag och räntefritt lån.* Elever över 18 år som studerar vid allmänna läroverk eller privata läroverk, som erhåller statsbidrag eller eljest står under skolöverstyrelsens inseende, eller tekniska gymnasier eller kommunala handelsgymnasiers 3-åriga kurs har möjlighet att erhålla stipendium om högst 100 kronor i månaden, särskilt studiebidrag om högst 75 kronor i månaden, därest vederbörande studerar på annan ort än sin hemort, samt därutöver räntefria lån ur allmänna studielånefonden om högst 2 500 kronor per läsår — i vissa fall 3 500 kronor — om »eleven har försörjningsplikt eller ömmande skäl föreligger».

2) *Räntefritt lån samt stipendium (enl. § 86 mom. 2 a studiehjälpsreglementet).* De studerande vid läroverket för vuxna samt eleverna vid statens kompletteringsgymnasium kan erhålla räntefria lån ur allmänna studielånefonden om högst 2 500 kronor per läsår (när särskilda omständigheter därtill föranleder 3 500 kronor) samt, förutom lånet, stipendium om högst 960 kronor per år.

3) *Räntefritt lån samt stipendium (enl. § 86 mom. 2 b studiehjälpsreglementet).* De studerande vid handelsgymnasiernas 1-åriga kurs samt vid tekniska fackskolans 2-åriga kurs och sista klassen av den 3-åriga fackskolan kan erhålla räntefria lån om högst 2 500 kronor per läsår (3 500 kronor i särskilda fall) samt i samband därmed ett stipendium om högst 100 kronor per månad.

4) *Räntefritt lån.* De som studerar vid andra under statlig tillsyn ställda utbildningsanstalter än de som angetts under punkterna 1, 2 och 3 ovan, kan erhålla räntefria lån om högst 2 500 kronor (3 500 kronor) per läsår. Till denna grupp hör bl. a. statens aftonskola, de kvällsgymnasier som är under skolöverstyrelsens tillsyn, handelsgymnasiernas 4-åriga kurs, tekniska fackskolans 4-åriga kurs och de två första klasserna vid den 3-åriga fackskolan.

5) *Ingen statlig studiehjälp.* De elever, slutligen, som studerar vid skolor, som inte är ställda under statligt överinseende, har inga möjligheter att erhålla studiehjälp jämlikt studiehjälpsreglementet. Till denna grupp hör Enskilda gymnaset, kvällsgymnasierna (utom gymnasierna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala, vilka står under skolöverstyrelsens tillsyn,

samt de elever, som samtidigt är intagna som elever i kompletteringsgymnasiet) samt brevskolorna.

Med anlitande av för budgetåret 1960/61 hos studiehjälpnämnden tillgängligt material har en undersökning genomförts av i vilken utsträckning studiesocialt stöd utgår till eleverna vid läroverket för vuxna, statens kompletteringsgymnasium, statens aftonskola, kvällsgymnasierna under skolöverstyrelsens överinseende samt de tekniska fackskolorna och handelsgymnasiernas 4-åriga kurs.

Vid de skolor, där endast lån står till förfogande, har ett mycket litet antal personer ansökt om studiehjälp. Under budgetåret 1960/61 var antalet ansökningar 4 vid statens aftonskola och 22 vid kvällsgymnasierna i Stockholm, Göteborg och Uppsala. Av dessa beviljades 23 personer lån med i genomsnitt ungefär 2 000 kronor. Denna grupp utgör en mycket liten del av den totala elevpopulationen vid dessa skolor. Några kan dessutom vara studenter som bedriver kompletteringsstudier.

Vid handelsgymnasiernas 4-åriga kurs och de tekniska fackskolornas aftonundervisning är förhållandet detsamma som vid de allmänbildande kvällsskolorna.

Av de studerande vid läroverket för vuxna tilldelades läsåret 1960/61 över 130 personer lån. Nästan samtliga erhöll också stipendium. Antalet avslagna ansökningar var ytterst ringa. I genomsnitt uppgick lånesumman till cirka 700 kronor och stipendiedelen till inemot 250 kronor. Av lånen var ett 60-tal på belopp understigande 800 kronor, och ett dussin om 1 000 kronor eller därutöver. Endast ett 20-tal stipendier om mer än 400 kronor utdelades. Av det totala elevantalet kom en knapp tredjedel i åtnjutande av bidrag från studiehjälpnämnden. Studiehjälpen för denna grupp av studerande är främst avsedd att täcka kostnaderna under de muntliga kurserna och de beviljade studiehjälpbeloppen bör därför ses i förhållande härtill.

Vid statens kompletteringsgymnasium erhöll samma läsår omkring 120 studerande lån och av dessa drygt 90 stipendium. Detta innebär, att omkring 15 procent av antalet aktivt studerande var låntagare. Lånen uppgick till i medeltal knappt 1 500 kronor och stipendierna till cirka 550 kronor. Ett 40-tal lån på 2 000 kronor och däröver utdelades och en dryg fjärdedel av stipendierna erhöll maximibeloppet 960 kronor i stipendium.

Nära nog samtliga dagstuderande vid de tekniska fackskolorna synes erhålla lån från nämnden och tre fjärdedelar av låntagarna tilldelas jämväl stipendium. Lånen utgår med i genomsnitt något över 2 000 kronor och stipendierna med omkring 700 kronor per år och person.

Studiernas finansiering

I det föregående har de statliga insatserna för studiehjälp till vuxnelevorna redovisats. Avslutningsvis torde det finnas skäl att söka klarlägga hur

denna studerandegrupp bestrider sina kostnader för uppehållet under studietiden. En mycket markant skiljelinje finns här, som i så många andra fall, mellan å ena sidan de studerande vid f-skolor och å andra sidan dem vid icke f-skolor. Nära nog samtliga av de förra har, som tidigare framhållits, förvärvsarbete, varför de helt naturligt finansierar sina utgifter med inkomster härifrån. Endast i exceptionella fall ansöker man om lån. Sålunda hade av ett 130-tal studerande, som besvarade enkäten vid fackskolans i Stockholm aftonundervisning, endast tre elever räntefria studielån.

För icke f-skolornas elever är situationen en annan, vilket kan belägas med uppgifter ur samma enkät, avseende dagskolans elever. Av totalt omkring 175 svarande uppgav sig 60 procent finansiera studierna helt eller delvis med lån, 40 procent med sparmedel, ofta härrörande från arbete under ferierna. Föräldrabidrag redovisas av var femte, stipendiemedel av mindre än var tionde.

Vid läroverket för vuxna är det, som framgått av den tidigare redogörelsen, ett relativt stort antal personer som ej förvärvsarbetar. Omkring hälften av dessa uppgav att de finansierade sitt uppehälle helt eller delvis genom lån och lika många att det skedde genom bidrag från make eller föräldrar. En stor del av de förvärvsarbetande, nämligen något under hälften, finansierar sitt uppehälle under de muntliga kurserna och övrig ledighet från sin anställning med sparmedel och något färre än hälften med lån.

Enligt undersökningen vid Folkuniversitetets kvällsgymnasier i Stockholm, Göteborg och Uppsala hade drygt en femtedel av de studerande ådragit sig studieskulder. För en fjärdedel av dessa uppgick skulderna till belopp om 6 000 kronor eller mer.

Sammanfattningsvis kan man om studiernas finansiering säga att de studerande i f-skolorna nära nog regelmässigt finansierar sitt uppehälle genom inkomster från förvärvsarbete. För de studerande vid icke f-skolorna och vid läroverket för vuxna spelar lånen en stor roll. En betydande del av eleverna är skuldsatta vid slutet av studierna. Stipendierna däremot är av underordnad betydelse och nämns som inkomstpost av mindre än var tionde av dessa skolors elever.

KAPITEL III

Vidgad vuxenutbildning

Allmänna synpunkter

Under de senaste decennierna har utbildningsväsendet på alla nivåer byggts ut i snabb takt. År 1940 bedrev 10 procent av samtliga ungdomar i åldern 16—18 år studier. Motsvarande andel var år 1960 32 procent. Följande tabell visar antalet elever i första klass i de olika gymnasiala skolformerna vid skilda tidpunkter.

Antal elever i klass I i de olika gymnasiala skolformerna höstterminen 1948, 1953, 1958 och 1960.

	1948	1953	1958	1960
Allmänbildande gymnasium	5 949	9 229	14 561	19 487
Tekniskt »	971	1 064	1 797	2 640
Handels- »	732	1 123	1 413	1 698
	7 652	11 416	17 771	23 825
Relativa antalet av motsvarande årskullar ¹ ...	8,5	12,7	16,3	18,7

¹ ¼ av fyra årskullar (15—18-åringar).

Under perioden 1948—60 har således antalet ungdomar i gymnasiernas första klass tredubblats; gymnasiefrekvensen har mer än fördubblats. Vid 1930-talets början gick ungefär 4 procent av en årskull till gymnasiet; nu närmar sig andelen 20 procent.

Stegringen har varit starkast vid de allmänbildande gymnasierna. Följande indexserie, baserad på uppgifterna i tabell ovan, ger en bild av elevantalets utveckling i de olika gymnasieformernas första klass.

	ht 1948	ht 1953	ht 1958	ht 1960
Allmänbildande gymnasium	100	155	245	328
Tekniskt »	100	110	185	271
Handels- »	100	153	193	232
Samtliga	100	149	232	311

Expansionen inom utbildningsväsendet speglar en starkt ökad efterfrågan på utbildning inom alla samhällsgrupper. Avgörande för denna ökade

efterfrågan är naturligtvis den allmänna standardutvecklingen, som för exempelvis manliga industriarbetare medfört en reallönestegring med c:a 80 procent under perioden 1945—58. Förväntningar om en fortsatt dynamisk samhällsutveckling och den markerade knappheten på utbildad arbetskraft inom flertalet yrkesområden har utgjort en kraftig stimulans för utbildningsintresset. Efterfrågan på utbildning har ytterligare stimulerats av en vidgad geografisk spridning av utbildningsmöjligheterna — sedan den 1 juli 1946 har allmänt gymnasium inrättats på 39 orter, tekniskt gymnasium på 12 orter och handelsgymnasium på 16 orter — samt av den utbyggnad av studiehjälpen i olika former som ägt rum under efterkrigstiden.

Vad här sagts belyser hur efterkrigstidens ungdomar getts utbildningsmöjligheter, som i en avsevärt mera begränsad utsträckning stod tidigare födelseårgångar till buds. Det finns därför ett mycket betydande antal människor med lika goda men outnyttjade förutsättningar för gymnasieutbildning inom de åldersgrupper, som lämnade den traditionella skolåldern, innan gymnasieexpansionen satte in på allvar.

Gymnasisterna rekryterades tidigare huvudsakligen från ett ganska begränsat skikt av befolkningen. År 1943 kom endast 12 å 13 procent av dem som avlade studentexamen från arbetarhem (inkl. statstjänare och hantverkare). År 1947 hade denna andel stigit till 15 å 16 procent och år 1957 till cirka 20 procent. Antalet gymnasister från landsbygdsbefolkningen har likaledes varit relativt ringa.

Betydande utbildningsreserver återstår därmed, såsom bl. a. 1957 års skolberedning framhållit, i dessa båda grupper. »Även om flertalet av dem, som nu gått miste om den högre utbildning de skulle ha kunnat tillgodogöra sig, på andra vägar gjort stora insatser i samhällslivet, är det givetvis ur samhällets synpunkt ineffektivt att inte ta till vara de studiebegåvningar som finns. Samtidigt innebär detta för många enskilda en orättvisa, som är oförenlig med målsättningen för en demokratisk skola» (SOU 1961:30, sid. 269).

Utbyggnaden av gymnasierna — och detta gäller särskilt de fackgymnasiala studievägarna — har trots allt icke kunnat möta efterfrågan på sådan utbildning. En betydande del av de sökande till gymnasierna har inte kunnat beredas plats.

Följande tablå visar andelen icke intagna men inträdesberättigade sökande vid de allmänbildande gymnasierna under åren 1954—1958 (sid. 37).

Några motsvarande uppgifter finns ej tillgängliga för fackgymnasiernas del angivna år. År 1960 genomfördes emellertid av gymnasieutredningen en undersökning, som belyser avvisningen vid de olika gymnasierna. Av c:a 30 000 sökande till de olika gymnasieformerna kunde inemot 8 000 ej beredas plats. Undersökningen visar att icke mindre än c:a 40 procent av dem som sökt inträde vid tekniskt gymnasium och omkring 45 procent av dem som sökt inträde vid handelsgymnasium ej intogs. Vid de allmänbildande

Antalet ej intagna men inträdesberättigade sökande vid de allmänbildande gymnasierna 1954—1958.

År	Inträdesberättigade sökande	Ej intagna	Procent ej intagna
1954	10 909	1 654	15,2
1955	10 720	1 117	10,4
1956	12 208	1 912	15,7
1957	13 746	1 948	14,2
1958	15 875	2 642	15,5

Anm. Hänsyn har i möjligaste mån tagits även till intagning i annan ring eller i annan högre skola. Primärmaterialet medger emellertid inte full exakthet i detta avseende. I viss utsträckning kan dubbelräkning av sökande ha ägt rum.

gymnasierna mottogs ungefär 80 procent av de sökande och för samtliga gymnasieformer sammantagna var motsvarande tal 74 procent.

De stora födelsekullarna från mitten av 1940-talet har nu nått gymnasieåldern. År 1940 föddes 95 000 barn, fem år senare 135.000. Därefter har antalet levande födda sjunkit till 115 000 år 1950, 108 000 år 1955 och 102 000 år 1960.

Växlingen i årskullarnas storlek har haft till följd att antalet ungdomar i varje födelseårgång, vilka inte går vidare till gymnasiestudier, har stigit. Några exakta uppgifter härom är det icke möjligt att ange, men en ungefärlig beräkning ger följande resultat: av 1937 års födelseårgång har drygt 10 000 påbörjat gymnasiestudier, medan 80 000 icke påbörjat denna utbildning. Motsvarande siffror är för 1942 års årskull 17 000 resp. 100 000 och för 1944 års — som torde påbörjat gymnasiestudier 1960 — 24 000 resp. 110 000. Under perioden 1953 till 1960 har — som förut sagts — antalet elever i de olika gymnasieformernas första klass fördubblats; andelen av respektive årskullar som går till gymnasiestudier har ökat från 12,7 procent till 18,7 procent. Samtidigt har emellertid antalet ungdomar som icke påbörjat gymnasiestudier stigit med i runt tal 30 000, per årskull räknat.

Det finns säkerligen många människor i vårt samhälle som med viss bitterhet konstaterar att om de varit något yngre de självklart skulle ha kunnat få en utbildning, som inte stod till buds för dem när de var i skolåldern. De kan av ekonomiska skäl ha hindrats från att erhålla en utbildning som de haft intresse och fallenhet för. De kan — trots goda förutsättningar — ha avvisats på grund av platsbrist. Starka rättviseskäl kan anföras för åtgärder i syfte att i ett samhälle med stigande materiella resurser söka bereda dessa individer tillfälle till en utbildning, som av olika skäl förmenats dem i yngre år.

Vuxenutbildningen är även ur ekonomiska synpunkter ett uppenbart samhällsintresse. Dagens samhälle kännetecknas av en påtaglig brist på utbildad arbetskraft på alla nivåer. Denna brist torde allmänt sett komma att bestå — även om tillfälliga överskott kan tänkas uppstå på vissa yrkes-

områden. Befolkningsutvecklingen medför att rekryteringsunderlaget inom ungdomskullarna i absoluta tal under lång tid framöver kommer att sjunka. Behovet av utbildad arbetskraft torde därför till icke obetydlig del få tillgodoses genom vidgad utbildning inom de åldersgrupper som redan är ute i förvärvslivet. Under en period då antalet ungdomar minskar och utbildningsresurserna förbättras, öppnas möjligheter att — i efterhand — tillgodose de stora årskullarnas utbildningsbehov.

Den kraftiga utbyggnad av utbildningsväsendet, som sannolikt kommer att känneteckna 1960-talet, bör således inte enbart inriktas på att erbjuda förbättrade utbildningsmöjligheter för ungdom i den traditionella skolåldern. Det är ett utpräglad intresse — från både samhällets och de enskilda individernas synpunkt — att även de vuxna får möjlighet att bli delaktiga av utbildningsväsendets reformering. Detta framstår, enligt delegationens mening, som en väsentlig förutsättning för en balanserad expansion på utbildningens område.

Delegationen har därmed framlagt de skäl som talar för en skyndsamt utbyggnad av vuxenutbildningen på gymnasiestadiet. Flera av dessa kommer troligen att på något längre sikt få förminskad aktualitet. Skolreformens genomförande, studiehjälpens förstärkning, utbildningsväsendets utbyggnad och framför allt den allmänna standardutvecklingen torde komma att steg för steg undanröja eller i varje fall kraftigt reducera de ekonomiska och geografiska studiehindren. När årskullarna minskar och utbildningskapaciteten förbättras, kommer en allt större andel av varje årgång ungdomar att kunna beredas utbildning utöver grundskolan. År 1970 beräknas således inemot hälften av 16—18-åringarna befinna sig under utbildning. Likväl kommer vuxenutbildningen, enligt delegationens mening, att få en på längre sikt växande betydelse. Skälen härtill skall i det följande i korthet utvecklas med särskild hänsyn till de principer som är vägledande för skolreformen och för arbetsmarknadspolitiken. Dessa synpunkter gäller vuxenutbildning på alla stadier och nivåer, även om delegationens förslag begränsas till gymnasieundervisningen.

Skolberedningen framhåller i sitt betänkande att »principen om det fria tillvalet är ett av fundamenten för den nya skolan». Den enskilde eleven skall, tillsammans med föräldrarna, inom en given ram själv bestämma vilken typ av utbildning han önskar försöka uppnå. Det skall icke vara samhället eller skolan, som avgör elevens val av utbildningsväg.

Eleverna får, enligt skolberedningens förslag, tidigt utöva sin frihet att välja. Redan i grundskolans klass 7 har de bland annat möjlighet att välja ett andra språk — eller att avstå därifrån. I åttonde klassen ökar antalet tillvalstimmar ytterligare och under det nionde året uppdelas eleverna på en rad linjer. Efter grundskolan står därpå flera utbildningsalternativ till förfogande för dem som inte omedelbart vill gå ut i förvärvslivet.

Den frihet skolberedningen eftersträvar blir starkt beskuren, om eleverna i var och en av dessa valsituationer står inför ett beslut, som ter sig definitivt och oåterkalleligt. Det kommer visserligen att finnas möjligheter till övergång mellan olika studiebanor. Men i praktiken blir dessa möjligheter i flera avseenden begränsade. Dels är det alltid förenat med betydande svårigheter att skifta över till en mera krävande studiegång; det torde i själva verket vara ett fåtal elever som mäktar genomföra denna uppgift. Dels är övergångsmöjligheten begränsad i tiden — till den tid då eleverna fortfarande befinner sig i det reguljära skolsystemet för ungdom.

Den frihet att välja som skolberedningen upphöjt till ledande princip för grundskolans utformning blir för den enskilde ofullkomlig om den inte förenas med möjligheten att genom ett förnyat val, efter grundskolan, ändra utbildningens inriktning. Detta synes stå i överensstämmelse med skolberedningens intentioner. I betänkandet framhålls (sid. 278) att det verkssammaste medlet för att få »ett friare tillval än vad som nu sker förefaller därför vara, att man sörjer för att eleverna får flera och bättre möjligheter till vidare utbildning efter den obligatoriska skolan. De elever som vid övergången till sjunde årskursen just då hellre vill avstå från en utpräglad teoretisk studieväg bör kunna göra detta i medvetande om att de därmed inte i realiteten alltför mycket begränsat sina valmöjligheter vid en senare tidpunkt». Naturligtvis bör denna möjlighet till förnyat val icke endast stå öppen vid övergången från grundskolan till annan utbildning. Skolsystemet bör organiseras på sådant sätt att det effektivt kan fånga upp även de människor, som, efter kortare eller längre tid i förvärvsarbete, vill fullfölja sin utbildning. Vuxenutbildningen blir därmed ett viktigt komplement till skolreformen.

Flera omständigheter talar för att efterfrågan på sådan vuxenutbildning kommer att bli betydande. Det definitiva yrkesvalet sker i många fall relativt sent, stundom först efter 20-årsåldern. I en nyligen publicerad avhandling (E. Neymark, Selektiv rörlighet. Flyttningstendenser och yrkesval i relation till utbildning, begåvning och härkomst) har vissa uppgifter om yrkesinriktningen för en årsklass män (födda 1928) vid två skilda tidpunkter (åren 1949 och 1956) jämförts. Författaren framhåller, att »yrkesvalet numera är en relativt långvarig utvecklings- och anpassningsprocess, som ofta fortsätter även sedan individen lämnat tonåren bakom sig och nått myndig och s. k. mogen ålder.» Något mer än 40 procent av den undersökta årskullen hade under perioden 1949 till 1956 helt ändrad yrkesinriktning, en fjärdedel hade annat men likartat yrke och endast en tredjedel ungefär samma yrke.

Den sena yrkesmognaden är bl. a. ett uttryck för att många människor får sitt intresse för utbildning väckt först några år efter skolåldern. Miljön under uppväxtåren har därvid betydelse. De argument rörande det s. k. sociala handikappet som skolberedningen anför till förmån bl. a. för en sen

differentiering i grundskolan kan med minst samma styrka anföras till stöd för en väl utbyggd vuxenundervisning.

Många ungdomar kommer säkerligen att vilja omedelbart efter grundskolan gå ut i förvärvslivet. De kan, mera tillfälligt, känna leda inför skolarbetet eller de kanske vill vänta några år med att bestämma sig för sin definitiva yrkesinriktning. Det vore djupt otillfredsställande om de därmed skulle avskäras från möjligheten till en fortsatt utbildning för vilken de har förutsättningar.

Över huvud kan man ställa frågan om ej vuxenutbildningen ur effektivitetssynpunkt i många fall väl kan mäta sig med den reguljära skolundervisningen. De goda resultat, som många vuxenelever uppnår, torde bl. a. sammanhålla med att deras studier i allmänhet är klart målinriktade och att de ofta har praktisk erfarenhet inom det yrkesområde, där de vill fördjupa sina kunskaper. Erfarenheter från utlandet synes utvisa, att människorna icke sällan blir bättre lämpade för t. ex. arbetsledande befattningar, om de har en mera ingående praktisk yrkeskunskap och bedrivit sin utbildning parallellt med förvärvsarbetet. Vuxenutbildningen synes också i det svenska samhället kunna utgöra ett mycket rationellt inslag i utbildningsväsendet.

En vuxenutbildning på denna grundval har nära samband med den moderna, rörliga arbetsmarknadspolitiken.

Arbetsmarknadspolitiken söker att med olika metoder underlätta och stimulera arbetskraftens anpassning till de snabba förändringarna i samhälle och arbetsliv. Dess syfte är att avvärja arbetslöshet men också att främja en ekonomiskt sett effektiv användning av arbetskraften och att göra det lättare för den enskilde att byta yrke och byta arbete även i mogen ålder.

Yrkesutbildning i form av omskolning och fortbildning tillhör arbetsmarknadspolitikens viktigaste medel. Under senare år har denna del av verksamheten byggts ut i snabb takt. I början av oktober 1961 befann sig c:a 8 400 personer i utbildning vid olika kurser i överstyrelsens för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsens regi.

Denna starka betoning av utbildning som ett led i arbetsmarknadspolitiken är ett uttryck för utbildningens alltmer betydelsefulla roll i produktionsutvecklingen. Denna produktiva verkan blir särskilt markerad inom områden, där bristen på arbetskraft med erforderlig yrkeskunnighet utgör den viktigaste flaskhalsen för fortsatta framsteg. Insikten har fördjupats om att det därvid inte räcker att bereda de uppväxande ungdomarna bättre utbildningsmöjligheter. Lika väsentligt är — framför allt i ett skede då ungdomskullarna minskar — att höja yrkesskickligheten hos de redan förvärvsarbetande.

Denna utbildning måste i betydande utsträckning äga rum ute i näringslivet, i nära anknytning till arbetsplatsen. Kravet på smidighet bör säkerli-

gen även i fortsättningen tillgodoses genom tillfälligt anordnade kurser med preciserad inriktning. Men starka skäl talar för att i framtiden även det reguljära skolväsendet — på alla nivåer — mera aktivt medverkar i arbetsmarknadspolitiken. Detta förutsätter att det skapas möjligheter för de vuxna att, i för dem avpassade former, delta i utbildningen.

Det förtjänar i detta sammanhang att särskilt understrykas att, enligt långtidsutredningens beräkningar, hela tillväxten av arbetskraft under 1960-talets första hälft betingas av ökad yrkesverksamhet hos de gifta kvinnorna samt fortsatt immigration. Denna tillväxt av arbetskraft är en förutsättning för utredningens optimistiska kalkyl över produktionstillväxten. Utbudet av kvinnlig arbetskraft torde — även om en mångfald av faktorer här spelar in — i inte ringa grad bero på de tillfällen till utbildning, som erbjudes de gifta kvinnorna, liksom effektiviteten av deras insatser är avhängig av att de får lämplig yrkesutbildning.

Ur arbetsmarknadens synpunkt bör vidare tyngdpunkten i vuxenutbildningen förläggas till de områden där det föreligger särskild brist på arbetskraft. Bristen på ingenjörer och tekniker utgör t. ex. ett starkt motiv för att lägga speciell vikt vid fackgymnasiala studier, tekniska aftonskolor etc.

Men vuxenutbildningen bör självfallet inte endast betraktas som en väg till stegrad materiell produktion. För den enskilde innebär den en ökad handlingsfrihet. Den tekniska utvecklingen kommer att tvinga många människor att byta arbete och yrke. Den materiella utveckling som följer i dess spår bör samtidigt kunna ge människorna en vidgad frihet till utbildning och yrkesval. Friheten att välja utbildning bör inte begränsas till en kort period i ungdomsåren. Den bör vara en återkommande möjlighet för alla dem som efter en tid i förvärvslivet kommit till klarare insikt om sina förutsättningar och intressen. Då måste samhället också ställa institutioner till förfogande där denna utbildning kan bedrivas och söka lätta de ekonomiska påfrestningar, som den för med sig.

Därmed vidgas friheten i studievalet för de unga till en frihet i arbetsvalet för de vuxna.

Reformbehov

Det är först under efterkrigstiden som möjligheterna till utbildning på gymnasienivå för vuxna väsentligt vidgats. Skolkommissionen kunde i sitt år 1948 avgivna betänkande konstatera, att det endast fanns »ett fåtal läroanstalter, som erbjuder lämpliga möjligheter för vuxna att skaffa sig gymnasial utbildning» (SOU 1948:27, sid. 341). Statens aftonskola och de tekniska fackskolorna var då de enda vuxenskolor, som tillkommit genom statliga initiativ. Därjämte fanns på några få orter 4-åriga kvällskurser vid handelsgymnasierna. Under senare hälften av 1950-talet har det emellertid skett en utbyggnad, som icke oväsentligt vidgat utbildningsmöjligheten

terna, framförallt för dem som siktar mot realexamen eller studentexamen. Genom beslut vid 1953 års riksdag tillkom läroverket för vuxna och statens kompletteringsgymnasium. På ett 25-tal orter i landet har därjämte allmänbildande kvällsgymnasier tillkommit, främst i bildningsorganisationers regi.

På den merkantila och tekniska sidan har utvecklingen inte gått lika snabbt. Några statliga initiativ har ej tagits under senare år. Först under de allra senaste åren har på kommunalt eller enskilt initiativ motsvarigheter till de allmänbildande kvällsgymnasierna uppkommit på några få orter. Elevantalet i dessa gymnasier är dock begränsat. Den tekniska fackskolan vid de högre tekniska läroverken uppvisar under senare år ett nära nog konstant elevantal. Medan fackskolan år 1948 svarade för 30 procent av elevantalet vid de tekniska läroverken, hade dess andel år 1960 sjunkit till 17,5 procent. Delegationen har inte ansett sig kunna i detta sammanhang ingå på en bedömning av orsakerna till denna stagnation. Dessa fackskolors framtida ställning torde emellertid komma att bli föremål för överväganden inom gymnasieutredningen. Därvid bör beaktas den roll, som de av skolberedningen föreslagna fackskolorna kan komma att spela i vuxenutbildningen.

De statliga initiativen till främjande av utbildning för vuxna hänför sig till en lång period och har gällt skilda utbildningsformer och utbildningsmål. De tekniska fackskolorna tillkom på förslag av 1907 års kommitté för den lägre tekniska undervisningens ordnande; statens aftonskola inrättades år 1938 som ett — ännu bestående — provisorium efter en inom skolöverstyrelsen företagen utredning; breviskolestipendierna tillkom år 1945 efter förslag av 1940 års skolutredning, läroverket för vuxna år 1953 efter förslag av skolkommissionen samt, slutligen, statens kompletteringsgymnasium samma år på förslag av utredningen om vidgat tillträde till högre studier.

Expansionen under 1950-talet har i hög grad möjliggjorts genom aktiva insatser från bildningsorganisationerna — med verksamt stöd av statens kompletteringsgymnasium. Delegationen vill starkt understryka betydelsen av den pionjärinsats, som bildningsorganisationerna utfört på detta område. Ett stort antal människors önskemål om utbildning och stöd i målinriktade studier har därigenom kunnat tillgodoses. Värdefulla pedagogiska och organisatoriska erfarenheter har kunnat samlas.

Utbildningsmöjligheterna är emellertid fortfarande begränsade, särskilt för dem som vill genomgå fackgymnasial utbildning och för dem som bor i landets glest befolkade delar. På flera håll måste man upptaga höga avgifter för undervisningen. Den statliga studiehjälpen till de studerande måste betecknas som blygsam, inte minst med hänsyn till att det många gånger är önskvärt eller nödvändigt för den studerande att för viss tid ta ledigt från förvärvsarbetet för att kunna genomföra sitt studieprogram.

Valmöjligheter

Inom den allmänbildande vuxenutbildningssektorn är de flesta studieformer företrädda. Det finns dock inte någon studiegång som motsvarar den vid de tekniska fackskolorna vanliga med aftonstudier under ett inledande stadium och dagstudier i slutskedet.

Inom de merkantila och tekniska sektorerna har, å andra sidan, valmöjligheterna i fråga om studieform varit starkt begränsade. Praktiskt taget har, förutom självstudier, endast de tekniska fackskolorna och handelsgymnasiernas aftonkurser stått till förfogande. Under de senaste åren har några kvällsgymnasier inrättats. Fortfarande saknas emellertid möjlighet till koncentrerade studier på dagtid och till den kombination av muntlig undervisning och självstudier som läroverket för vuxna erbjuder.

Det finns i dagens läge endast en studieform, som kan ha en riksmässig rekrytering inom samtliga gymnasieformer, nämligen brevscoleundervisning. Denna torde emellertid ej kunna mäta sig i effektivitet med en utbildning, byggd på eller med starkt inslag av muntlig undervisning.

Läroverket för vuxna är inrättat för en i princip riksmässig rekrytering. I praktiken har emellertid en förhållandevis stor del av eleverna sin hemort i de närmast omkringliggande länen (sid. 28).

Möjligheterna till kvällsstudier är avsevärt större inom den allmänbildande utbildningssektorn än inom den fackgymnasiala. På ett 25-tal orter, spridda över hela riket, kan man bedriva studier för att erhålla studentbetyg i enstaka ämnen, medan däremot tillfällena att få teknisk kvällsundervisning är mycket begränsade. Merkantila kvällsgymnasier, slutligen, existerar endast på ett fåtal platser i landet.

Utbildningsmöjligheterna för vuxna är koncentrerade till de största städerna; i Stockholmsområdet, Göteborg och Malmö är de särskilt goda. Genom vuxenläroverkets placering i Norrköping är även de omkring denna stad liggande länen relativt välförsörjda med allmänbildande utbildningstillfällen; härtill bidrar att kvällsgymnasier finns inrättade i såväl Norrköping som Linköping, Motala, Eskilstuna och Jönköping. I de norra delarna av landet är däremot utbildningsanstalterna avsevärt färre. I Norrland finns allmänbildande kvällsgymnasier på sex orter, men endast gymnasiet för vuxna i Bollnäs har en verksamhet av mer betydande omfattning. Några tekniska vuxenskolor finns överhuvudtaget inte i denna del av riket; den tekniska fackskolan i Borlänge är således den nordligast belägna tekniska vuxenutbildningsanstalten.

Avgifter

Under efterkrigstiden har avgifterna vid statliga och kommunala skolor successivt avvecklats. Genom beslut vid 1956 års riksdag borttogs terminsavgifterna vid allmänna läroverk och högre kommunala skolor; inte heller

vid tekniska läroverk eller statsunderstödda kommunala handelsgymnasier utgår numera några avgifter. Skolberedningen har i sitt förslag till skollag infogat en särskild paragraf om förbud mot upptagande av elevavgifter vid bl. a. yrkesskolor, fackskolor och gymnasier. I konsekvens härmed föreslås att terminsavgifterna vid de kommunala yrkesskolorna upphör.

Vid läroanstalterna för vuxenundervisning varierar förhållandena starkt; vid vissa skolor är undervisningen avgiftsfri, vid andra utgår avgifter, stundom av betydande storlek. Avgifter upptages vid alla i bildningsorganisationers och annan enskild regi drivna läroanstalter. Vid Enskilda gymnasiet och Lunds privata elementarskola är terminsavgiften c:a 600 resp. 200 kronor. Utgifterna för en korrespondenskurs för studier fram till studentexamen (på realexamens grund) belöper sig till drygt 2 000 kronor. Utgifterna för studier fram till handelsgymnasieexamen kan beräknas till drygt 1 200 kronor och för läroverksingenjörsexamen till minst 2 500 kronor. Deltar eleverna i någon av brevskolorna ordnad preparandkurs, tillkommer en kostnad av omkring 500 kronor. Ett mindre antal av de här aktuella eleverna kan dock genom att intas som elever vid statens kompletteringsgymnasium befrias från avgifter. Andra har möjlighet att erhålla brevskolestipendium.

Vid allmänna och tekniska läroverk samt handelsgymnasier är undervisningen i allmänhet avgiftsfri. Statens aftonskola meddelar också avgiftsfri undervisning, medan terminsavgifterna vid exempelvis Stockholms samgymnasiums aftonundervisning och Örebro aftonskolas gymnasium är 175 resp. 75 kronor. Vid kvällsgymnasierna erlägger de studerande avgifter, som utgår kursvis och skiftar från skola till skola. De kan för studier fram till studentexamen uppskattas till sammanlagt c:a 3 000 kronor och fram till läroverksingenjörsexamen till c:a 5 000 kronor. De elever, som är intagna i statens kompletteringsgymnasium, får dock sina studiekostnader kraftigt reducerade. I de fall kommunen är huvudman utgår begränsade avgifter.

Det bör slutligen framhållas, att de som vid vuxen ålder undergår gymnasieutbildning och därvid får erlägga betydande avgifter, skulle ha erhållit nära nog helt avgiftsfri undervisning, om de bedrivit sådana studier i den normala skolåldern.

Studiehjälp

Det måste betecknas som en synnerligen krävande uppgift att bedriva gymnasiestudier parallellt med förvärvsarbete. För att med framgång kunna fullfölja studierna måste den enskilde under en följd av år anslå en mycket stor del av fritiden för deltagande i undervisning och för självstudier. Påfrestningarna blir särskilt stora för det betydande antal av vuxnelevverna som bildat familj. Det är icke förvånande, att många av eleverna, enligt vad företagna enkäter utvisar, känner ett stort behov av att under vissa

perioder ha ledigt från förvärvsarbetet för att odelat kunna ägna sig åt studierna. Stundom är ledighet från anställningen nödvändig för ett fullföljande av studierna. I den treåriga tekniska fackskolan — den vanliga studiegången inom denna skolform — är undervisningen under avslutningsåret förlagd till dagtid. Vid läroverket för vuxna ingår tre av de muntliga kurserna som ett obligatoriskt led i undervisningen och kräver sålunda elevernas närvaro vid studierna.

Två huvudproblem uppstår för vuxeneleverna: dels möjligheten att er-hålla ledigt från arbetet, dels finansieringen av uppehållet under tjänstledighetsperioderna.

Av en enkät, som företagits bland dem som år 1960 avlade examen vid läroverket för vuxna, har bl. a. framgått att svårigheter många gånger förelåg att få ledigt för de muntliga kurserna i Norrköping; i enstaka fall var man t. o. m. tvungen att söka sig nytt arbete för att kunna fortsätta studierna. Såsom tidigare uppgetts har omkring en tiondel av de elever, som lämnat läroverket, såsom skäl härför anfört, att det visat sig vara svårt att förena studierna med förvärvsarbete.

Bristen på arbetskraft torde vara det viktigaste skälet för arbetsgivarnas tveksamhet när det gäller att ge anställda ledighet för utbildning. De mest yrkesskickliga arbetarna och tjänstemännen torde ofta ha svårast att er-hålla ledighet. Många gånger är det emellertid just dessa som efterfrågar vidareutbildning. En annan orsak till en negativ inställning från arbetsgivarnas sida kan vara att prestationsförmågan i den ordinarie anställningen kan komma att nedsättas genom studier parallellt med förvärvsarbete.

Samtidigt finns det emellertid många företag som har en klart positiv syn på de anställdas önskan att skaffa sig ytterligare utbildning och som på olika sätt söker underlätta deras studier. Uppenbart är att en generös inställning från både samhällets och de enskilda arbetsgivarnas sida, när det gäller att ge de anställda ledighet, är en avgörande förutsättning för en effektiv utbyggnad av vuxenutbildningen.

Vuxeneleverna synes vidare i många fall ha betydande svårigheter att finansiera sitt uppehälle under tjänstledighetsperioderna. Många av dessa elever är, såsom tidigare framhållits, familjeförsörjare. Av det enkätmaterial, som delegationen haft tillgång till, framgår att de studerande endast i något enstaka undantagsfall kan påräkna någon ersättning från arbetsgivaren under sådan ledighet.

Som tidigare framhållits kan de studerande, som är mest gynnade i fråga om direkt studiesocialt stöd, d. v. s. eleverna vid läroverket för vuxna, statens kompletteringsgymnasium och de tekniska fackskolornas dagundervisning, i lån och stipendier erhålla sammanlagt högst c:a 3 500 kronor per läsår och om särskilda omständigheter föreligger ytterligare 1 000 kronor. Endast i undantagsfall torde emellertid de utbetalade bidragen vara av denna storleksordning; de genomsnittliga beloppen vid fackskolorna är

drygt 2 000 kronor, vid kompletteringsgymnasiet något över 2 000 kronor och vid vuxenläroverket knappt 1 000 kronor.

De studerande vid utbildningsanstalter som bedriver sin undervisning på kvällstid, erhåller, om skolorna är statliga eller står under statlig myndighets överinseende, endast lån om högst 2 500 kronor (i särskilda fall 3 500 kronor). Som tidigare visats utnyttjas lånemöjligheterna endast av ett fåtal elever. I de fall då så skett har det genomsnittliga lånebeloppet uppgått till omkring 2 000 kronor. Det torde i detta sammanhang finnas anledning att fästa uppmärksamheten på den skillnad som finns mellan stödet till eleverna vid statens aftonskola och stödet till de studerande vid kompletteringsgymnasiet, vilka i flertalet fall också bedriver sina studier på kvällstid. De förra har endast lånemöjligheter, men till de senare kan jämväl utgå, förutom lånet, ett stipendium om högst 960 kronor per läsår.

För jämförelsens skull kan nämnas att vid de omskolningskurser för arbetslösa och partiellt arbetsföra, som anordnas av överstyrelsen för yrkesutbildning och vilka vanligen har en varaktighet av minst ett halvt år, utgår bidrag med relativt stora belopp. En ensamstående person erhåller således — genom länsarbetsnämnden — förutom visst bidrag till hyreskostnader, 410 kronor per månad. Om man har andra inkomster (försäkringsersättning, bidrag från föräldrar etc.) reduceras beloppet. Familjeförsörjare kan därutöver erhålla familjetillägg; hänsyn tas därvid dock även till makes inkomst. Om hustrun ej förvärvsarbetar och familjen har två barn, kan, jämte hyreskostnaden, drygt 550 kronor per månad utgå i bidrag därest utbildningen sker på hemorten.

Den studiehjälp, som utgår till de vuxna som bedriver gymnasiestudier, är i jämförelse härmed relativt ringa, särskilt om hänsyn toges till att endast en mindre del av hjälpen erhålles i återbetalningsfri form. Många av de studerande, som i de företagna enkäterna ombetts framföra sina synpunkter på det studiesociala stödets utformning, men även t. ex. lärare och kommunalmän, har påpekat, att hjälpen är klart otillräcklig i sin nuvarande omfattning, i varje fall för dem som avser att avstå från arbetsinkomst under en längre period.

Samordning

Uppgifterna att följa utvecklingen inom de olika utbildningsvägarna för vuxna tillkommer i dagens läge olika rotlar och byråer inom skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Någon samordnad utbildningspolitik på detta område finns emellertid inte. Konsekvenserna härav framträder i skilda hänseenden. Den geografiska spridningen av läroanstalterna är, såsom tidigare framhållits, mycket ojämn. Utbyggnaden har vidare i huvudsak kommit att omfatta allmänbildande gymnasieutbildning; under senare år har däremot strävandena inom skolväsendet för ungdom inriktats på att särskilt utvidga fackgymnasierna.

De statliga skolorna på vuxenutbildningens område har ingen organisatorisk kontakt med varandra eller — bortsett från statens kompletteringsgymnasium — med de skolor som drives i kommunal eller enskild regi. Inga garantier finns därför för att de erfarenheter, som de skilda läroanstalterna samlat i fråga om undervisningsmetoder, pedagogiska hjälpmedel, studieresultat etc., blir föremål för gemensam diskussion och undersökning. Mångfalden av skolyper medför slutligen, att den enskilde har svårt att orientera sig på området och välja den utbildningsgång som bäst passar hans eller hennes behov.

Riktlinjer för delegationens förslag

I tidigare avsnitt har delegationen redovisat utgångspunkterna för sina förslag. En kraftig utbyggnad av vuxenundervisningen bör enligt delegationens mening ingå som ett väsentligt led i reformpolitiken på utbildningens område. Ansträngningarna bör därvid inriktas såväl på att förstärka de institutionella resurserna som på att skapa bättre ekonomiska förutsättningar för den enskilde att utnyttja dessa resurser.

Den framtida uppläggnings av vuxenutbildningen blir givetvis i hög grad beroende av utformningen av de gymnasiala skolformerna överhuvud. De av skolberedningen föreslagna fackskolorna kommer därvid in i bilden. Gymnasieutredningen torde i en senare fas av sitt utredningsarbete komma att behandla även vuxenutbildningen.

Behovet av en skyndsam utbyggnad av vuxenutbildningen på gymnasieområdet är emellertid så påtagligt, att vissa åtgärder redan nu synes böra vidtagas. Dessa bör självfallet utformas så att de ej försvårar den prövning av de långsiktiga problemen som gymnasieutredningen har att företa.

Med hänsyn härtill har delegationen inriktat sitt arbete på att framlägga förslag som snabbt kan medföra en väsentlig förbättring av utbildningsmöjligheterna för vuxna. Av samma skäl har delegationen avstått från att mera ingående behandla en del i och för sig väsentliga problem på vuxenutbildningens område. De tekniska fackskolornas framtid, statens aftonskolas ställning, behovet av ytterligare läroanstalter med utbildning av den typ som meddelas vid den 2-åriga linjen vid Lunds privata elementarskola, tillhör de frågor som delegationen icke gjort till föremål för närmare prövning. Delegationen har ej heller i något avseende berört handelsgymnasiernas 4-åriga aftonkurs ställning med hänsyn till att gymnasieutredningen och överstyrelsen för yrkesutbildning har i uppdrag att pröva frågan härom.

Ej heller har delegationen närmare gått in på brevscoleundervisningen. Detta sammanhänger med att 1957 års brevscoleutredning haft att utreda frågor i samband med korrespondensundervisningen.

De förslag som delegationen mot denna bakgrund framlägger har till syfte att i första hand förverkliga följande mål:

1. En väsentlig och skyndsam förstärkning av utbildningskapaciteten på gymnasiestadiet, särskilt en förstärkning av den merkantila och tekniska utbildningen.
2. En jämnare geografisk spridning av utbildningsmöjligheterna för vuxna, särskilt med hänsyn till Norrland.
3. En planmässig samordning av samhällets insatser på vuxenutbildningens område.
4. En avgiftsfri undervisning vid statsunderstödda läroanstalter för vuxenutbildning.
5. En förstärkning av samhällets insatser för studiehjälp till de vuxna eleverna.

Vill man snabbt bygga ut gymnasieutbildningen för vuxna, bör vuxenläroverk och kvällsgymnasier komma i första hand. Båda slagen av läroanstalter har visat sig fylla angelägna utbildningsbehov, något som icke minst visats genom kvällsgymnasiernas snabba expansion under de senaste åren. Vidare kan båda studieformerna uppvisa goda utbildningsresultat. Framförallt kan de sägas komplettera varandra på ett utmärkt sätt. Vuxenläroverket, som bygger på en kombination av självstudier på hemorten och koncentrerad muntlig undervisning under vissa perioder på en centralort, vänder sig i första hand till glesbygdsbefolkningen. Kvällsgymnasierna, däremot, betjänar i huvudsak större befolkningscentra.

Delegationen förordar därför, att utbyggnaden under de närmaste åren i första hand koncentreras till dessa två typer av läroanstalter.

Vuxenläroverk

Karakteristiskt för läroverk för vuxna är, såsom flera gånger framhållits, dess kombination av muntlig undervisning och självstudier. Vid en utbyggnad av vuxenläroverksorganisationen bör man uppmärksamma dels behovet av fackgymnasial utbildning inom denna skolform, dels önskemålet om ytterligare ett vuxenläroverk i en annan del av landet.

Det nuvarande läroverket för vuxna i Norrköping har endast realskola och allmänbildande gymnasium. Något vuxenläroverk för fackgymnasiala studier har däremot ej inrättats. Tillkomsten av ett sådant skulle te sig naturligt med hänsyn till statsmakternas strävan inom skolväsendet för ungdom att stärka den fackgymnasiala utbildningen vid den fortsatta utbyggnaden av gymnasierna.

Även från andra synpunkter torde det vara angeläget att även vid vuxenläroverk meddela fackgymnasial utbildning. Det finns i Sverige ett relativt

stort antal industriföretag belägna i mindre tätorter, som endast i undantagsfall ger underlag för ett kvällsgymnasium och där utbildningsmöjligheterna överhuvudtaget är begränsade. Det är sannolikt, att det just på sådana orter finns många människor som, i anslutning till sin yrkesverksamhet, får intresse för fackgymnasial utbildning.

Delegationen vill därför föreslå att — redan fr.o.m. budgetåret 1962/63 — möjligheter öppnas att vid vuxenläroverk bedriva fackgymnasiala studier.

Det är självfallet möjligt att, såsom är vanligt inom skolväsendet i övrigt, upprätta separata skolor för varje gymnasieinriktning, liksom att förlägga dessa skolor till olika orter. Särskilda skäl talar emellertid för en nära samordning av utbildningen för vuxeneleverna. Såsom närmare beskrives i kapitel IV är de uppgifter, som bl. a. består i att klarlägga omfattningen av elevernas kunskaper vid inträdet i läroverket och att handleda dem under deras studier av central betydelse vid denna skolform. Genom en samordning av de skilda utbildningslinjerna till en skola torde detta arbete av studierådgivande och kurativ art kunna väsentligt underlättas. Erfarenheterna från det hittillsvarande arbetet i Norrköping torde bättre kunna utnyttjas och det framtida pedagogiska nydaningsarbetet på vuxenutbildningens område främjas genom att det vid samma läroverk erbjuds möjligheter till såväl allmänbildande som fackgymnasial utbildning. Övergång från en utbildningslinje till en annan torde även härigenom kunna underlättas. Vidare kan man anta att vissa problem kommer att uppstå vid införandet av en ny form för den fackgymnasiala utbildningen. Det måste då bli av stort värde att kunna utnyttja en existerande organisation.

Delegationen föreslår därför, att läroverket för vuxna i Norrköping kompletteras med tekniska och merkantila linjer.

Vuxenläroverket i Norrköping har en markerat regional rekrytering; omkring en tredjedel av eleverna hör hemma i Östergötlands eller Södermanlands län. Avstånden spelar tydligen en stor roll för rekryteringen. I syfte att utvidga utbildningsmöjligheterna bör därför i dagens läge ytterligare ett vuxenläroverk inrättas.

Vid valet av förläggningssort för det nya vuxenläroverk, som delegationen anser böra tillkomma omedelbart, har delegationen diskuterat flera alternativ; den har därvid också haft att ta ställning till en framställning från Borås stad om förläggande av en filial av vuxenläroverkets realskola till staden. Ehuru vissa skäl, främst den ringa rekryteringen till Norrköpingsläroverket från Västergötland och Göteborgs och Bohus län, kan anföras till förmån för denna framställning, torde dock krafterna nu i första hand böra inriktas på en utbyggnad av vuxenläroverket i Norrköping och på att inrätta ytterligare ett fullständigt vuxenläroverk förlagt till Norrland.

Det har ofta framhållits att utbildningsmöjligheterna i Norrland icke va-

rit helt jämbördiga med dem i landets övriga delar. Senast har skolöverstyrelsens glesbygdsutredning understrukit behovet av speciella utbildningsåtgärder i de nordliga delarna av riket. Även på vuxenutbildningens område är Norrland sämre tillgodosett än andra landsändar. Med undantag för den 4-åriga aftonkursen vid det kommunala handelsgymnasiet i Umeå finns det sålunda inga fackgymnasiala vuxenskolor norr om Borlänge.

Delegationen föreslår därför att ett nytt vuxenläroverk — med uppgift att meddela såväl allmänbildande som merkantil och teknisk utbildning — inrättas i Norrland och därvid förlägges till Härnösand; valet av förläggningssort kommer att närmare motiveras i kapitel IV.

Kvällsgymnasier

Kvällsgymnasier med koncentrationsundervisning är den andra av de skolformer som skyndsamt bör utbyggas. Därvid bör man särskilt uppmärksamma dels önskemålet om avgiftsfri undervisning även vid kvällsgymnasierna, dels behovet av tekniska och merkantila kvällsgymnasier, dels kravet på stabilitet, samordning och en tillfredsställande geografisk spridning av kvällsgymnasierna.

Statligt stöd till kvällsundervisning utgår för närvarande enligt tre skilda system.

Den första metoden innebär att staten står för alla kostnader utöver lokaler, vilka ställs till förfogande av kommun. Denna metod tillämpas för statens aftonskola och de tekniska fackskolorna.

Den andra metoden innebär att staten står för en begränsad del av kostnaderna medan återstoden bestrids av kommuner och — hittills — av eleverna själva. Sålunda utgår statsanslag till fackgymnasial utbildning i form av deltidskurs vid yrkesskola.

Den tredje metoden, slutligen, innebär att staten bestrider kursavgifterna för vissa elever efter prövning i varje enskilt fall. Denna väg för statlig anslagsgivning förekommer endast inom den allmänbildande vuxenutbildningen, varvid anslagen utdelas via statens kompletteringsgymnasium.

I de båda första fallen sker en likformig behandling av eleverna. Antingen åtnjuter alla avgiftsbefrielse eller också erlägger samtliga en mindre avgift. Den tredje metoden bygger däremot på en kategoriklyvning av eleverna. Vissa får fri undervisning under hela eller den övervägande delen av studietiden, medan de övriga har att erlägga ofta rätt betydande avgifter.

Under den uppbyggnadsperiod som de senaste fem à sex åren kan sägas ha utgjort för kvällsgymnasierna har det inneburit icke oväsentliga fördelar att de statliga anslagen utdelats via kompletteringsgymnasiet. Utbildningsorganisationen har därigenom haft en viss elasticitet. Urvalet av elever till kompletteringsgymnasiet har varit gott. De som genom kompletteringsgym-

nasiet beretts förmånen av avgiftsfri undervisning, har utan betungande studiekostnader kunnat inrikta sig på vidare utbildning efter gymnasiestudierna. Den snabba utvecklingen av den allmänbildande vuxenutbildningen har vidare väsentligen kommit till stånd genom bildningsorganisationernas aktiva insatser. Möjligheten till avgiftsbefrielse genom kompletteringsgymnasiet har inneburit en stimulans för inrättande av nya kvällsgymnasier och en smidig form för statligt stöd till den gymnasiala vuxenutbildningen.

Starka principiella betänkligheter kan emellertid anföras mot att uppdelade eleverna vid samma skola i avgiftsbefriade och avgiftsbetalande. Dessa betänkligheter vinner särskild styrka när nu verksamheten vid kvällsgymnasierna nått en betydande omfattning och en fortsatt uppbyggnad av dessa gymnasier ges en viss prioritet vid avvägningen av samhällets stöd till vuxenutbildningen. Starka skäl talar för att eleverna vid dessa skolor, liksom på andra områden av utbildningsväsendet, behandlas likformigt i avseende på finansieringen av undervisningskostnaderna. Detta syfte kan lättast nås genom att de statliga anslagen utdelas till skolorna i stället för att via kompletteringsgymnasiet kanaliseras för att möjliggöra avgiftsbefrielse endast för vissa av eleverna.

Vägande skäl kan vidare anföras för att undervisningen vid kvällsgymnasierna, liksom vid de tekniska fackskolorna, statens aftonskola, vuxenläroverken och för övrigt vid hela det reguljära skolväsendet för ungdom, skall vara helt avgiftsfri. Denna avgiftsfrihet bör gälla hela studietiden fram till examen. Vid kompletteringsgymnasiet kan eleverna — med hänsyn till att detta gymnasiums ursprungliga syfte var att ge möjlighet till komplettering av tidigare vunna kunskaper — i regel ej erhålla fri undervisning genom gymnasiets försorg i mer än fem ämnen.

Man kunde tänka sig att, i syfte att nedbringa kostnaderna för samhället, uttaga en mindre avgift av eleverna. Förutom de principiella betänkligheter som kan anföras talar rent praktiska skäl mot en sådan lösning. Höga avgifter skulle uppenbarligen stå i strid med önskemålet att bereda de vuxna vidgade utbildningsmöjligheter. Om avgifterna däremot sättes mycket lågt, skulle kostnaderna för avgifternas uttagande — med hänsyn till att en särskild avgift finge beräknas för varje enskild kurs — bli så stora att inga nämnvärda besparingar men däremot påtagliga administrativa svårigheter skulle uppstå.

Kravet på avgiftsfrihet leder till att det statliga anslaget bör utdelas direkt till läroanstalterna i stället för till de enskilda eleverna. Väljer man därvid ett statsbidrag av samma konstruktion och storlek som anslaget till daggymnasierna är förutsättningen för avgiftsfrihet en aktiv medverkan från kommunerna, i första hand i fråga om lokalkostnaderna. Konsekvenserna härav för frågan om huvudmannaskapet för kvällsgymnasierna återkommer delegationen till i det följande.

Flertalet nuvarande kvällsgymnasier meddelar allmänbildande gymnasieutbildning. Det finns endast ett fåtal kvällsgymnasier av fackgymnasial karaktär. Dessa har ett mycket begränsat elevantal. Antalet elever uppgick således under läsåret 1960/61 endast till inemot 500, medan motsvarande antal vid de allmänbildande kvällsgymnasierna var omkring 4 000. En väsentlig orsak härtill torde vara att statens kompletteringsgymnasium endast kan bestrida undervisningskostnader för elever vid allmänbildande kvällsgymnasier. Detta överensstämmer ej med den allmänna inriktningen av utbildningspolitiken på gymnasiestadiet. Statliga anslag bör därför även kunna utgå till merkantil och teknisk kvällsgymnasieutbildning, oavsett om denna samordnas med en läroanstalt för allmänbildande gymnasieutbildning eller har en självständig organisation.

I samband härmed vill delegationen erinra om att utformningen av handelsgymnasieexamen för privatister väsentligt försvårar en expansion av de merkantila kvällsgymnasierna. Delegationen framlägger i det följande förslag med syfte att underlätta för dem som bedriver studier med handelsgymnasieexamen som mål att avlägga privatistexamen.

Delegationen övergår nu till frågan om huvudmannaskapet för kvällsgymnasierna.

Kommunerna har i dagens läge ansvaret för den lokala ledningen och planeringen av utbildningsväsendet. Vill man främja en snabb utbyggnad av vuxenutbildningen och ge stabilitet åt verksamheten, torde det vara en oavvislig förutsättning att kommunerna i ökad utsträckning engageras till aktivt medansvar även för denna del av undervisningen. I varje fall torde ekonomiska insatser från kommunernas sida vara nödvändiga i fråga om lokaler. Därigenom kan också möjligheterna till samordning med övriga delar av utbildningsväsendet lätt tillvaratas.

Redan nu har dessutom flera kommuner känt ett ansvar för vuxenutbildningen på gymnasiestadiet och lämnat verksamt stöd. I några fall har kommunen själv tagit initiativet till startande av verksamheten. Tre av de allmänbildande kvällsgymnasierna — i Bollnäs, Örebro och Östersund —, två av de tekniska — i Oskarshamn och Ätvidaberg — samt ett av de merkantila — i Örebro — är således kommunala. I många andra fall har kommunerna fritt upplåtit lokaler eller uthyrt dem mot en ringa ersättning och i icke så få kommuner har direkta anslag lämnats till gymnasierna.

Delegationen uppfattar principiellt vuxenutbildningen som en samhällsuppgift, vilken utgör ett nödvändigt komplement till ungdomens fostran och utbildning. Samhället — stat och kommun — bör sålunda kostnadsfritt och i erforderlig utsträckning ställa undervisningsresurser till förfogande för vuxnas lika väl som för ungdomens utbildning. Vuxenutbildningens organisation bör vidare lika väl som t. ex. yrkesskolväsendet var en integrerande del av den samhälleliga utbildningsorganisationen i stort. I princip

bör därför vuxenutbildningens pedagogiska och administrativa ledning handhas av samma organ, som bär ansvaret för ledningen av skolväsendet i övrigt. Vuxenläroverk och statliga eller statsunderstödda kvällsgymnasier bör därför, liksom t. ex. allmänna läroverk och yrkesskolor, stå under de kommunala skolstyrelserna, vilka därigenom ges det omedelbara ansvaret även för dessa skolformers ledning och utveckling.

Med utgångspunkt från de här angivna, allmänna grundsatserna kan emellertid de offentliga kvällsgymnasiernas ställning och inordning i den lokala skolorganisation utformas på flera olika sätt. Detta sammanhänger med att delegationen förutsätter, att dessa kvällsgymnasier skall kunna innefatta delar motsvarande alla de tre existerande gymnasietyperna, och med det förhållandet, att de allmänna och de tekniska läroverkens samt handelsgymnasierna formella ställning i skolorganisationen för närvarande är utformad på olika sätt.

De allmänna läroverken är statliga institutioner. De tillkommer nu på initiativ av vederbörande kommuner, som därvid åtagit sig att ställa erforderliga lokaler till förfogande. I avseende på läroverkens gymnasiedelar har kommunerna att svara för alla kapitalkostnader för lokalerna. Ett betydelsefullt ekonomiskt åtagande från gymnasiekommunernas sida ligger vidare däri, att nyupprättade gymnasier till en början är kommunala och förstatligas först efter några år, under vilka kommunerna har att bestrida i det närmaste samtliga kostnader för driften, sålunda även lärarnas avlöning.

Även de tekniska läroverken är statliga institutioner, tillkomna på kommunalt initiativ. För att ett tekniskt läroverk skall upprättas fordras — liksom beträffande allmänna läroverk — att vederbörande kommun åtager sig att ställa erforderliga lokaler till förfogande, varvid samtliga kapitalkostnader för byggnader faller på kommunen. Däremot upprättas de tekniska läroverken såsom statliga redan från början, och någon motsvarighet till den övergångstid, under vilken kommunerna svarar jämväl för lärarlönerna vid ett nyinrättat allmänbildande gymnasium, saknas sålunda för de tekniska läroverkens del. Beträffande läroverkens ledning råder vidare ännu den skillnaden, att flertalet tekniska läroverk står under särskilda styrelser, medan de allmänna läroverken är underställda de kommunala skolstyrelserna. Denna skillnad kommer dock att elimineras, om även de tekniska läroverken enligt 1957 års skolberednings förslag ställes under de kommunala skolstyrelserna.

Handelsgymnasierna slutligen är kommunala skolor, för vilka vederbörande kommuner erhåller statliga driftsbidrag enligt särskilda, senast vid 1961 års riksdag fastställda grunder. Dessa innebär i huvudsak, att statsbidrag utgår med dels ett belopp motsvarande 78 procent av ett schabloniserat bidragsunderlag innefattande kostnaderna för lärarlöner och fortlöpande pensionsavgifter, dels ett årligt bidrag med 2 000 kronor per avdelning av treårig och ettårig kurs och 1 000 kronor per avdelning av fyraårig

kurs. Det för handelsgymnasiernas del gällande systemet innebär sålunda att gymnasiekommunerna — förutom en mindre del av avlöningskostnaderna — helt bestrider kostnaderna för lokaler, inredning och materiel.

Av det sagda framgår, att man beträffande huvudmannaskapet för den av delegationen föreslagna kvällsgymnaseorganisationen har två huvudalternativ att välja mellan, nämligen antingen att utforma dessa gymnasier som statliga institutioner eller att utforma dem som kommunala skolor med statsbidrag. Av det förstnämnda alternativet finns undervarianterna med och utan övergångstid i kommunal regi. Oavsett vilket av dessa alternativ man väljer, kommer endast vissa delar av ett kvällsgymnasium som innefattar såväl allmänbildande som fackgymnasiala studieförmer att få samma ställning i formellt hänseende som motsvarande slag av daggymnasium. Det tredje tänkbara alternativet, nämligen att göra staten till huvudman för ett kvällsgymnasiums allmänbildande och tekniska grenar och kommunen till huvudman för den merkantila delen, varvid de olika grenarna rimligen organisatoriskt finge anknytas till befintliga daggymnasier, måste delegationen avvisa, dels emedan vuxenundervisningens speciella problematik och metod enligt delegationens mening motiverar en särskild och enhetlig ledning för ett kvällsgymnasium, dels emedan delegationen räknar med att det skall visa sig möjligt att t. ex. upprätta kvällsgymnasier med merkantil undervisning även inom kommuner, som saknar handelsgymnasium men där lärarkrafter finnes att tillgå inom närbelägen kommun (t. ex. Härnösand—Sundsvall; Borlänge—Falun). Hela frågan om huvudmannaskapet för gymnasier utredes för närvarande inom gymnasieutredningen; en omläggning av nu gällande ordning kan därför relativt snart bli aktuell. Vill man — som delegationen anser starkt motiverat — snabbt få till stånd kvällsgymnasier i offentlig regi, är det därför nödvändigt att acceptera att en ändring i fråga om huvudmannaskapet kan komma att bli aktuell efter dessa gymnasiers inrättande.

Delegationen finner sålunda, att dess förslag beträffande huvudmannaskapet för offentliga kvällsgymnasier och beträffande dessa gymnasiers inordnande i den lokala skolorganisationen måste gälla en övergångsorganisation under ett uppbyggnadsskede. Delegationen finner det därvid vara naturligt att fästa särskilt avseende vid det förhållandet, att inrättandet av kvällsgymnasier i mycket hög grad måste bli beroende av *lokala* initiativ och att verksamheten sannolikt till en början i mycket måste anpassas till *lokala* förhållanden. Särskilt vill delegationen fästa uppmärksamheten på det faktum, att nästan samtliga nu verksamma kvällsgymnasier drivs av olika bildningsorganisationer. Den av delegationen föreslagna kvällsgymnaseorganisationen är helt naturligt beroende av att kunna tillgodogöra sig de erfarenheter som dessa bildningsorganisationer samlat.

Av dessa praktiska skäl vill delegationen för den uppbyggnadsperiod, som här är ifråga, förorda alternativet *kommunala kvällsgymnasier med stats-*

bidrag. Delegationen föreslår sålunda, att beslut fattas om att statsbidrag från och med budgetåret 1962/63 skall kunna utgå till driften av kommunala kvällsgymnasier. Det bör emellertid därvid stå kommun fritt att, om så befinnes lämpligt, överlåta den direkta ledningen av sådant kommunalt kvällsgymnasium till exempelvis bildningsorganisation, som driver kvällsgymnasieverksamhet inom kommunen. Förutsättningen härför skall självfallet vara den, att ansvaret för verksamheten ytterst ligger hos kommunen och dess skolstyrelse och att ifrågavarande bildningsorganisationer driver verksamheten efter de riktlinjer, som må angivas såsom villkor för statsbidrag. Ett sådant villkor bör vara att avgifter icke uttas av de studerande. Ett annat villkor blir — liksom beträffande övriga gymnasier — att kommunen utfäster sig att ställa erforderliga lokaler och erforderlig materiel till undervisningens förfogande.

Ansvar för vuxenutbildningen bör även åvila skolmyndigheterna inom länen och på riksplanet. Det viktigaste torde därvid vara att de centrala organen, genom statsbidragsgivningen och genom den allmänna tillsyn de har att utöva, söker stimulera en tillfredsställande geografisk spridning av utbildningsmöjligheterna och en rimlig fördelning mellan allmänbildande och fackgymnasiala utbildningslinjer. Ett inordnande av kvällsgymnasierna i undervisningsväsendet förutsätter också, att vissa organisatoriska riktlinjer för verksamheten, exempelvis i fråga om elevurvalet, måste uppdras; vidare torde det vara nödvändigt att de centrala skolinstitenserna beredes möjlighet att stå till lokala initiativtagares tjänst för informationer om vuxenutbildning.

Studiehjälp

De förslag, som delegationen framlagt i fråga om den institutionella utbyggnaden av vuxenutbildningen, har främst haft till syfte att vidga läroanstalternas utbildningskapacitet. Ett effektivt utnyttjande av utbildningsresurserna fordrar emellertid också att man från samhällets sida skapar tillfredsställande ekonomiska förutsättningar för den enskilde att kunna utnyttja dessa resurser.

Delegationen har tidigare understrukt behovet av förbättringar när det gäller de studiesociala förhållandena för vuxeneleverna. Det är därvid två åtgärder som kommer i förgrunden för intresset, nämligen (1) att avskaffa, så långt möjligt, de avgifter som för närvarande utgår. Detta syfte har varit vägledande vid utformningen av förslaget om statligt stöd till kvällsgymnasierna; (2) att underlätta vuxenelevernas finansiering av ledighet från förvärvsarbete under studierna.

Vuxeneleverna bedriver i allmänhet sina studier parallellt med förvärvsarbete. Uppenbarligen är detta en krävande studieform. Ofta framhålls den

stora arbetsbördan vid gymnasierna för ungdom och det finns också en strävan att minska denna arbetsbörda. Arbetsbelastningen blir emellertid ännu mera markerad för vuxeneleverna, som är hänvisade till att genomföra studierna i huvudsak under fritid.

Det är mot denna bakgrund icke förvånande, att många vuxenelever enligt de enkäter, som delegationen genomfört, redovisar ett starkt önskemål att i varje fall under någon tid kunna ta ledigt från den ordinarie anställningen för att odelat kunna ägna sig åt studierna. En sådan ledighet innebär nästan undantagslöst ett inkomstbortfall, vilket blir särskilt kännbart för den betydande grupp som har försörjningsbörda. Medan en dryg tiondel av de studerande vid lärarutbildningsanstalter, med vilka en del av vuxeneleverna jämföras i studiehjälpsbörda, och mellan en femtedel och en fjärdedel av de universitets- och högskolestuderande är gifta, uppgår andelen vid läroanstalterna för vuxenutbildning till mellan 30 och 40 procent. Många vuxenstuderande torde på grund av sin försörjningsbörda avstå från att söka ledigt från sin anställning annat än vid deltagande i obligatoriska muntliga och skriftliga prov, vilket torde vara en vanlig anledning till att många vuxenelever inte når det avsedda studiemålet.

Behovet av ledighet synes vara störst i studiernas slutskede. I inledningen av studierna känner sig eleverna ofta osäkra om sina möjligheter efter i allmänhet många års bortavaro från skolmässig undervisning. De vill pröva sina förutsättningar för gymnasieutbildning utan att koppla av sitt ordinarie förvärvsarbete. När studierna framskrider ökar behovet av ledighet för att möjliggöra koncentration på studiearbetet.

Många av dem som bedriver studier vid kvällsgymnasier har endast ett begränsat studiemål i sikte, dvs. att avlägga prov i ett eller några ämnen. Behovet av ledighet är särskilt stort för de elever som har det mera vittsyftande studiemålet att avlägga en fullständig examen. Särskilt torde detta vara fallet i det skede av studierna, då kvällsgymnasieeleverna förbereder sig för slutproven.

Vid vuxenläroverket fordrar de muntliga kurserna, av vilka tre är obligatoriska, elevernas närvaro. Därutöver har många elever även vid denna studieform behov av ledighet under den avslutande studieperioden inför själva examen.

Även andra skäl än de nu anförda talar för studiehjälpens insättande i studiernas slutfas. Studieprognosen för en vuxen elev är av flera skäl osäker. Antalet elever, som ej uppnår examen, är högt, beroende delvis på att många endast avsett att avlägga prov i vissa ämnen, men delvis också på att många av andra skäl avbryter studierna. Genom en studiehjälps i studiernas slutskede uppnår man, att hjälpen tilldelas dem som har ett mera krävande studiemål och som kan uppvisa goda studieresultat. Den kan därjämte komma att verka som en effektiv stimulans för eleverna.

Enligt delegationens mening bör därför en förbättring av studiehjälpen

till vuxeneleverna i första hand inriktas på att bereda dem ekonomiska möjligheter till att någon tid, främst under studiernas slutskede, avstå från förvärvsarbete för att odelat kunna ägna sig åt studierna.

Frågan blir då om en studiehjälp med denna utformning kan förverkligas inom ramen för allmänna studiehjälpsreglementets bestämmelser om studielån och stipendier. Bland de åtgärder, som därvid skulle kunna övervägas, kan nämnas höjning av stipendiernas maximibelopp, förändrad relation mellan lån och stipendier och koncentrerung av stödet — när det gäller vuxeneleverna — till studiernas slutskede. Detta förutsätter ändringar i gällande bestämmelser eller ändrade tillämpningsföreskrifter.

Studiehjälpsreglementet har utformats efter det stödbehov, som föreligger för heltidsstuderande ungdom. Vid tillämpningen på vuxeneleverna har dessa jämförts med de studerande vid s. k. lärar- och fackutbildningsanstalter, dvs. bl. a. folkskoleseminarier, sjöbefälsskolor, konstfackskolan samt tekniska skolor och institut. Eftersom vuxeneleverna sålunda i efterhand infogats i ett existerande system för studiehjälp, är bestämmelserna inte utformade med hänsyn till deras speciella behov. Det är emellertid knappast lämpligt att ändra nuvarande bestämmelser eller deras tillämpning enbart med hänsyn till vuxeneleverna. Därest sådana förändringar vidtogs utan samband med en allmän översyn av studiehjälpen till alla berörda kategorier, skulle man riskera att ytterligare komplicera det system för studiehjälp som innefattas i studiehjälpsreglementet.

Med hänsyn till det anförda bör man söka en sådan lösning vid utformningen av studiehjälpen till vuxeneleverna, att bestämmelserna för andra kategorier av studerande ej påverkas. Delegationen förordar, att detta sker genom att i allmänna studiehjälpsreglementet göra ett — enbart för vissa vuxenelever tillämpligt — tillägg, enligt vilket dessa, utöver nu gällande förmåner, kan få ett särskilt bidrag. Detta bidrag bör ha formen av ett stipendium under studiernas slutskede och bör kunna utgå till elever vid vuxenläroverk samt statliga eller statsunderstödda kommunala kvällsgymnasier. Övriga förmåner enligt studiehjälpsreglementet bör samtidigt kunna utgå oförändrade. Dock bör elev inte under samma termin kunna erhålla såväl dylikt särskilt stipendium som stipendium i samband med räntefritt lån enligt nuvarande bestämmelser. Däremot bör elev förutom det särskilda stipendiet jämväl kunna tilldelas räntefritt studielån.

Vid avvägningen av stipendiets storlek bör enligt delegationens mening hållas i sikte, att bidraget skall möjliggöra ledighet från förvärvsarbete under några månader. Delegationen förordar med hänsyn härtill att stipendiet på gymnasiestadiet må kunna utgå antingen som helt stipendium med 2 000 kronor eller som halvt stipendium med 1 000 kronor. För realskolestadiet förordar delegationen — med hänsyn till att eleverna ej torde behöva så lång ledighet inför realexamen som inför studentexamen — att stipendiebeloppen fastställs till 1 000 resp. 500 kronor. Villkoren för utdelan-

det av detta stipendium kommer att närmare anges i kapitel VII. En studiehjälp av denna storleksordning kan jämföras med de sammanlagda förmåner, som den som deltar i en av överstyrelsen för yrkesutbildning eller arbetsmarknadsstyrelsen anordnad omskolningskurs, erhåller under tre månaders tid, därest familjen består av hustru utan förvärvsarbete samt två minderåriga barn.

Det föreslagna stipendiet skiljer sig ur vissa principiella synpunkter från den studiehjälp, som utdelas till andra elevkategorier. Vanligen utgår bidragen under hela studietiden eller — såsom vid universitet och högskolor — främst i början därav; i det senare fallet är syftet att bl. a. stimulera rekryteringen. Det studiesociala stödet måste emellertid utformas med hänsyn till studieformens särart, studerandegruppens sammansättning och det behov som föreligger. En stödform som anpassats efter vuxenelevernas särskilda situation kan självfallet ej verka prejudicerande på studiehjälpens utformning för andra elevkategorier.

Delegationen vill förorda, att det föreslagna särskilda stipendiet skall få försökskaraktär. Den framtida utformningen av studiehjälpen till vuxna som bedriver gymnasiestudier bör bli föremål för förnyad prövning i samband med gymnasieutredningens överväganden om vuxenutbildningen. Frågan bör också beaktas i samband med en eventuell allmän översyn av studiehjälpsreglementet.

KAPITEL IV

Läroverk för vuxna

Delegationen har i ett tidigare avsnitt förordat, att vuxenläroverket i Norrköping utbygges med tekniska och merkantila linjer. Vidare föreslår delegationen, att ett nytt läroverk inrättas i Härnösand. Även detta läroverk skall kunna meddela såväl allmänbildande som fackgymnasial utbildning. I det följande behandlar delegationen det praktiska genomförandet av dessa förslag.

Läroverkens organisation

Studiemål. Vuxenläroverken skall meddela undervisning på gymnasiestadiet. Detta innebär att utbildningen skall motsvara den som ges vid ett högre allmänt läroverks gymnasium, ett högre tekniskt läroverk samt ett handelsgymnasiums 3-åriga kurs.

Vid det nuvarande läroverket för vuxna i Norrköping finns även en realskola. Enligt skolkommissionens förslag skulle skolan omfatta endast gymnasium. I skolöverstyrelsens betänkande föreslogs emellertid att jämväl realskola skulle finnas vid läroverket. Sett på längre sikt är det givetvis ej befogat att bibehålla realskoleundervisning vid vuxenläroverk, då ett genomförande av grundskolan kommer att ge likvärda utbildningsmöjligheter för alla medborgare. Under en övergångstid accentueras emellertid snarast behovet av realskoleutbildning. Inom arbetslivet torde man snabbt anpassa sig till att grundskolan snart är genomförd. Realskoleutbildning eller motsvarande kunskaper krävs också för inträde till ett stort antal utbildningsvägar. Det är då rimligt att under en relativt lång övergångstid ge möjlighet till realskolestudier vid vuxenläroverk.

Vid ett stort antal av de tekniska läroverken finns i dag förutom det 3-åriga gymnasiet även den tekniska fackskolan, som ursprungligen tillkom för att underlätta möjligheterna för vuxna yrkesarbetare att erhålla ingenjörsutbildning. Den tekniska fackskolan blev därigenom vår första läroanstalt för vuxenutbildning. Det är naturligt, att man också vid vuxenläroverket ger de personer, som saknar de erforderliga förkunskaperna för inträde till gymnasiet eller har sådana kunskaper men ändå vill välja en utbildning, som har ett mindre mått av allmänbildande inslag, möjlighet att bedriva studier vid fackskola.

Många av dem som vill gå till fackskolan, saknar de erforderliga förkunskaperna och genomgår därför en förberedande kurs vid exempelvis yrkesskola om ett år på dagtid eller två år på kvälltid. Delegationen har diskuterat frågan huruvida sådan utbildning jämväl bör meddelas vid vuxenläroverket och funnit att detta försöksvis bör ske, främst med hänsyn till att dessa förberedande kurser icke ordnas på alla orter i landet men även därför att den enskilde individen skall ha möjlighet att få hela sin ingenjörsutbildning vid en och samma skola.

Inträdeskrav. Inträdeskraven till vuxenläroverkets olika utbildningsgrenar bör vara i stort desamma som gäller för tillträde till motsvarande reguljära skolor. Ett viktigt undantag är självfallet att en högre minimiålder måste krävas.

I fråga om de formella fordringarna för inträde vid vuxenläroverkets realskola och allmänbildande gymnasium torde ej högre krav böra ställas än de som gäller för tillträde till motsvarande skolformer för ungdom. Delegationen förordar därför, att den nuvarande bestämmelsen om att sökande till gymnasiet skall ha minst Ba i genomsnittsbetyg skall upphöra att gälla. En prövning av de sökandes studieförutsättningar bör ske av intagningsnämnden, vilken för närvarande består av rektor, en av skolöverstyrelsen och en av vuxenläroverkets kollegium utsedd ledamot. Denna intagningsnämnd bör med hänsyn till den omfattning de båda läroverken kommer att få i framtiden bestå av fyra ledamöter, nämligen rektor, biträdande rektor samt — eftersom vuxenläroverken föreslås ställda under skolstyrelserna i resp. stad — två av skolstyrelsen utsedda ledamöter som äger förtrogenhet med studieformen.

För de fackgymnasiala linjerna bör inträdeskraven likaså vara desamma som gäller för inträde i tekniskt läroverk resp. handelsgymnasium. Inträdessökande till tekniskt gymnasium bör således ha realexamenskunskaper i matematik, fysik, kemi, teckning, tyska och engelska samt i svenska förmåga att i uppsats behandla svenska språket; inträdessökande till fackskolan samma kunskaper med undantag för sådana i de främmande språken. För inträde till handelsgymnasiet bör krävas realexamenskunskaper.

Minimiåldern är för närvarande för inträde i vuxenläroverkets realskola 16 år och i dess gymnasium 20 år. I regel är emellertid eleverna betydligt äldre. Nu tillämpade krav torde kunna gälla även för de merkantila och tekniska linjerna. För inträde till dessa bör sålunda krävas att den inträdessökande under det kalenderår, under vilket studierna påbörjas, uppnår en ålder av lägst 20 år, med undantag att kravet för den förberedande kursen bör sättas till lägst 19 år.

För inträde till tekniskt läroverk fordras viss praktik. I allmänhet torde man kunna räkna med att personer, som vill bedriva studier vid en vuxenutbildningsanstalt, uppfyller detta krav, varför bestämmelsen skulle kunna förefalla onödig i detta sammanhang. För att garantera en viss minimistan-

dard bör dock bestämmelsen äga giltighet för vuxenläroverkens tekniska linjer.

Studietiden. Vid det nuvarande vuxenläroverket har studierna upplagts med tanke på att studiemålet skall nås på normalt fyra år. Betydande variationer kan såsom framhållits i det föregående dock förekomma. Många elever har avlagt examen efter endast två års studier. Studiegången anpassas således till den enskilde elevens studieförutsättningar och arbetsbetingelser.

Delegationen har i det följande beräknat att undervisningen bör uppläggas så att studietiden normalt blir fyra år vid de merkantila linjerna och de tekniska fackskolelinjerna, men fem år vid de tekniska gymnasielinjerna. Ett års studier anser delegationen vara tillräckligt för den förberedande kursen.

Kurser med muntlig undervisning. Den muntliga undervisningen vid läroverket för vuxna i Norrköping motsvarar under en fyraårsperiod en sammanlagd studietid av c:a 33 veckor vid realskolan och 35 veckor vid gymnasiet, fördelade på sex muntliga kurser om fyra till åtta veckors längd. För realskolan föreslår delegationen ingen förändring av antalet kurser. Vid läroverkets utvidgning till att omfatta även fackgymnasial utbildning är det nödvändigt att anpassa de olika muntliga kursernas förläggning under läsåret till varandra, bl. a. för att kunna utnyttja läroverkens lärarkrafter på ett rationellt sätt. De muntliga kurserna på gymnasietadiet bör därför — såvitt möjligt är — börja och sluta vid samma tidpunkter. Delegationen förordar, att — utan att en förlängning av utbildningstiden sker — antalet muntliga kurser skall ökas till sju vid det allmänbildande gymnasiet. Även för handelsgymnasiet och fackskolan föreslår delegationen sju muntliga kurser. I kostnadsberäkningarna räknar delegationen med muntlig undervisning vid realskolan om 33 veckor, vid gymnasiet allmänbildande och merkantila linjer samt den tekniska fackskolan om 35 veckor. För de tekniska gymnasielinjerna bör, på grund av att utbildningstiden föreslagits bli ett år längre än vid övriga gymnasieformer, den muntliga undervisningen omfatta åtta kurser; undervisningstiden beräknas till 40 veckor. För den förberedande kursen räknar delegationen med två muntliga kurser om vardera 5 veckor. Delegationen vill framhålla, att för de fackgymnasiala linjerna bör definitivt beslut om antalet muntliga kurser ej fattas, förrän erfarenheter vunnits av det här föreslagna systemet.

I bilaga 1 klargörs hur de muntliga kurserna föreslås bli förlagda under studiernas gång på de olika gymnasielinjerna. Härav framgår att delegationen har räknat med att intagningen av eleverna skall äga rum både höst- och vårtermin. Härigenom uppnås ett bättre utnyttjande av lärare och lokaler, något som är särskilt nödvändigt under utbyggnadsskedet.

Vid läroverket i Norrköping är eleverna skyldiga att bevista tre av de muntliga kurserna, nämligen den första, den femte och den sjätte. Från de övriga tre kan de erhålla befrielse. De personer, som önskar och har möjlig-

het därtill, kan därigenom nå studiemålet på kortare tid än vad den normala studieordningen förutsätter. Även för de nya linjerna bör motsvarande möjlighet stå öppen.

Kurs- och timplaner. Utbildningen vid vuxenläroverken skall ligga på samma nivå som vid motsvarande skolformer för ungdom. Kursplanerna skall därför självfallet vara desamma som vid dessa senare. För det nuvarande vuxenläroverkets del gäller att timplaner liksom även plan för självstudierna fastställs av skolöverstyrelsen efter förslag av läroverkets rektor. För de fackgymnasiala linjerna bör dessa planer fastställas av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Timplanerna kan inte sammanfalla med ett vanligt läroverks. Vissa principer, efter vilka de bör uppgöras, skall här framhållas. En bedömning av ämnenas svårighetsgrad måste ske, varvid man bör sträva efter att ämnen som anses lätta för eleverna — särskilt orienteringsämnen av olika slag — tilldelas endast ett begränsat utrymme under de muntliga kurserna. Vid dessa bör undervisning meddelas främst i ämnen, som eleverna i regel finner svårare, t. ex. språk och matematik.

I bilagorna 2—3 framläggs förslag till timplaner för de tekniska linjerna; delegationen kommer inom kort att jämväl framlägga förslag till timplaner för handelsgymnasielinjerna vid vuxenläroverken.

Framförallt vid de tekniska läroverken spelar laborationerna en mycket stor roll. Det är självfallet ofta mycket svårt för eleverna att under vistelsen på hemorten få tillgång till laborationslokaler för att där under sakkunnig ledning utföra sina laborationer. Laborationerna måste därför få ett — relativt sett — stort timantal under de muntliga kurserna. Delegationen har övervägt att låta eleverna bevista sådana laborationskurser, vilka på statens bekostnad anordnas för dem som vill avlägga särskild prövning i vissa ämnen för teknisk privatistexamen. Detta skulle dock innebära att laborationerna frigjordes från de andra momenten i undervisningen av ett och samma ämne. Delegationen har därför avvisat denna möjlighet. Det bör dock utrönas om det är möjligt att förlägga vissa laborationer till skolor på elevernas hemorter.

För perioderna med självstudier upprättas studieschemata för eleverna. Med hänsyn till elevernas förkunskaper är det möjligt att i de enskilda fallen åstadkomma en individualisering av undervisningen. För den avvägning av lärostoffet, som måste göras, krävs en noggrann genomgång av de läroböcker och korrespondenskurser, som skall utnyttjas. Detta blir självfallet ett fortlöpande arbete, som måste utföras av lärarna i samverkan med skolans pedagogiska och administrativa ledning.

Arbetsveckan vid vuxenläroverket omfattade — enligt bestämmelsen i läroverkets stadga — tidigare högst 37 lektioner i realskolan och högst 32 lektioner i gymnasiet. Kungl. Maj:t har dock medgivit att även i gymnasiet arbetsveckan får omfatta högst 37 lektioner (SFS 317/1961). Det synes en-

bart vara till fördel för eleverna, om de, under den korta tid som de muntliga kurserna pågår, erhåller undervisning i den utsträckning som ett förhöjt veckotimtal medger. Delegationen förordar därför att arbetsveckan vid vuxenläroverken får omfatta högst 37 lektioner för såväl realskole- som gymnasiekurser.

Självstudierna. Under större delen av sin studietid skall eleverna bedriva självstudier på hemorten. Som underlag för dessa har hittills utnyttjats av brevskolorna utgivna kurser, vilka genomgås av eleven, som utför nödvändiga lösningar och sänder dessa till resp. brevskola. I många fall insändes dock ej svaren, så exempelvis för brev, som behandlas under de muntliga kurserna. Rättningarna utförs av instituten och breven återsändes så till eleven med uppgift bl. a. om betyg. Läroverket erhåller uppgift om elevens studietakt genom av eleven månadsvis insända rapporter.

I stor utsträckning bör självstudierna baseras på material från brevskolorna, vilka har ett rikt och fylligt material som kan komma till användning. Delegationen vill emellertid på denna punkt rekommendera att även annat för självstudier lämpligt material — t. ex. i form av kompendier — utnyttjas. Detta bör kunna ske inte minst i de ämnen, som har ett mycket litet antal veckotimmar i de vanliga skolorna samt är rent deskriptiva. Eleverna skulle därigenom i vissa ämnen ej betungas med de ofta tidsödande brevsvaren; kontrollen av det inhämtade lärostoffet finge då — liksom nu de facto är fallet vid vuxenläroverket i Norrköping — göras av resp. lärare vid utbildningsanstalten i fråga.

Delegationen räknar emellertid med att den större delen av kursmaterialet inköpes från brevskolorna, liksom att rättningen ombesörjes av dessa. Där emot bör distributionen av kursmaterialet såsom nu är fallet omhänderhas av läroverket, som därigenom har omedelbara möjligheter att följa eleverna i deras arbete.

I fråga om ersättning till instituten för inköpta kurser samt rättning av insända brevsvar bör i princip gälla samma bestämmelser som för vuxenläroverket, dvs. att skolan separat betalar dels för inköpt material, dels för rättning av insända brevsvar. Närmare överenskommelser härom torde liksom nu få träffas med korrespondensinstituten av vederbörande överstyrelse.

För närvarande utnyttjas material från Brevskolan i vad avser realskolan samt Hermods och NKI i vad avser såväl realskola som gymnasium. Dessa institut har — ehuru i olika stor utsträckning — material även för fackgymnasierna och kan därför utnyttjas av vuxenläroverken. Liksom nu bör, i den mån så är lämpligt, kurserna vid vuxenläroverken sammansättas av material från olika institut. Skolans ledning har att tillsammans med berörda lärare granska de olika lärokurserna. Under utbyggnadsperioden kommer det att innebära ett betydande arbete att granska det material som skall användas under självstudierna. De fast anställda lärarna torde inte ensamma kunna avklara denna arbetsuppgift. Delegationen förordar därför, att

under de två första åren särskilda medel ställes till förfogande för arvodering av utanför skolan stående lärare, som åtar sig sådan granskning. Arvodena torde fastställas av vederbörande överstyrelse efter förslag av rektor.

Examination. Utgångspunkten för delegationens arbete har varit att eleverna vid vuxenläroverken bör jämföras med dem som studerar vid de vanliga gymnasierna. Detta innebär ifråga om examinationen att läroverken bör ha examensrätt och att eleverna sålunda inte examineras som privatister. Vid läroverket för vuxna i Norrköping, som är ett allmänt läroverk med examensrätt, gäller dock att vissa ämnen avslutas under annan kurs än den sista. Samma princip bör följas för de fackgymnasiala linjerna.

Med ledning av under muntliga kurser och genom brevsvår redovisade kunskaper skall lärarna ombesörja betygssättningen. I den mån skriftliga prov är obligatoriska inför den slutliga betygssättningen (examen) i de vanliga skolorna, skall självfallet — såsom nu är fallet för real- och studentexamen — sådana prov äga rum också vid vuxenläroverken. I flertalet fall torde man därvid dock få räkna med att dessa prov förläggs till andra kurser än den sista. Särskilt måste detta bli fallet på de tekniska linjerna, där antalet ämnen är mycket stort — omkring ett 20-tal — och det således ej kan praktiskt realiserats att ämnena avslutas endast under en eller två muntliga kurser. Arbetsbelastningen för eleverna blir därmed heller inte så stor såsom annars skulle kunna bli fallet.

Tillsynsmyndigheter. Delegationen betraktar en intim samverkan mellan skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning som nödvändig för att en effektiv organisation vid vuxenläroverken skall uppnås. Delegationen förordar, att petita tills vidare upprättas av skolöverstyrelsen i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning.

Vuxenläroverken bildar, som tidigare framhållits, organisatoriska enheter. De fast anställda lärarna skall, i den mån så befinnes önskvärt och möjligt, tjänstgöra på samtliga huvudutbildningsvägar. I fråga om förslag vid lärartillsättning, tjänstledighet för lärare etc. måste därför ett nära samarbete äga rum mellan de båda överstyrelserna. Den uppdelning av arbetsuppgifterna inom det gymnasiala skolväsendet, som existerar mellan de båda överstyrelserna, torde göra det nödvändigt att för varje tjänst föreskriva inom vilken huvudutbildningsväg (allmänbildande, merkantila eller tekniska linjer) som huvuddelen av undervisningsskyldigheten skall förläggas. I fråga om lektorstjänster bör därför förslag för lektorat med huvudsaklig undervisningsskyldighet vid realskole- eller allmänbildande gymnasiekurser upprättas av skolöverstyrelsen, för lektorat med huvudsaklig tjänstgöring vid de fackgymnasiala linjerna däremot av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Läroverkens förläggning och utbyggnad

Delegationen har hittills i detta kapitel behandlat främst frågor som rör organisationen av vuxenläroverken. Som förebild har därvid stått de förhållanden som nu råder vid läroverket för vuxna i Norrköping. I det följande kommer delegationen att behandla frågor bl. a. rörande förläggningen av det nya läroverket, läroverkens utbyggnad och differentiering.

Förläggning av läroverken för vuxna. I Norrköping finnes bl. a. tekniskt läroverk och handelsgymnasium, varför en utvidgning av det nuvarande vuxenläroverket till att omfatta även dessa grenar kan ske utan svårighet. Norrköpings stad har även förklarat sig beredd att utan kostnader för statsverket ställa lokaler till förfogande vid utbyggnaden av läroverket.

Beträffande förläggningen av det norrländska läroverket har delegationen haft som utgångspunkt för sina överväganden att vid förläggningsorten bör finnas tillfälle att bedriva såväl allmänbildande som merkantila och tekniska gymnasiestudier. Delegationen anser det vidare önskvärt, att redan befintliga undervisningslokaler och lärare i största möjliga utsträckning tas i anspråk för vuxenläroverkens del. Speciellt har delegationen sålunda den uppfattningen att en särskild anskaffning av laboratorier och utrustning för den tekniska linjens del icke bör komma till stånd. Därigenom begränsas valet av förläggningsort till de orter som utom allmänt läroverk även har tekniskt gymnasium.

Följande orter i Norrland uppfyller ovannämnda krav på förläggningsort för vuxenläroverk, nämligen Gävle, Härnösand, Östersund, Skellefteå och Luleå.

Av dessa är Gävle och Luleå mera perifert belägna ur norrlandssynpunkt. Ehuru ett vuxenläroverk i Gävle skulle vara bättre än de övriga alternativen ur synpunkten att kunna rekrytera elever även utom Norrland, har dock delegationen icke ansett sig böra överväga en så sydlig förläggning för ett vuxenläroverk som främst avser att täcka Norrlands behov. Ej heller har delegationen ansett Skellefteå böra komma i fråga, eftersom det tekniska läroverket där omfattar alltför få linjer och rekryteringsunderlaget för lärare dessutom blir alltför litet. Östersund befinner sig ur kommunikationssynpunkt i ett sämre läge än Härnösand. Landtransportförbindelserna med norra Norrland är sådana, att resor ofta kräver mer än en dag. I Östersund finns visserligen alla tre gymnasieformerna, men de båda fackgymnasierna befinner sig i ett uppbyggnadsskede, vilket avsevärt försvårar etablerandet av ett vuxenläroverk parallellt härmed.

Enligt delegationens mening kommer således alternativen Härnösand och Luleå i förgrunden. Härnösand har försteget att vara en mer centralt belägen förläggningsort för ett vuxenläroverk för hela Norrland. Utöver vad som redan anförts om de dåliga kommunikationerna från Jämtland till norra Norrland skall särskilt framhållas, att Härnösand även för elever från

södra Lappland torde vara att föredraga ur kommunikationssynpunkt. Till Luleås förmån talar å andra sidan, att där finns samtliga tre gymnasieformer, medan Härnösand saknar handelsgymnasium. I det närbelägna Sundsvall finns dock ett dylikt, vilket möjliggör lärarkrytering. Härnösand som ligger i en tätbefolkad region har ett större befolkningsunderlag än Luleå och kan fånga upp en större glesbygdsbefolkning än Luleå. Inom en radie av 20 mil från Härnösand bor sålunda omkring 650 000 personer; inom samma område kring Luleå omkring 350 000 personer.

Delegationens undersökningar har visat att de lokala förutsättningarna för en förläggning av ett vuxenläroverk är goda i både Härnösand och Luleå. Representanter för båda städerna har till delegationen uttalat starkt intresse för att erhålla läroverket.

Delegationen förordar av de skäl som ovan anförts, att det nya läroverket för vuxna förlägges till Härnösand.

Differentiering. De tre huvudutbildningsvägar som vuxenläroverken föreslås omfatta, nämligen allmänbildande, merkantil och teknisk, är i gymnasierna för ungdom klivna i olika linjer, som anger karaktären av utbildningen. Inom det allmänbildande gymnasiet finns latin-, real- och allmän linje. Det tekniska gymnasiet, ävensom fackskolan, har ett mycket stort antal utbildningsalternativ inom sig, nämligen inte mindre än ett 20-tal olika linjer. Handelsgymnasiet, som t. o. m. läsåret 1960/61 varit 2-årigt, har däremot ej varit differentierat på olika linjer.

Delegationen har i flera sammanhang understrukit vikten av att samtliga tre gymnasietyper blir representerade vid vuxenläroverken. Däremot anser delegationen det vara realistiskt att tills vidare räkna med en viss begränsning i avseende på antalet linjer inom dessa läroverks allmänbildande respektive tekniska delar.

Vad först beträffar det *allmänbildande* gymnasiet finns vid läroverket för vuxna i Norrköping för närvarande reallinje och latinlinje, men däremot icke allmän linje. Då enligt delegationens mening såväl tekniska som merkantila gymnasielinjer omedelbart bör inrättas vid båda vuxenläroverken och då arbetet härmed måste ställa stora krav på läroverkens ledning, vill delegationen ej föreslå att Norrköpingsläroverket omedelbart kompletteras med allmän gymnasielinje; ej heller att vid det nyinrättade vuxenläroverket i Härnösand samtliga tre allmänbildande gymnasielinjer omedelbart inrättas. I stället föreslår delegationen, att vid sistnämnda läroverk till en början inrättas dels reallinje, dels allmän linje av det allmänbildande gymnasiet. Därigenom skulle från och med läsåret 1962/63 reallinje finnas vid båda vuxenläroverken, medan latinlinje och allmän linje skulle finnas vid ettdera av dessa. Delegationen vill härmed ingalunda ha uteslutit möjligheten att båda läroverken i framtiden kompletteras så att samtliga tre allmänbildande gymnasielinjer där blir företrädade.

Det *tekniska* gymnasiet — liksom den tekniska fackskolan — är som ovan

sagts rikt differentierat. Klass I är dock gemensam för alla gymnasielinjer. Många facklinjer förekommer emellertid endast vid något enstaka läroverk. En central ställning intar maskinteknisk, byggnadsteknisk, teleteknisk, elkraftteknisk samt kemiteknisk linje. Av de höstterminen 1960 närvarande ordinarie eleverna i de två sista klasserna av det tekniska gymnasiet läste drygt 30 procent på maskinteknisk linje, nära nog 25 procent på byggnadsteknisk, 13 procent på teleteknisk, drygt 10 procent på elkraftteknisk och 7 procent på kemiteknisk linje. Övriga linjer svarade var och en endast för några få procent av det totala elevantalet.

Vilka tekniska facklinjer som skall inrättas vid vuxenläroverken måste bli beroende främst av vilka linjer som finnes vid de högre tekniska läroverken i Norrköping och Härnösand. Vid det förra läroverket är för närvarande inrättade bl. a. byggnads-, flyg-, kemi-, maskin- och textilteknisk linje, vid läroverket i Härnösand bl. a. byggnads-, elkraft-, maskin- och teleteknisk linje. Av betydelse vid valet av facklinje är jämväl elevernas önskemål, liksom tillgången på lämpligt material för självstudier. Såsom framgår av de ovan lämnade uppgifterna om differentieringen vid de tekniska gymnasierna är maskin-, byggnads- och teleteknisk linje de största facklinjerna. Samtliga dessa finns i Härnösand, två av dem i Norrköping. Delegationen förordar därför, att maskin- och byggnadsteknisk linje av såväl tekniskt gymnasium som teknisk fackskola redan från början inrättas vid båda vuxenläroverken. I kostnadsberäkningarna antas vidare att ytterligare en linje tillkommer vid läroverket i Norrköping budgetåret 1964/65.

Vid många tekniska läroverk klyvs de ovan nämnda linjerna ytterligare, den maskintekniska i en verkstads- samt en kraft- och värmeteknisk linje, den byggnadstekniska i en husbyggnads- samt en väg- och vattenbyggnadsteknisk linje. Delegationen föreslår ej någon sådan klyvning av linjerna för vuxenläroverkets del.

I sitt förslag om provisoriska kurs- och timplaner för det 3-åriga *handels*-gymnasiet har gymnasieutredningens merkantila expertgrupp — enligt vad vuxenutbildningsdelegationen erfarit — räknat med att fyra studiebanor inrättas vid handelsgymnasierna, nämligen tillvalsgrupper i redovisningsteknik, distribution, korrespondens och förvaltning. Den sistnämnda avses tills vidare endast bli inrättad vid ett begränsat antal skolor.

Det gemensamma timantalet är emellertid enligt förslaget ännu i sista ringen 21, medan 9 timmar ägnas åt speciella ämnen. Av totalt 96 veckotimmar i det 3-åriga handelsgymnasiet sker gemensam undervisning i 84. Detta möjliggör, enligt delegationens uppfattning, att samtliga tillvalsgrupper blir representerade vid vuxenläroverken.

Läroverkens utbyggnad. Vid läroverket för vuxna i *Norrköping* intas f. n. årligen fem avdelningar i realskolan och i gymnasiet två, varav en på latin och en på reallinje. Undervisningskapaciteten uppgår under innevarande budgetår till omkring 6 300 undervisningstimmar, varav c:a 3 500 (därav

680 på C-stadiet) på realskola och c:a 2 800 på gymnasium. Delegationen räknar ej med att under de närmaste åren några förändringar i fråga om intagning eller undervisningskapacitet skall äga rum vid detta läroverks allmänbildande linjer. De följande beräkningarna om läroverkets successiva utbyggnad avser således endast de fackgymnasiala linjerna.

Delegationen vill i detta sammanhang uppta frågan om vuxenläroverkens tillväxt bör vara beroende, såsom nu är fallet för läroverket i Norrköping, av beslut av Kungl. Maj:t (läroverkets stadga § 8). Delegationen vill erinra om att beslut om antalet intagningsavdelningar vid de allmänna läroverken fattas av skolöverstyrelsen och om antalet intagningsavdelningar vid de tekniska läroverken och de statsunderstödda handelsgymnasierna — efter beslut vid 1961 års riksdag — av överstyrelsen för yrkesutbildning. För vuxenläroverkens del bör eftersträvas att bereda alla dem som bedömes vara lämpliga för studieformen ifråga, möjlighet att bedriva studier vid läroverken. Antalet sökande till dessa skolor är givetvis med hänsyn till rekryteringsunderlagets struktur svårt att säkert uppskatta i förväg. Det är sålunda angeläget, att intagningen kan ske, utan att riksdagen eller Kungl. Maj:t i detalj tar ställning till frågan om inrättande av nya intagningsavdelningar. Därför bör — fr. o. m. budgetåret 1963/64 — överlåtas åt skolöverstyrelsen beträffande realskolan och allmänna gymnasielinjer och åt överstyrelsen för yrkesutbildning beträffande de fackgymnasiala linjerna att på sätt som tillämpas ifråga om övriga gymnasier årligen besluta om intagningens storlek vid de båda vuxenläroverken.

För vederbörande överstyrelses beslut härutinnan bör, under hänsynstagande till resp. gymnasieforms speciella förhållanden, i tillämpliga delar gälla de riktlinjer, som tillämpas beträffande gymnasierna för ungdom. Då intagning vid vuxenläroverken föreslås äga rum under såväl höst- som vårtermin, måste vederbörande skolstyrelses rapport om antalet ansökningar till vuxenläroverken insändas vid två skilda tillfällen under året.

Under budgetåret 1962/63 bör, vid en betryggande elevtillströmning, två fackskoleklasser, en avdelning på teknisk gymnasielinje och en avdelning av den förberedande kursen till fackskola samt två handelsgymnasieklasser kunna upprättas. Varje klass deltar i en muntlig kurs om fem veckor men därutöver behövs viss tid för inträdes- och flyttningsprövningar, beräknad till en vecka per studieinriktning (realskola, allmänbildande gymnasium, tekniskt gymnasium, teknisk fackskola, handelsgymnasium). Man kan dessutom vid det nuvarande läroverket konstatera att några av eleverna har så omfattande förkunskaper att de efter en kort tid kan återvända till en ny muntlig kurs, varför delegationen räknar med att för de nya linjerna i initialskedet sammanlagt tre sådana muntliga kurser bör kunna komma till stånd. Med ledning härav beräknar delegationen att undervisningskapaciteten för de nya linjerna kommer att uppgå till 49 kursveckor.

Under budgetåret 1963/64 beräknas ytterligare en klass intas på den tek-

niska gymnasielinjen, varför sju klasser skulle intas detta år. Under detta budgetår har de tidigare intagna eleverna avverkat ett läsår, och den andra och tredje muntliga kursen måste därför komma till stånd. Därjämte bör, med hänsyn till att studietakten hos vissa studerande kan beräknas vara högre än vad normalstudieplanen förutsätter, även de två följande muntliga kurserna finnas. Det sammanlagda antalet kursveckor kommer då att utgöra 119 veckor. För handelsgymnasiekursen får, med hänsyn till tillvalsmöjligheterna, ett något högre timantal beräknas, till vilket hänsyn tages i kostnadsberäkningarna.

Under budgetåret 1964/65 beräknar delegationen att ytterligare en klass intas på teknisk gymnasielinje och en på fackskolan. Det sammanlagda antalet kursveckor uppskattas till 204. Därest redan under detta år avslutningskurser skulle kunna ordnas, ökar självfallet beläggningen vid skolan.

De första avslutningskurserna kommer att äga rum budgetåret 1965/66, varefter antalet kursveckor ökar långsamt. I kostnadsberäkningarna förutsättes följande beläggning, räknat i kursveckor, för budgetåren 1965/66—1968/69.

	Antalet kursveckor
1965/66	269
1966/67	294
1967/68	304
1968/69	309

Vid en utbyggnad enligt ovan gjorda antaganden faller 238 kursveckor på de tekniska linjerna och 71 på de merkantila.

Det nya läroverket i *Härnösand* föreslås under budgetåret 1962/63 ha en intagning av högst en realskole- och en allmänbildande gymnasieklass, en teknisk gymnasieklass, två fackskoleklasser, en avdelning av den förberedande kursen samt två handelsgymnasieklasser. Liksom i Norrköping bör därjämte, med hänsyn till den snabbare studietakten hos vissa av eleverna, även andra muntliga kurser än den första inom varje utbildningsväg kunna komma till stånd. Delegationen beräknar det sammanlagda antalet kursveckor till 76, inkl. tid för inträdes- och flyttningsprövningar.

Under budgetåret 1963/64 beräknas intagningen omfatta tio klasser, vilket innebär att en ny klass antas tillkomma på det allmänbildande och likaså en ny klass på det tekniska gymnasiet. Muntliga kurser utöver nybörjarkurser anordnas i den utsträckning som är lämpligt; det torde således vara möjligt, enligt erfarenheterna från Norrköping, att redan under detta budgetår låta vissa elever avlägga realexamen vid skolan. Det sammanlagda antalet kursveckor uppskattas till 184.

För de följande budgetåren förutses följande utveckling: 1964/65 279 kursveckor, 1965/66 329 kursveckor samt 1966/67 och därefter 339 kursveckor, varvid 105 kursveckor antas falla på allmänbildande gymnasielinjer (inkl. realskolan), 163 på tekniska linjer och 71 på merkantila.

I följande tablå ges en översikt över antalet elever vid de båda läroverken under resp. läsår; beräkningarna är utförda under förutsättning att 60 procent av eleverna bedriver studierna under vad som beräknats som normalstudietid. Antalet elever i intagningsklasserna har antagits vara 25.

	Allmänb. linjer		Tekniska linjer			Merkan- tila linjer	Summa
	Realsk.	Gymn.	Gymn.	Facksk.	Förb. k.		
<i>Norrköping</i>							
1961/62	339	134	—	—	—	—	473
1962/63	339	134	25	50	25	50	623
1963/64	339	134	72	93	25	94	757
1964/65	339	134	139	154	25	131	922
1965/66	339	134	199	206	25	161	1064
1966/67	339	134	251	225	25	161	1135
1967/68	339	134	283	240	25	161	1172
1968/69	339	134	298	240	25	161	1189
<i>Härnösand</i>							
1962/63	25	25	25	50	25	50	200
1963/64	47	71	72	93	25	93	401
1964/65	66	111	114	129	25	130	575
1965/66	81	144	152	159	25	160	721
1966/67	81	159	185	159	25	160	769
1967/68	81	159	200	159	25	160	784

I slutet av 1960-talet skulle sålunda inemot 2 000 personer komma att bedriva studier vid de två läroverken för vuxna, innebärande en fyrdubbling av det nuvarande elevantalet.

Den pedagogiska och administrativa ledningen. Ett vuxenläroverk erbjuder helt andra arbetsuppgifter för sina befattningshavare än övriga gymnasiala skolor. Medan de senare arbetar med en relativt fast stab av lärare under läsåret, har vuxenläroverket att för varje ny muntlig period anskaffa ett flertal timplärare. Inför varje sådan kurs måste också schema upprättas. Kontakten med eleverna blir självfallet mer intensiv än vid en vanlig skola. Under introduktionskursen har således rektor upprepade samtal med varje elev för att noggrant fastställa hans studieförutsättningar, tidigare studieprestationer etc., och på grundval av dessa samtal uppgörs ett individuellt studieschema för varje elev. Det inträffar nämligen ofta att en elev har större förkunskaper än vad som fordras för inträde, varvid man söker underlätta för honom att gå snabbare fram än normalstudieplanen förutsätter. Även under elevernas självstudier upprätthålles kontakten. Eleverna erhåller brevkurser, har att månatligen insända rapport om sina studieresultat och kontaktar ofta skolan för diskussion av problem som uppstår under studiernas gång. De studierådgivande och ofta också kurativa uppgifterna, i vilka även ingår granskning av ansökningar om studielån, bedömes som mycket viktiga men är självfallet även tidskrävande. Rektor för läroverket i

Norrköping uppskattar sålunda, att minst hälften av hans arbetstid under den första muntliga kursen åtgår för elevernas inplacering i studiegången.

Ett omfattande arbete utgörs av diskussionerna med skolans lärare om valet av material för självstudierna. De olika kurser och läroböcker, som finns, genomås och diskuteras, innan man träffar sitt val. Ett studieschema upprättas för varje linje, varvid anges vilket material eleven skall läsa under varje period med självstudier och i vilken ordning detta skall ske. Rektor har även att med lärarna diskutera metodiken för den muntliga undervisningen.

Rektor handhar den ekonomiska skötseln av läroverket med åtföljande kamerala arbetsuppgifter. Till dessa rent administrativa uppgifter hör också inköpen av brevkurserna samt att biträda vid förhandlingar med instituten om priset för kurserna. Delegationen förordar (sid. 74), att vuxenläroverken ställes under skolstyrelsen i resp. kommun, varför vissa av de här angivna uppgifterna bortfaller.

Rektor biträdes för närvarande tillfälligt av läroverkets lektorer, som därest de ej har fullt timtal under en muntlig kurs har utfyllnadstjänstgöring inom skolledningen. Vid läroverket finns dessutom ett kanslibitråde anställt.

Ett vuxenläroverk bör enligt delegationens mening bilda en organisatorisk enhet, vars ledning utövas av en person med tjänsteställningen rektor. Det kan emellertid knappast vara möjligt att till de arbetsuppgifter som i korthet omnämnts ovan lägga alla de nya som aktualiseras vid en utökning av skolan. Det synes, enligt delegationens mening, vara lämpligt att även inrätta en tjänst som biträdande rektor. Avgränsningen mellan arbetsuppgifterna för de båda tjänstemännen bör fastställas från fall till fall, varvid tillses att samtliga gymnasieformer — med beaktande av deras utbildningsmål — uppmärksammas. Särskild instruktion bör fastställas av skolöverstyrelsen i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning.

Med hänsyn till nödvändigheten att göra biträdande rektorstjänsten attraktiv och under beaktande av att ett vuxenläroverk är en skola som fungerar jämväl under längre ferieuppehåll — även under sommaren har således eleverna att bedriva självstudier och insända rapport om sina studier — beräknar delegationen befattningshavarens löneförmåner motsvarande lönegrad B 1.

För det ansvarsfulla och betungande arbete, som då läroverket är fullt utbyggt, elevkontakterna — särskilt under den första muntliga kursen — utgör, bör det finnas särskilda tjänstemän. I skolöverstyrelsens utredning av år 1952 föreslogs inrättande av en studiekonsulenttjänst för detta ändamål. I petita för budgetåret 1962/63 har också överstyrelsen, efter framställning från rektor för läroverket för vuxna i Norrköping, äskat medel för anställande av studiekonsulent i lönegrad A 23. Enligt delegationens mening finns redan nu starka skäl som talar för överstyrelsens förslag och dessa

förstärks genom de ökade arbetsuppgifter, som kommer att åvila rektor vid Norrköpingsläroverket vid den föreslagna utvidgningen. Vid full utbyggnad av läroverket räknar delegationen med att det vid varje läroverk skall finnas två sådana konsulenttjänster, en för de allmänbildande och en för de fackgymnasiala linjerna. I kostnadsberäkningarna beräknar delegationen befattningshavarnas löneförmåner motsvarande lönegrad A 23.

Den väsentliga utvidgningen av vuxenläroverket i Norrköping nödvändiggör en förstärkning av biträdespersonalen. För närvarande finns, såsom ovan omtalats, endast ett kanslibitråde anställt. Delegationen föreslår att ytterligare en tjänst som kanslibitråde inrättas samt beräknar därutöver medel för anställande av vaktmästare. Läroverket i Härnösand bör så småningom ha en personalstyrka av samma omfattning men för budgetåret 1962/63 föreslås endast en kanslibiträdestjänst.

Lärare. Vuxenläroverkens speciella studieform med en kombination av muntlig undervisning och självstudier medför ett mindre behov av lärare än i utbildningsanstalter av traditionell typ. Enklast kan det uttryckas så att läroverkens egna lärare anlitas under endast en fjärdedel av den totala utbildningstiden.

Ehuru vuxenläroverken i mycket stor utsträckning kommer att behöva anlita lärarkrafter utanför den egna skolan, är det enligt delegationens uppfattning viktigt, att en stab av fast anställda lärare knytes till läroanstalterna.

Vid läroverket för vuxna i Norrköping finnes för närvarande 4 e.o. lektorstjänster och 2 e.o. adjunktstjänster; 2 av lektoraten och 1 adjunktstjänst är dock obesatta. Delegationen räknar med att även i framtiden den fasta lärarpersonalen bör bestå av dessa båda kategorier. Delegationen förutser med hänsyn till läroverkens successiva utbyggnad följande behov av fasta tjänster:

Budgetår	Norrköping			Härnösand		
	Ökning av antalet kursveckor	Lektorat	Adjunk-turer	Ökning av antalet kursveckor	Lektorat	Adjunk-turer
1961/62	—	4	2	—	—	—
1962/63	49	5	2	76	1	—
1963/64	70	7	2	108	4	1
1964/65	85	9	3	95	7	2
1965/66	65	11	4	50	9	3

Såsom ovan sagts är lärartjänsterna vid vuxenläroverket icke ordinarie. Bakgrunden härtill är att skolöverstyrelsen i sin utredning föreslog att verksamheten vid vuxenläroverket skulle få försökskaraktär; då en stabilisering av verksamheten uppnåtts, borde dock tjänsterna ordinariesättas. Enligt

delegationens mening finnes nu skäl för att vidtaga åtgärden att göra lektorat och adjunkturen ordinarie, varigenom också deras konkurrenskraft torde öka.

Lokaler, utrustning. Vid de diskussioner som delegationen haft med Norrköpings och Härnösands städer, har dessa kommuner utfäst sig att utan kostnader för statsverket ställa lokaler och viss utrustning till förfogande för läroverken. I betydande utsträckning bör, enligt delegationens och kommunernas mening, vuxenläroverken utnyttja de vanliga skolornas lokaler. Detta gäller särskilt om laborationssalar och maskinhallar.

De kommunala åtagandena i fråga om utrustning innebär att kommunen svarar för inköp och underhåll av möbler och fast inredning medan staten ombesörjer inköp och underhåll av specialutrustning.

Delegationen vill lämna följande upplysningar om lokalsituationen i de båda städerna.

Läroverket i Norrköping är förlagt till en byggnad i stadens centrum och disponerar däri sju undervisningslokaler, expeditionsutrymmen och lärarum. Det är inte möjligt att inrymma jämväl de fackgymnasiala linjerna i den nuvarande byggnaden, varför en provisorisk lösning måste komma till stånd. Med hänsyn till behovet av tillgång till laborations- och andra specialsalar är en förläggning för facklinjerna till någon plats i närheten av det tekniska läroverket, vilket för övrigt nyligen inflyttat i helt nybyggda lokaler, önskvärd. Det hus, som förut disponerades av tekniska läroverket, ligger i omedelbar anslutning till nybyggnaden och torde vara mycket ändamålsenligt för vuxenläroverkets del. Delegationen accepterar denna lösning endast som ett provisorium; den förutsätter att läroverkets lokalresurser, så snart möjlighet är, samlas till ett ställe.

I Härnösand har staden förklarat sig beredd att upplåta en f. d. volontärskolas lokaler, vilka senast utnyttjats för vårdhem. Denna byggnad ligger nära de tekniska och allmänna läroverken. Delegationen har låtit bese lokaliteterna och kommit till slutsatsen, att de, därest en viss upprustning, bl. a. i fråga om sanitära utrymmen, sker, under de närmaste åren kan utnyttjas för vuxenläroverket. En mer definitiv lösning av lokalfrågan torde senare böra komma till stånd. Länskolnämnden i Västernorrlands län har låtit inspektera lokalerna och enligt skrivelse av den 6 november 1961 funnit dem väl lämpade för ändamålet att upplåtas åt läroverket för vuxna i Härnösand.

Inordnande under skolstyrelsen. För läroverket för vuxna i Norrköping må enligt beslut av Kungl. Maj:t den 17 juli 1958 finnas en särskild styrelse t. o. m. utgången av år 1963. Styrelsen består av 3 av Norrköpings stad, 1 av länsstyrelsen i Östergötlands län och 1 av läroverkets kollegium utsedda representanter, varjämte läroverkets rektor är självskriven ledamot. Konstruktionen av styrelsen överensstämmer således ganska väl med vad som tidigare gällde för lokalstyrelserna vid de högre allmänna läroverken.

De båda kommuner, vartill vuxenläroverken föreslås bli förlagda, har utfäst sig att fritt upplåta lokaler och dessutom ställa viss utrustning till förfogande. Det ter sig då rimligt, att kommunernas skolstyrelser, som har att samordna utbildningsverksamheten inom kommunerna, även blir styrelser för vuxenläroverken, trots att dessa har en riksmässig rekrytering.

Ett inordnande under skolstyrelsen innebär också att viss del av den ekonomiska administrationen ombesörjes av de kommunala skolmyndigheterna. En väsentlig arbetsbelastning bortfaller därigenom från vuxenläroverkets administration även om rektor fortfarande kommer att behöva uppgöra exempelvis avlöningsrekvisitioner.

KAPITEL V

Kommunala kvällsgymnasier

Delegationen har i ett tidigare avsnitt förordat, att ett särskilt statsbidrag införs för allmänbildande, tekniska och merkantila kvällsgymnasier under kommunalt huvudmannaskap. Förslagets syfte är att avskaffa elevavgifter vid sådana gymnasier, att särskilt stimulera fackgymnasial utbildning samt att främja en ändamålsenlig planering och utbyggnad av kvällsgymnasierna och en samordning med utbildningsväsendet i övrigt. I det följande diskuteras förslagets genomförande bl. a. i fråga om statsbidragets konstruktion och storlek, vissa pedagogiska frågor samt konsekvenserna för statens kompletteringsgymnasium.

Upprättande av kvällsgymnasier

För att ett kvällsgymnasium skall komma i åtnjutande av statsbidrag bör vissa allmänna förutsättningar vara uppfyllda. Gymnasiet måste naturligt kunna inordnas i programmet för utbyggnad av vuxenutbildningsanstalter på gymnasiestadiet. Gymnasiets kvantitativa omfattning är en annan betydelsefull fråga.

Ett kvällsgymnasium bör för att erhålla statsbidrag vara av en viss storlek för att kunna erbjuda eleverna tillräcklig studieservice. Om undervisning anordnas endast i enstaka ämnen, begränsas elevernas möjligheter att fullfölja studierna till en fullständig examen. Som allmän regel vill delegationen rekommendera att vid ett allmänbildande kvällsgymnasium undervisning skall anordnas samtidigt i minst fyra olika ämnen för att gymnasiet skall erhålla statsbidrag. För de fackgymnasiala kurserna får en bedömning av frågan om minimiantalet ämneskurser ske från fall till fall.

Tillkomsten av kvällsgymnasium med statsbidrag bör enligt delegationens mening göras avhängig av ett kommunalt initiativ. Kommunen skall således inge ansökan om statsbidrag, varöver länsskolnämnd och vederbörande överstyrelse skall avge yttrande. Beslut om statsbidrag till kommunalt kvällsgymnasium bör fattas av Kungl. Maj:t.

Delegationen förutsätter, att Kungl. Maj:ts beslut, att ett gymnasium skall åtnjuta statsbidrag, skall gälla tills vidare fr. o. m. ett angivet budgetår under förutsättning att gymnasiets omfattning inte understiger en viss i varje särskilt fall fastställd minimistorlek. Om gymnasiet något läsår un-

derskrider denna gräns, bör statsbidrag det oaktat kunna utgå. Beslut här- om bör för enstaka år, efter framställning av kommunen, fattas av veder- börande centrala ämbetsverk — i förekommande fall i samråd mellan de båda verken. På skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning ankommer givetvis att följa kvällsgymnasiernas utveckling.

Av de uppgifter, som delegationen erhållit från olika kvällsgymnasier, framgår att deltagareantalet i de skilda ämneskurserna kan variera kraf- tigt, i vissa fall understiga 10, i andra fall överstiga 30.

Delegationen har ansett sig böra uppställa vissa minimi- och maximigrän- ser i fråga om antalet deltagare i kvällsgymnasiekurs, för vilken statsbidrag skall utgå. Delegationen har därvid stannat för 12 respektive 26 deltagare. I fråga om minimiantalet överensstämmer delegationens förslag med vad som gäller för korrespondensgymnasium, där antalet elever i intagnings- klassen ej får understiga 12. Maximigränsen har valts med hänsyn till att vid läroverket för vuxna en klass får rymma högst 26 elever. Dispens bör kunna lämnas av respektive överstyrelse. Härvid bör beaktas att den en- skilde elevens studiegång, så långt möjligt är, säkras.

Ett arrangemang med kvällsundervisning i endast enstaka ämnen kan i många fall vara lämpligt. Man torde kunna anta att sådana kvällsgymnasier liksom hittills upprättas av lokala initiativtagare (kommun, studieorganisa- tion etc.). Det är dock angeläget, att eleverna får kännedom om att garan- tier ej alltid kan lämnas för att undervisning kommer att ges fram till full- ständig examen. Då kvällsgymnasieundervisning första gången anordnas i en kommun, får den måhända inte sällan relativt begränsad omfattning. Om en sådan verksamhet visar sig framgångsrik, bör den kunna utbyggas till den omfattning, som gör det motiverat att gymnasiet erhåller statsbidrag. Under uppbyggnadsperioden bör enligt delegationens mening kommunen genom ekonomiska insatser bidra till att utgående elevavgifter kan mins- kas eller helt onödiggöras.

Betydande fördelar från både administrativ och pedagogisk synpunkt torde vara att vinna vid en närmare samordning av allmänbildande och fackgymnasial kvällsundervisning. Ett kvällsgymnasium bör således kun- na erbjuda såväl fackgymnasiala som allmänbildande utbildningsmöjlig- heter. Endast två sådana kvällsgymnasier har hittills inrättats. I framtiden bör enligt delegationens mening sådana skolor i ökad utsträckning komma till stånd.

Central informations- och planeringsverksamhet

Förstärkningen av vuxenutbildningens resurser gör det nödvändigt, att de centrala ämbetsverken på undervisningens område i högre grad än tidigare erhåller möjligheter att dra upp riktlinjerna för kvällsgymnasiernas fort- satta utveckling, att följa arbetet vid de skilda läroanstalterna samt att

samordna deras verksamhet. Ämbetsverken bör vidare kunna stå till tjänst med informationer till kommuner eller andra, som driver eller planerar att inrätta kvällsgymnasium.

Vissa av dessa arbetsuppgifter är så särpräglade att särskilda befattningar bör tillkomma. För detta ändamål förordar delegationen inrättandet av två konsulenttjänster; i kostnadsberäkningarna beräknas ersättning till dessa utgå motsvarande löneklass A 26.

Den ene befattningshavaren bör handha de frågor, som sammanhänger med kvällsgymnasieorganisationens utveckling, främst inrättande av statsbidragsberättigade gymnasier. Denne tjänsteman skulle således ha uppgifter av planerings- och organisationskaraktär.

Den andre befattningshavaren bör handlägga undervisningsfrågor, inklusive informations- och upplysningsverksamheten. Särskild vikt bör därvid fästas vid de pedagogiska frågorna, som kursernas uppläggning, kursföljd, studierådgivning m. m. Denne tjänsteman bör jämväl omhänderha kontakten med bl. a. bildningsorganisationerna, med brevskolorna och självfallet med de statliga och statsunderstödda läroanstalterna för vuxenutbildning.

För båda tjänsterna bör gälla att deras innehavare har att ansvara för såväl allmänbildande som fackgymnasial utbildning. I det reguljära skolväsendet är dessa arbetsuppgifter fördelade mellan skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Kravet på samordning av vuxenutbildningen gör det synnerligen önskvärt, att befattningshavarna kan följa utvecklingen inom samtliga gymnasieformer. Därmed blir frågan om befattningshavarnas placering av underordnad betydelse. Delegationen förordar, att den tjänsteman, som har att omhänderha planerings- och organisationsfrågorna, placeras vid skolöverstyrelsen, medan den tjänsteman, som har att handlägga undervisningsfrågorna, placeras vid överstyrelsen för yrkesutbildning.

Kvällsgymnasiernas organisation

Inträdeskrav. Kvällsgymnasierna har en speciell studieform, till vilken främst personer, som under flera år icke bedrivit skolmässiga studier, söker sig. Deras tidigare erhållna skolbetyg äger ofta inte längre giltighet. Många av de inträdessökande har vidare endast ett partiellt mål i sikte. Endast en mindre del av vuxeneleverna avser att avlägga fullständig examen.

Av dessa skäl torde det ej vara rimligt att strikt upprätthålla de inträdeskrav, som gäller för gymnasierna för ungdom. Det är enligt delegationens mening av vikt, att man från kvällsgymnasieledningens sida söker göra en bedömning av den enskilde sökandens förutsättningar för studieformen i fråga. För detta ändamål bör det vid varje kvällsgymnasium finnas en intagningsnämnd om tre personer med uppgift att bedöma de sökandes förut-

sättningar att genomgå den efterfrågade utbildningen. Intagningsnämnden bör bestå av gymnasiets studierektor eller motsvarande samt två av skolstyrelsen utsedda ledamöter, som äger förtrogenhet med studieformen.

Vid många kvällsgymnasier tillämpas en åldersspärr. Statens kompletteringsgymnasium intar sålunda endast elever, som har uppnått eller före utgången av det år, under vilket studierna avses att påbörjas, uppnår 18 år. Delegationen föreslår, att samma ålderskrav i regel skall gälla för kommunala kvällsgymnasier.

Kurs- och timplaner. Undervisningen vid statsbidragsberättigade kvällsgymnasium skall givetvis följa de för gymnasieformen i övrigt gällande kursplanerna. Timplanerna — i realiteten en bedömning av det för genomgång av en viss kurs behövliga antalet undervisningstimmar — måste utformas under hänsynstagande till att det är fråga om undervisning av vuxna. Ett relativt stort timtal torde vara lämpligt i vissa ämnen, medan andra ämnen, särskilt orienteringsämnen, kan kräva ett relativt sett något mindre timantal. Under de år som kvällsgymnasieverksamheten pågått har vissa riktlinjer härför utformats vid de olika skolorna. Genom att vissa kvällsgymnasier för närvarande står under respektive överstyrelses inseende har förutsättningar för en viss normering av timplanerna skapats. Arbetet härmed torde komma att fortskrida i och med att allt fler gymnasier blir statsbidragsberättigade. Det kan dock ej betraktas som oundgängligen nödvändigt att helt enhetliga timplaner skapas. En viss frihet måste ges åt skolledningen att göra smärre förändringar, vilka dock bör godkännas av resp. överstyrelse.

Examination. Några av de allmänbildande kvällsskolorna — gymnasierna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala — har tilldelats viss examinationsrätt. De har sålunda rätt att anställa särskild prövning och tentamen i avslutade ämnen. Örebro aftonskola, som åtnjuter statsanslag, har däremot, vad gymnasiet beträffar, ej erhållit denna rätt. Det torde således inte vara nödvändigt att föreskriva, att statsbidragsberättigat kommunalt kvällsgymnasium skall ha examinationsrätt. Frågan härom bör avgöras av Kungl. Maj:t från fall till fall och fristående från statsbidragsfrågan.

Kvällsgymnasieeleverna kommer i allmänhet att examineras som privatister och har att erlægga vissa avgifter härför (se sid. 22). Dessa avgifter utgör en så liten del av de totala kostnaderna för utbildningen att det inte synes orimligt, att eleverna själva bestrider dessa utgifter.

Inspektion. I och med att kvällsgymnasierna inordnas i skolväsendet har de att iaktta vissa bestämmelser om undervisningens organisation m.m. Kontrollen härav utövas av resp. överstyrelse bl. a. i samband med inspektion. Därest allt fler läroanstalter för vuxenutbildning erhåller statsbidrag, ökar arbetsbördan hos överstyrelserna, vilket kan nödvändiggöra en personalförstärkning hos ämbetsverken. Delegationen har emellertid inte funnit anledning räkna med några kostnader härför under de närmaste åren.

■ *Tillsynsmyndighet.* I de fall då endast ett allmänbildande gymnasium eller ett fackgymnasium kommer till stånd i en kommun, uppkommer inga problem i fråga om tillsynsmyndighet, liksom inte heller för den händelse separata gymnasier upprättas. Skall däremot ett kvällsgymnasium meddela undervisning av såväl allmänbildande som fackgymnasial karaktär, blir situationen en annan. Frågan om tillsynsmyndighet torde då av Kungl. Maj:t få bedömas efter de i fallet föreliggande omständigheterna.

■ *Lärare.* I dagens läge ombesörjes all undervisning vid kvällsgymnasierna av timlärare; detta förhållande torde komma att bestå under utbyggnadskedet. I delegationens förslag till statsbidrag utgörs sålunda bidragsunderlaget av avlöningar enligt timtaxan.

■ Vid varje kvällsgymnasium finnes för närvarande en studierektor eller kursföreståndare, som för sitt uppdrag erhåller visst arvode. Delegationen utgår ifrån att sådan ledning även i framtiden kommer att erfordras. Med hänsyn till de betydelsefulla, bl. a. studierådgivande uppgifter, som kommer att åvila kursföreståndaren, bör kostnaderna för föreståndarens avlöning vid statsbidragsberättigat kvällsgymnasium i princip bestridas med statsmedel.

■ *Lokaler.* Ett villkor för statsbidrag till ett kommunalt kvällsgymnasium bör vara att kommunen utan kostnader för statsverket ställer erforderliga undervisningslokaler till kvällsgymnasiets förfogande. De befintliga skollokalerna bör emellertid kunna utnyttjas för kvällsundervisningen, varför något nybyggnadsbehov ej torde vara att räkna med enbart för denna undervisnings skull.

Statsbidrag till kommunala kvällsgymnasier

■ *Förslag till statsbidrag.* Delegationen har i det föregående dragit upp riktlinjerna för ett system med statsbidrag till kommunala kvällsgymnasier. I fråga om grunderna för beräkning av detta statsbidrag anser delegationen det vara självklart, att man icke av kommunerna kan kräva större insatser för kvällsgymnasierna än för övriga gymnasier. Därav följer, att statsbidrag bör lämnas med belopp *minst* motsvarande kommunens samtliga kostnader för kvällsgymnasiets drift med avdrag dels för vissa lokal- och materielkostnader, dels för en mindre del av övriga kostnader för den merkantila undervisningen, motsvarande de 22 procent av bidragsunderlaget för handelsgymnasium, för vilket statsbidrag ej beräknas.

■ En sådan beräkningsgrund för statsbidrag till kommunalt kvällsgymnasium blir emellertid otvivelaktigt relativt komplicerad. Därtill kommer att den, därest den genomföres, skulle kunna leda till att kommunerna kommer att tveka att införa merkantil undervisning på kvällsgymnasierna. Delegationen har tidigare framhållit de skäl, som talar för att man särskilt stimulerar den fackgymnasiala utbildningen.

Vidare skall de kommunala kvällsgymnasierna — för den allmänbildande sidan — ersätta en statlig utbildningsanstalt, statens kompletteringsgymnasium, som bestrider samtliga kostnader för de i kompletteringsgymnasiet intagna elevernas undervisning.

Med hänsyn härtill föreslår delegationen, att allmänbildande, teknisk och merkantil kvällsgymnasieundervisning *likställes* i statsbidragshänseende och att statsbidrag utgår med belopp motsvarande 100 procent av ett schabloniserat bidragsunderlag jämte visst administrationsbidrag. Vid fastställande av sistnämnda bidragsbelopp bör hänsyn tas till det förhållandet, att kommunerna för närvarande bestrider en något större andel av undervisningskostnaderna vid handelsgymnasium än vid andra gymnasier.

En lämplig utgångspunkt för bestämmandet av bidragsunderlaget blir avlönskostnaderna för lärarna, beräknade enligt gällande timtaxa jämte fortlöpande pensionsavgifter. Beträffande administrationskostnaderna har delegationen inhämtat uppgifter om dessa kostnaders andel av de totala utgifterna. Denna undersökning har ej gett fullt entydiga resultat. Vid den enda skola, som under en längre tid drivits i kommunal regi, nämligen Örebro aftonskola, uppgår lärarlöner (inkl. ATP-avgifter), vari dock ej inräknats ersättning till studierektor, till omkring 90 procent av de totala utgifterna (exkl. lokalkostnader). Det är sannolikt, att administrationskostnaderna vid andra kvällsgymnasier utgör ett relativt sett något högre belopp än i Örebro. I varje fall bör man i fråga om kvällsgymnasier av här förutsedd omfattning räkna med en post för gymnasiets pedagogiska ledning, vilken som regel förutsätts bli anförtrodd åt en särskild studierektor. Ett arvode om 4 000 kronor för denne torde i normalfallet kunna beräknas motsvara c:a 4 procent av lärarlönerna. Å andra sidan har man att vid avvägningen av statsbidragsgrunderna beakta det ovan påpekade förhållandet att kommunerna i fråga om handelsgymnasier även svarar för en mindre del av sistnämnda kostnader.

Efter överbäggande av alla de här antydda på frågans bedömning inverkan faktorerna har delegationen stannat för att statsbidraget (inkl. erforderligt bidrag till administrationskostnader) bör utgå med 112 procent av ett bidragsunderlag, omfattande faktiskt utbetalade lärarlöner enligt gällande timtaxa jämte fortlöpande pensionsavgifter.

I fråga om nyupprättade allmänbildande gymnasier gäller som regel att vederbörande kommun under de första åren har att bestrida samtliga kostnader för gymnasiets drift. Delegationen har överbäggat förslag om motsvarande regler i fråga om kvällsgymnasierna men därvid funnit, att strikta regler i förevarande sammanhang vore mindre lämpliga. De flesta existerande kvällsgymnasierna har i allmänhet verkat under flera år, ehuru med annan än kommun som huvudman. Vissa kommuner har också, såsom tidigare framhållits, gett verksamt ekonomiskt stöd till kvällsgymnasierna. Att under sådana omständigheter kräva en särskild prövotid vore, då det

gäller de stora existerande kvällsgymnasierna, föga rimligt och skulle i varje fall icke innebära en stimulans för kommunerna till ett aktivt engagemang för vuxenutbildningens utbyggande.

Därtill kommer att de som hittills erhållit fri undervisning genom statens kompletteringsgymnasium, skulle kunna få erlægga betydande kursavgifter i ett kommunalt kvällsgymnasium, om staten ej genast gav bidrag. Det är enligt delegationens mening inte heller rimligt att vidta åtgärder, som kan leda till starka försämringar för eleverna.

I fråga om mindre eller nyupprättade kvällsgymnasier, till vilka statsbidrag enligt delegationens förslag icke omedelbart kan utgå, bör det, enligt delegationens mening, emellertid ankomma på vederbörande kommun att genom ekonomiska insatser minska eller onödiggöra elevavgifter och bl. a. därigenom ge gymnasiet en sådan omfattning och stadga att gymnasiet efter en uppbyggnadsperiod blir berättigat till statsbidrag. För dessa kvällsgymnasier kommer således en viss tid att förflyta från gymnasiets inrättande till dess statsbidrag utgår.

Delegationen har också övervägt, huruvida särskilda elevområden bör fastställas för de statsbidragsberättigade kommunala kvällsgymnasierna. Härigenom skulle gymnasiekommunen få rätt att av elevområdets övriga kommuner erhålla ersättning för sina kostnader för undervisning av sistnämnda kommuners kvällsgymnasieelever. Då emellertid de särskilda lokal-kostnaderna för kvällsgymnasiernas verksamhet måste bli av mycket liten omfattning, har delegationen inte funnit tillräckliga skäl föreligga för fastställande av sådana elevområden.

Delegationens förslag begränsar sig till den muntliga undervisningen. För närvarande finns ett fåtal kvällsgymnasier, vid vilka undervisningen bedrivs som en kombination av muntlig undervisning och brevscoleundervisning. Dessa skolor utgör en mellanform mellan kvällsgymnasier och vuxenläroverk. Statsbidrag för den muntliga undervisningen bör enligt delegationens mening kunna utgå även till denna typ av läroanstalter. I detta fall bör det dock stå kommun fritt att av eleverna uppta avgift för i undervisningen ingående brevkurser.

Statsbidragsberättigade gymnasier 1962/63. För närvarande finns allmänbildande kvällsgymnasier verksamma på mer än 20 platser i landet och fackgymnasiala kvällsskolor på inemot 10 platser. Det torde icke vara möjligt att med omedelbar verkan tilldela alla dessa statsanslag. Frågan om statsbidrag bör i det enskilda fallet bli föremål för en noggrann prövning av skolmyndigheterna.

Delegationen betraktar det emellertid som angeläget, att statsbidrag utgår redan under budgetåret 1962/63 och har därför sökt göra en bedömning av möjligheten att införa det föreslagna statsbidraget för vissa skolor redan fr. o. m. detta budgetår.

En grupp för sig bland samtliga kvällsgymnasier bildar de fem skolor

inom den allmänbildande sektorn, som står under skolöverstyrelsens in-seende och dәрjämte, utom i ett fall, har viss examinationsrätt. Delegationen syftar därvid på kvällsgymnasierna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Uppsala och Örebro. Dessa utbildningsanstalter är även de dominerande i fråga om elevantalet. Således torde ungefär två tredjedelar av statens kompletteringsgymnasiums elevplatser falla på de fyra förstnämnda skolorna. Enligt delegationens mening bör dessa fem skolor under budgetåret 1962/63 kunna erhålla statsbidrag, försåvitt de uppställda villkoren om huvudmannaskap, lokalupplåtelse och elevavgifter uppfylles.

Inom den merkantila och tekniska sektorn är antalet gymnasier avsevärt lägre. Några av dem — de tekniska korrespondensläroverken i Oskarshamn och Åtvidaberg, det merkantila gymnasiet i Örebro — står under överstyrel-sens för yrkesutbildning in-seende i och med att de har erkänts som deltids-kurser vid yrkesskola. Frågan om på vilka orter, som statsbidragsberätti-gade fackgymnasier bör upprättas, är komplicerad så tillvida som den måste bedömas med hänsyn till förekomsten av tekniska fackskolor och handels-gymnasiernas 4-åriga kurs. Vilka skolor som skall tilldelas statsbidrag bör därför bli föremål för ytterligare undersökning. Delegationen har dock i kostnadsberäkningarna redan för budgetåret 1962/63 beräknat medel för bidrag till kvällsgymnasier med fackgymnasial utbildning.

Statens kompletteringsgymnasiums ställning

Om delegationens förslag genomförs, kommer statens kompletteringsgymna-sium att successivt reduceras. Förslaget medför att gymnasiet under de närmaste åren kommer att inta tre olika elevkategorier, nämligen studenter, icke-studenter som vill bedriva dagstudier samt icke-studenter på gymnasie-ort, där kvällsgymnasium nu finns men där statsbidragsberättigat gymna-sium ännu ej tillkommit.

Personer, som avlagt studentexamen men önskar komplettera matematik, fysik eller kemi för att ägna sig åt matematisk-naturvetenskapliga studier, kan nu vinna inträde i kompletteringsgymnasiet. För budgetåret 1961/62 har Kungl. Maj:t medgett, att högst 170 studenter må intagas vid gymna-siet. Delegationen har ansett, att det inte ankommer på delegationen att bedöma denna del av kompletteringsgymnasiets verksamhet.

Delegationen förutsätter därför, att studenter som regel ej hör intagas som elever vid statsbidragsberättigat kommunalt kvällsgymnasium. Därest plats finnes vid sådant gymnasium, må dock även student kunna intas, dock endast under förutsättningen att statsverket härigenom inte åsamkas några extra kostnader.

För närvarande bedriver ett 60-tal icke-studenter, inskrivna vid kom-pletteringsgymnasiet, studier på dagtid vid Enskilda gymnasiet i Stock-

holm. Terminsavgifterna bestrids av kompletteringsgymnasiet. Delegationen har avstått från att närmare ingå på frågan om hur statens stöd till vuxen-elever, som önskar studera på dagtid, skall utformas i framtiden. Denna fråga torde bli föremål för prövning inom gymnasieutredningen. Tills vidare bör därför kompletteringsgymnasiet kunna inta sådana elever, dock ej i större omfattning än vad som nu sker.

Delegationen har förordat, att vissa kvällsgymnasier skall tilldelas statsbidrag fr. o. m. budgetåret 1962/63. Vid de gymnasier, som ej omedelbart tillerkänns statsbidrag, finns ett antal personer, som, genom att de intagits som elever i kompletteringsgymnasiet, för närvarande erhåller fri undervisning. Det vore enligt delegationens mening inte rimligt att ställa dessa i den situationen, att de under några år, till dess att ifrågavarande kvällsgymnasium erhållit statsbidrag, skulle ha att själva bestrida kursavgifterna. Detta skulle bli fallet, om kompletteringsgymnasiets verksamhet på detta område upphörde. Delegationen förordar därför, att kompletteringsgymnasiet under en övergångstid av två år skall bestrida kurs- och examinationsavgifter för de elever, som t. o. m. läsåret 1961/62 intagits som elever vid ifrågavarande gymnasium.

Delegationen förordar även att kompletteringsgymnasiet under samma tid må kunna inta, i den utsträckning som nu sker, nya elever vid redan etablerade kvällsgymnasier utan statsbidrag. Förutsättningen härför måste dock vara, att de nyintagnas studiemeriter är minst desamma som hittills gällt för inträde till kompletteringsgymnasiet. Däremot bör kompletteringsgymnasiet som elever ej kunna inta studerande vid kvällsgymnasier, som upprättats efter utgången av budgetåret 1961/62.

Därest på en och samma ort ett kommunalt kvällsgymnasium med statsbidrag skulle komma att upprättas vid sidan av ett redan existerande kvällsgymnasium, bör vidare icke några nya elever av kompletteringsgymnasiet placeras vid det ej statsbidragsberättigade gymnasiet.

KAPITEL VI

Merkantil privatistexamen

Elever som bedriver allmänbildande gymnasiestudier kan genom s.k. särskild prövning i studentexamen avlägga tentamina i ett ämne, i ett begränsat antal ämnen eller i samtliga ämnen ingående i den allmänna studentexamen. I många fall anser de sig blott behöva studentexamenskompetens i ett enda eller ett fåtal ämnen. Detta system är därför särdeles lämpligt för många vuxna med ett begränsat studiemål.

Man kan emellertid även för studentexamen få tillgodoräkna ämnen, i vilka man genomgått särskild prövning. Därvid skall även godkänd prövning ha gjorts i ämnen, som avslutats före högsta ringen (bortfallstentamina). En av förutsättningarna för att särskilda prövningar skall tillgodoräknas är, att man erhållit lägst vitsordet Ba i muntlig prövning och lägst B i skriftlig prövning. Dessa särskilda prövningar måste vara avlagda högst sex år före slutlig prövning. Denna måste i sin tur omfatta minst fyra ämnen, vilka är obligatoriska på linjen. Dispens från sexårsregeln är möjlig (läroverksstadgan § 118).

Liknande regler finns för avläggande av gymnasieingenjörsexamen. Betygen i de enskilda ämnena gäller emellertid i åtta år. I den slutliga prövningen behöver blott två ämnen medtagas.

Reglerna för avläggande av handelsgymnasieexamen som privatist enligt den tvååriga studiegången är icke desamma som för avläggande av allmän studentexamen eller gymnasieingenjörsexamen som privatist. Prövning för lärjungar från enskild undervisning enligt fordringarna för erhållande av avgångsbetyg från handelsgymnasium regleras i kungl. brev av den 24 februari 1950. Där föreskrives bl. a., att »prövningen skall vara antingen odelad, då examinanden vid samma examenstillfälle undergår alla erforderliga prov, eller delad, då prövningen verkställes vid två på varandra följande examenstillfällen. Vid delad prövning skall den första examensavdelningen omfatta fem eller sex ämnen efter examinandens eget val. I den andra examensavdelningen förrättas prövning i återstående ämnen. I ämne, där prövningen omfattar såväl skriftligt som muntligt prov skola bägge proven avläggas vid samma examenstillfälle». För att i någon mån lindra de stränga kraven medgavs överstyrelsen för yrkesutbildning den 13 juni 1952 att ge privatist uppskov ett år med andra examensavdelningen, »då särskilda skäl därtill föreligga».

Examinanden måste sålunda i regel dela upp prövningen på högst två på varandra följande examensperioder. Blott ett examenstillfälle anordnas varje år. Detta betyder sålunda, att examinandena normalt ena året får tentera »första halvan» och följande år »andra halvan».

De obligatoriska skrivningarna sammanställs av överstyrelsen för yrkesutbildning. Den muntliga prövningen och de praktiska proven i maskinskrivning och stenografi äger rum inför särskild av tillsynsmyndigheten utsedd examensnämnd. Examensnämnden har hittills sammanträtt i Stockholm och Malmö. År 1960 fanns examensnämnd även i Örebro. Examensförrättarna behöver inte vara lärare vid det handelsgymnasium, där examinationen förrättas. Det har ofta varit svårt förvärva erfarna lärare som examinatore. Särskilda examensombud skall på överstyrelsens vägnar följa och övervaka examen.

Detta examenssystem är uppenbarligen utomordentligt krävande. Det saknar också motsvarighet inom övriga gymnasieformer. Systemet omöjliggör i sin nuvarande uppläggning anpassning på samma grunder till övrig vuxenutbildning. Noteras bör dock att det knyter an till en 2-årig utbildning och icke till en 3-årig som övriga här aktuella studiegångar. Vid den förlängning av utbildningstiden vid handelsgymnasierna, som nu har trätt i kraft, synes det vara lämpligt att utforma bestämmelserna för privatistexamen på liknande sätt som för övriga gymnasieformer. Genom att den muntliga examinationen blott varit förlagd till ett fåtal gymnasier har vidare de prövandes kostnader för resor och uppehälle blivit särskilt stora. Man har anledning förmoda, att denna uppläggning bidrager till att avskräcka många från att avlägga handelsgymnasieexamen som privatist.

En omläggning erfordras sålunda av själva examensordningen. Vid val mellan olika vägar att nå en lösning synes det delegationen självklart, att sådana lösningar bör väljas, som så långt som möjligt underlättar studierna. Kunskapsfordringarna minskas inte genom att själva examensförfarandet ändras. Givetvis bör den möjligheten kvarstå att avlägga skriftlig och muntlig prövning i samtliga ämnen samma termin. Examen sammanfaller då med examen för elever i »vanlig» studiegång.

Den som vill avlägga handelsgymnasieexamen som privatist, bör givetvis ges rätt tillgodoräkna sig betyg både i tidigare avlagda särskilda prövningar och i tentamina i s. k. avslutade ämnen. Kravet på högre vitsord än Godkänd i muntliga ämnen i särskild prövning torde icke böra upprätthållas. Delegationen anser det icke föreligga större skäl att kräva kvalificerade vitsord av dessa elever än av övriga blivande gymnasieekonomer. Vederbörande bör sålunda blott behöva uppvisa godkända betyg i de muntliga och skriftliga prövningar, som ingår i examen.

Den reguljära handelsgymnasieexamen beräknas kunna avläggas med visst eller vissa underbetyg om kompensation finnes. Delegationen föreslår emellertid icke motsvarande möjlighet för privatistexamen. Detta kan sy-

nas vara en skärpning av kraven jämfört med vad som gäller för andra gymnasieekonomerna. Delegationen grundar sitt förslag på följande överväganden.

En elev i reguljär studiegång följes fortlöpande av sina lärare. Även om han underkännes i ett ämne, känner hans lärare till hans allmänna standard och kan ta hänsyn till den vid bedömningen av hela examen. Vid kvällsgymnasierna däremot har icke lärarna samma möjligheter att få en helhetsbild av eleverna; detsamma gäller vid självstudier. I en utbildningsgång, där ämnen avslutas med särskilda prövningar, skulle en elev t. o. m. kunna underlåta att överhuvudtaget studera ett eller några ämnen, om icke godkända betyg genomgående krävdes.

Delegationen anser vidare, att ett betyg i bortfallstentamen eller i särskild prövning bör äga giltighet i åtta år. Detta motsvarar bestämmelserna för statlig teknisk privatistexamen.

Den ovan skisserade uppläggningsen gör det möjligt avlägga tentamen i något eller några av de ämnen, som ingår i examen. Detta torde vara värdefullt icke minst för fackgymnasisterna. Många personer vill nämligen förvärva kompetens i blott något eller några ämnen; kamrerare kanske i redovisningslära och administrationslära, försäljningspersonal i distributionslära o.s.v. Hittills har dessa tendenser i viss mån återspeglats i att en del elever nöjer sig med halv handelsgymnasieexamen, i regel den del som omfattar de redovisningstekniska ämnena. 1960 blev 99 elever berättigade att påföljande år gå upp i »andra halvan» men endast 59 av dessa anmälde sig 1961; nio elever begärde uppskov med hänvisning till särskilda skäl.

Av bl. a. dessa skäl anser sig delegationen icke kunna förorda, att vissa för utbildningsgången karakteristiska ämnen, t. ex. redovisningslära för vissa elever, språk för andra (m.a.o. »karaktärsämnen»), skall bli föremål för prövning först vid slutet av studierna för fullständig examen. Detta skulle begränsa elevernas möjligheter att förvärva betyg i för dem väsentliga ämnen. Delegationen föreslår därför frihet för eleverna att välja, vilket ämne de vill, utan skyldighet att tidigare ha redovisat sina kunskaper i andra ämnen. Delegationen är givetvis medveten om att vissa ämnen kräver förkunskaper i andra ämnen. Den större kursen i distributionslära kräver exempelvis ej oväsentliga kunskaper i redovisningslära. Dessa bör redovisas i samband med tentamen. Uppläggningsen av tentamen i det enskilda ämnet kan då få anpassas efter elevernas allmänna bakgrund. Delegationen anser vidare det icke vara nödvändigt kräva, att fyra ämnen tenteras gemensamt vid slutet av studierna. Hela examen skall kunna avläggas genom »ettämnestentamina». Gymnasieekonombetyget bör utfärdas av det gymnasium, där det eller de sista ämnena tenteras.

Delegationen kan i detta sammanhang icke ta ställning till frågan om vilka ämnen, som skall ingå i handelsgymnasieexamen, ej heller till frågan

om i vilka ämnen obligatorisk skrivning erfordras. Dessa förutsättes bli desamma som ingår i gymnasieekonomexamen för ungdom.

De obligatoriska skrivningarna förutsättes äga rum vid samma tillfällen som handelsgymnasiernas ordinarie skrivningar. Antalet skrivningstillfällen per år torde bli beroende av handelsgymnasieexamens framtida utformning.

Som framhållits ovan äger den muntliga examinationen f. n. i regel rum vid två handelsgymnasier, dit särskilda examensnämnder förlagt sitt arbete. Utredningen anser emellertid, att varje statsunderstött handelsgymnasium bör ha rätt anställa provning i de i handelsgymnasieexamen ingående ämnena. De regler angående examinatore, medbedömare o. d. liksom examinandernas avgifter, som gäller för allmänna läroverk, bör i princip vara tillämpliga även för denna examen.

Av de 30 f. n. inrättade handelsgymnasierna är 24 statsunderstödda. Detta antal kommer säkerligen att stiga och medverka till en ökad geografisk spridning av gymnasierna, vilket betydligt nedbringa kostnaderna för resor och uppehälle för examinanderna. Det ovan föreslagna systemet förutsättes bli aktuellt blott för de elever, som examineras enligt den treåriga studiegången. Elever, som studerar enligt den tvååriga studiegången, kommer sålunda att undergå examination på samma sätt som hittills. Man har dock anledning förutsätta att elever, som befinner sig i början av en 2-årig studiegång, i vissa fall kommer att gå över till den 3-åriga studiegången.

Sammanfattningsvis innebär delegationens förslag, som utformats utslutande med hänsyn till de merkantila studiernas särskilda krav, följande.

Handelsgymnasieexamen skall liksom nu kunna avläggas genom delad eller odelad provning. Den skall även kunna avläggas genom särskilda provningar i varje enskilt i examen ingående ämne. Provning skall kunna äga rum vid varje statsunderstött gymnasium, varvid det gymnasium som prövar i det eller de sista i examen ingående ämnena utfärdar betyg över gymnasieekonomexamen. Villkoret härför är att samtliga i examen ingående ämnen avlagts under den sist tilländalupna åttaårsperioden samt att minst vitsordet Godkänd erhållits i samtliga ämnen.

KAPITEL VII

Studiehjälp

Delegationen har i det föregående förordat att, vid sidan av nu utgående förmåner, särskilda stipendier skall under studiernas slutskede kunna tilldelas vuxna elever som genomgår gymnasieutbildning vid vuxenläroverk och statliga eller statsunderstödda kommunala kvällsgymnasier. I detta avsnitt behandlar delegationen förslagens praktiska utformning i olika avseenden.

Läroanstalter med stipendierätt

Delegationens förslag till utbyggnad av vuxenutbildningen har endast omfattat gymnasiestadiet. Ett avsteg härifrån är dock förslaget om att realskoleundervisning — såsom redan nu är fallet vid läroverket för vuxna i Norrköping — under en övergångstid skall kunna meddelas vid båda vuxenläroverken. Med hänsyn härtill bör stipendiekretsen begränsas till dem som bedriver studier med sikte på studentexamen, läroverksingenjörsexamen och handelsgymnasieexamen samt, beträffande vuxenläroverken, även realexamen. Från studiesocial synpunkt torde nämligen realskoleeleverna vid vuxenläroverken befinna sig i samma situation som de gymnasiestuderande.

Därefter uppkommer frågan vid vilka läroanstalter det föreslagna särskilda stipendiet bör utgå. Med hänsyn till att de föreslagna stipendierna förordas vara av försökskaraktär bör kretsen av läroanstalter göras ganska snäv. Delegationens förslag till utbyggnad av undervisningskapaciteten har koncentrerats till vuxenläroverk och kvällsgymnasier. I första hand torde därför dessa båda skolformer böra komma ifråga. Som kriterium för att stipendium skall kunna utgå bör därför gälla, att studierna skall bedrivas vid läroanstalt, som är avsedd för studier parallellt med förvärvsarbete och är en statlig eller statsunderstödd kommunal skola.

Särskilda stipendier skulle, med denna avgränsning, kunna utdelas vid de båda läroverken för vuxna i Norrköping och Härnösand, statens aftonskolas gymnasium, statens kompletteringsgymnasium (icke-studenterna), den 4-åriga kursen vid de högre tekniska läroverkens fackskola samt kommunala kvällsgymnasier, som åtnjuter statsbidrag enligt de av delegationen föreslagna grunderna.

Elev, som såsom elev vid realskolan vid läroverk för vuxna erhållit det särskilda stipendiet, bör vara oförhindrad att även inför t. ex. studentexamen, kunna tilldelas sådant stipendium.

Villkor för att erhålla stipendium

Innan delegationen går in på frågan om de villkor som skall gälla vid utdelningen av stipendierna, avser delegationen att först behandla frågan om vad som konkret bör anses vara studiernas slutskede.

De studerande vid läroverken för vuxna bör, för att anses ha nått slutskedet, ha flyttats från den näst sista muntliga kursen och bedriva studier under den därpå följande perioden med självstudier. På grund av att vid det allmänbildande gymnasiet de två sista muntliga kurserna ligger relativt nära varandra i tiden, bör de studerande vid denna gymnasieform ha flyttats från den femte muntliga kursen och bedriva studier under den därpå följande perioden med självstudier, för att kunna tilldelas stipendium. På motsvarande sätt bör de studerande vid statens aftonskola och den tekniska fackskolans 4-åriga kurs ha flyttats till den sista ringen (klassen) och deltaga i undervisningen under den sista terminen.

För den grupp av vuxnelever, som bedriver studier vid kvällsgymnasierna och examineras som privatister, måste reglerna utformas på annat sätt. Kvalifikationskraven bör dock anpassas efter vad som gäller för de läroanstalter för vuxenutbildning, vilka har en fast studiegång.

För dem som avser att avlägga *studentexamen* finns en anknytningspunkt genom examensbestämmelsernas utformning om att fyra ämnen skall kvarstå i slutexamen. Delegationen förordar därför, att slutskedet för person, som vill uppnå studentexamen, definieras så att godkända prov (enligt reglerna för privatistexamen) skall ha avlagts i samtliga ämnen utom dem, i vilka examinanden har att undergå slutexamen. För dem som siktar mot en *fackgymnasial examen* får antalet kvarstående ämnen avvägas med hänsyn till vad som föreslås för examinanderna i studentexamen. Delegationen förordar att såväl i merkantil privatistexamen — enligt den 3-åriga studiegången — som i statlig teknisk privatistexamen godkänd prövning skall ha avlagts i samtliga ämnen utom sex.

Den utdelande myndigheten bör dock ha möjlighet att i undantagsfall och efter prövning av föreliggande särskilda omständigheter utdela särskilt stipendium även tidigare under studietiden.

Vid prövningen av ansökan om stipendium skall utdelningsmyndigheten jämväl fästa avseende vid den sökandes förutsättningar att avlägga examen. Rektor vid den utbildningsanstalt, vid vilken sökanden är inskriven, bör avge yttrande om hans studiemeriter och studieförutsättningar.

Delegationen har, såsom tidigare framgått, föreslagit att det särskilda stipendiet skall kunna utgå med högst 2 000 kronor på gymnasiestadiet och 1 000 kronor på realskolestadiet. De faktorer, som bör påverka storleken av stipendiet, torde i första hand vara dels den tid, under vilken den studerande har behov av ledighet, dels elevens försörjningsbörda, dels hans ekonomiska behov i övrigt. Man kunde tänka sig att ta hänsyn till dessa faktorer genom

att utdela belopp av varierande storlek. Enligt delegationens mening är det dock, främst av administrativa skäl, att föredra att utdela halvt stipendium om ett mindre bidragsbehov föreligger. På gymnasiestadiet bör detta stipendium utgå med 1 000 kronor och på realskolestadiet med 500 kronor.

Utdelande myndighet

Studiehjälpen till de studerande vid skolorna för vuxenutbildning utdelas för närvarande av studiehjälpsnämnden. Denna myndighet, som har praktisk erfarenhet av studiehjälp till vuxenstudierande, bör även utdela denna nya form av stipendier. Därigenom uppnår man även den erforderliga samordningen med den studiehjälp, som även i fortsättningen skall kunna utgå till berörda grupper enligt nu gällande bestämmelser.

Med hänsyn till att provningstillfällena för de olika examina är förlagda till olika tillfällen under läsåret, förordar delegationen, att ansökningar skall kunna behandlas av studiehjälpsnämnden/ under hela året.

För att vuxeneleven skall kunna erhålla stipendiet på ett tidigt stadium av sin ledighet från sitt förvärvsarbete är det nödvändigt, att ansökan inkommer i god tid till studiehjälpsnämnden. Vid läroverken för vuxna bör således ansökan inlämnas under den muntliga kurs, som föregår avslutningskursen resp. avslutningskurserna. På så sätt inkommer ansökningarna, med rektors yttrande, i så god tid att de bör kunna behandlas av studiehjälpsnämnden, innan den studerande har tagit ledigt från sin anställning.

Övrig studiehjälp

Delegationen förordar, att studiesociala förmåner enligt studiehjälpsreglementet även i fortsättningen skall kunna utgå till vuxeneleverna, dock att stipendium enligt § 86 i studiehjälpsreglementet, som tidigare nämnts, ej skall kunna utgå för tid, under vilken eleven erhåller här föreslaget särskilt stipendium.

Den här föreslagna förbättringen av studiehjälpen till vuxeneleverna förutsätter en i stort sett oförändrad tillämpning av nuvarande bestämmelser för studiehjälpen. På en punkt synes emellertid en ändrad tillämpning böra förordas. Lån och stipendium till eleverna vid läroverket för vuxna synes i allmänhet för närvarande avpassas med hänsyn endast till utgifterna under kurserna med muntlig undervisning. Eleverna vid vuxenläroverken får emellertid anses bedriva kontinuerliga studier i lika hög grad som kvällsgymnasieeleverna. Den särskilda studieformen vid vuxenläroverken bör således icke motivera en mindre omfattande studiehjälp för deras elever än till andra vuxenelever.

Statens kompletteringsgymnasiums studerande, av vilka det övervägande antalet bedriver studier på kvällstid, har för närvarande tillgång till studie-

hjälpnämndens lån och stipendier. Då det statliga stödet till kvällsgymnasierna i framtiden kanaliseras direkt till skolorna i stället för till vissa av eleverna, uppkommer frågan om denna nya elevgrupps ställning i studiehjälpshänseende. De studerande vid de statsunderstödda kommunala kvällsgymnasierna bör, enligt delegationens mening, kunna erhålla samma förmåner som de studerande vid statens kompletteringsgymnasium. Annars skulle en väsentlig försämring uppkomma i jämförelse med nuvarande förhållanden. Det bör självfallet dock — såsom ovan framhållits — icke vara möjligt att samtidigt uppbära det nu föreslagna, särskilda stipendiet och det stipendium, som av studiehjälpnämnden utdelas i samband med lån enligt § 86 i studiehjälpsreglementet. Däremot bör hinder inte föreligga mot att lån utdelas för samma tidsperiod, för vilken särskilt stipendium utgår.

KAPITEL VIII

Kostnadsberäkningar

Delegationen har i det föregående framlagt förslag om utbyggnad av de institutionella resurserna för vuxenutbildningen på gymnasietadiet och en förstärkning av studiehjälpen till vuxeneleverna. Delegationen övergår härmed till att redovisa kostnaderna för dessa förslag.

Läroverk för vuxna

Engångskostnader

Läroverket för vuxna i *Norrköping* har under årens lopp försetts med såväl kontorsutrustning som undervisningsmateriel. Sålunda har vissa kontorsmaskiner anskaffats liksom viss teknisk apparatur — bildbandsapparat, band- och skivspelare, diapositivapparater m m — för undervisningen. Ett fysiklaboratorium har därjämte inrättats.

Vid den utbyggnad, som delegationen föreslår för läroverkets del, är det nödvändigt att anskaffa viss ytterligare kontorsutrustning. Bl a kommer ett behov av inköp av en mindre duplikator, tre skrivmaskiner och en räknemaskin att föreligga. Delegationen beräknar kostnaderna härför till c:a 5 000 kronor.

Det är jämväl nödvändigt att införskaffa viss annan teknisk utrustning — såsom ytterligare två diapositivapparater — liksom även böcker, demonstrations- och åskådningsmateriel, främst avsett för de nya fackgymnasiala linjerna. Delegationen beräknar de erforderliga kostnaderna härför till c:a 9 000 kronor.

Med hänsyn till att den ökade belastningen på läroverket kommer att ske successivt förordar delegationen, att för vart och ett av budgetåren 1962/63 och 1963/64 upptas ett belopp om 7 000 kronor i engångskostnader.

För det nya läroverket i *Härnösand* räknar delegationen med att under budgetåret 1962/63 viss teknisk kontorsutrustning — såsom duplikator, skrivmaskin — och även annan teknisk utrustning för undervisningsändamål (t ex band- och skivspelare, bildbandsapparat, diapositivapparat) bör anskaffas. Därutöver måste viss undervisningsmateriel inköpas. De sammanlagda kostnaderna härför uppskattar delegationen till 16 000 kronor fördelade på två budgetår.

Årliga kostnader

Avlöningsanslag. Såsom framgått av det föregående beräknar delegationen ersättning till rektor och biträdande rektor motsvarande lönegrad B 1; för rektor därjämte avlöningsförstärkning enligt avlöningsgrupp II (Härnösand) och III (Norrköping). För övrig fast anställd lärarpersonal har nu gällande bestämmelser om lönegradsplacering, ävensom om undervisningskyldighet följts. För timlärare har arvode beräknats utgå enligt timtaxan varvid löneklass AT 24 beräknas för gymnasium och fackskola, BT 24 för realskolekurser (dock CT 24 för muntliga kurser motsvarande realskolans klass I⁴). Avlöningsanslaget till timlärare har uträknats med ledning av delegationens i det föregående återgivna beräkningar om antalet fast anställda lärare och om beläggningen vid skolorna. I enlighet med skolöverstyrelsens förslag beräknar delegationen vidare att studiekonsulent erhåller ersättning motsvarande lönegrad A 23.

Lönegradsplaceringen för övrig fast anställd personal beräknas vara densamma som vid övriga högre skolor, dvs. A 8 för vaktmästare och A 7 för kanslibitråde.

Delegationen har funnit det motiverat att föreslå en viss ersättning till de ej fast anställda lärare, som medverkar vid granskning och utväljande av material för elevernas självstudier. Storleken av ersättningen bör bestämmas av resp. överstyrelse efter förslag av rektor. Delegationen räknar med en ersättning enligt timtaxan och uppskattar det behövliga antalet timmar för en sådan granskning under vart och ett av budgetåren 1962/63 och 1963/64 till c:a 300. I kostnadsberäkningarna har ersättningen schematiskt beräknats utgå efter AT 24.

Vidare har delegationen upptagit visst belopp för ersättning till timarvoderade lärare för arbetsuppgifter, som ligger utanför deras ordinarie åtaganden, exempelvis rättning av skriftliga prov i examina. Skolöverstyrelsen har i skrivelse till rektor vid läroverket för vuxna i Norrköping den 30 september 1960 lämnat anvisningar härom. För innevarande budgetår kan kostnaderna uppskattas till c:a 1 000 kronor.

Delegationen övergår här efter till att beräkna avlöningskostnaderna vid de båda vuxenläroverken för budgetåret 1962/63.

Avlöningskostnaderna vid läroverket i *Norrköping* uppgår innevarande budgetår till 275 000 kronor, fördelade på sätt som följande uppställning visar.

Rektor i Bp 1, avl.grp II	44 000 kronor
4 lektorer i Ae 25	120 000 »
2 adjunkter i Ae 23	54 000 »
Timlärare	45 000 »
1 kanslibitråde i Ae 7	11 000 »
Arvoden	1 000 »

275 000 kronor

Den av delegationen föreslagna utbyggnaden av läroverket kräver redan för budgetåret 1962/63 en förstärkning av skolans lärar- och övriga personalresurser. Sålunda bör en biträdande rektorstjänst inrättas. Delegationen beräknar vidare medel för inrättande av ytterligare en lektorstjänst. Även personalresurserna vid läroverkets kansli torde böra förstärkas med en kanslibiträdes- och en vaktmästaretjänst. I kostnadsberäkningarna uppger delegationen vidare medel för inrättande av den av skolöverstyrelsen föreslagna studiekonsulenttjänsten vid läroverket. Slutligen förordar delegationen att läroverkets rektor med hänsyn till skolans ökade omfång bör erhålla avlösningsförstärkning enligt avlösningsgrupp III i stället för såsom nu enligt avlösningsgrupp II.

I följande uppställning sammanfattas delegationens beräkningar över kostnadsökningarna i fråga om avlösningsanslaget vid läroverket för vuxna i Norrköping för budgetåret 1962/63.

Rektor	+	1 380 kronor
Biträdande rektor	+	43 000 »
Studiekonsulent	+	27 000 »
1 lektor	+	30 000 »
Timlärare	+	33 000 »
1 vaktmästare	+	12 000 »
1 kanslibiträde	+	11 000 »
Arvoden	+	6 000 »
		<hr/>
	+	163 380 kronor

Detta innebär — utöver vad skolöverstyrelsen äskat — en kostnadsökning med 136 000 kronor.

Avlösningskostnaderna för läroverket för vuxna i Norrköping skulle sålunda budgetåret 1962/63 uppgå till (275 000 + 163 000 =) 438 000 kronor, fördelade på huvudposter enligt följande:

Rektor	45 000 kronor
Biträdande rektor	43 000 »
Studiekonsulent	27 000 »
Lektorer	150 000 »
Adjunkter	54 000 »
Timlärare	78 000 »
Vaktmästare	12 000 »
Kanslibiträden	22 000 »
Arvoden	7 000 »
	<hr/>
	438 000 kronor

Vid läroverket för vuxna i *Härnösand* räknar delegationen för budgetåret 1962/63 med kostnader för i följande uppställning angiven personal och övriga ändamål. Delegationen betraktar det såsom nödvändigt att redan från början vid läroverket inrättas såväl rektors- som biträdande rektorstjänst.

1 rektor	44 000 kronor
1 biträdande rektor	43 000 »
1 lektor	30 000 »
Timlärare	64 000 »
1 kanslibiträde	11 000 »
Arvoden	4 000 »
	<hr/>
	196 000 kronor

Omkostnader. En betydande del av omkostnaderna vid vuxenläroverken utgörs av ersättning till brevskolorna för inköp och rättning av *korrespondensbrev* (kursavgifter till korrespondensinstitut). För budgetåret 1961/62 har anslaget härför upptagits med 160 000 kronor; för 1962/63 äskas av skolöverstyrelsen en höjning med 20 000 kronor.

Delegationen har rekommenderat att i framtiden även annat för självstudier lämpligt material skall kunna komma till användning; kostnaderna härför har emellertid antagits vara av samma storleksordning som kostnaderna för kursavgifter till korrespondensinstitut. Antalet brev har, på basis av hittillsvarande erfarenheter och med ledning av uppgifter från brevskolorna, uppskattats till cirka 100 per läsår och elev utom för de tekniska linjerna, där det uppskattats till 150 för gymnasium och fackskola men 130 för den förberedande kursen. Kostnaderna per brev beräknas för realskolekurser till 4 kronor (f. n. 4,10 kronor), för kurser på allmänbildande gymnasiet till 5,50 kronor (f. n. 5,35 kronor), för kurser på handelsgymnasiet till 5,75 kronor samt för kurser på tekniska gymnasiet och fackskolan till 6,20 kronor.

Med utgångspunkt från dessa beräkningar om antalet brev per elev och kostnaden per brev samt från i det föregående återgivna antaganden om elevtillströmningen beräknar delegationen kostnaderna för läroverket i *Norrköping* till 292 000 kronor för budgetåret 1962/63.

Äskat av skolöverstyrelsen för det nuvarande läroverket	180 000 kronor
Merkantila linjer	29 000 »
Tekniska gymnasielinjer	23 000 »
Tekniska fackskolelinjer	47 000 »
Förberedande kurs till fackskolan	13 000 »
	<hr/>
	292 000 kronor

För läroverket i *Härnösand* beräknar delegationen kostnaderna på motsvarande sätt till 136 000 kronor för budgetåret 1962/63; kostnaderna fördelar sig på följande poster:

Realskola	10 000 kronor
Allmänbildande gymnasielinjer	14 000 »
Merkantila linjer	29 000 »
Tekniska gymnasielinjer	23 000 »
Tekniska fackskolelinjer	47 000 »
Förberedande kurs till fackskolan	13 000 »
	<hr/>
	136 000 kronor

Till *expenser* utgår för innevarande budgetår vid läroverket i Norrköping ett anslag med 64 800 kronor; någon höjning härav har ej äskats för budgetåret 1962/63. Vid den föreslagna utvidgningen av vuxenläroverksorganisationen är det nödvändigt att sprida information om studieformen; ett samarbete bör på denna punkt äga rum mellan de båda läroverken. Delegationens förslag i det följande baserar sig på erfarenheter från läroverket i Norrköping samt, vad avser kostnaderna för vatten, värme etc. i Härnösand, på uppgifter som lämnats av stadens myndigheter.

Delegationens förslag för budgetåret 1962/63 framgår av följande uppställning.

Norrköping	Äskat för det nuv. läroverket	Förslag till ökning vid utvidgning
Vatten, värme, ljus, städning	18 000	4 000
Kontorsmateriel	2 500	2 500
Annonsering	15 000	10 000
Böcker, bindning m m	8 000	3 000
Telegram, telefon	1 000	1 000
Div. förbrukningsmateriel	1 400	—
Studiebesök, exkursioner	900	—
Tryckning, stencilering	4 000	2 000
Teknisk utrustning m m	8 000	1 000
Stipendier, premier	1 200	—
Oförutsedda utgifter	5 000	3 500
	<hr/> 65 000	<hr/> 27 000
Härnösand		Förslag
Vatten, värme, ljus, städning		13 100
Kontorsmateriel		3 000
Annonsering		12 000
Böcker, bindning m m		3 000
Telegram, telefon		1 000
Div. förbrukningsmateriel		900
Tryckning, stencilering		4 000
Teknisk utrustning m m		1 000
Oförutsedda utgifter		3 000
		<hr/> 41 000

Kostnader för läroverket för vuxna i Norrköping. Kostnaderna under budgetåret 1961/62 beräknas bli cirka 500 000 kronor. I petita för budgetåret 1962/63 har skolöverstyrelsen, såsom ovan sagts, äskat en höjning med sammanlagt 47 000 kronor. Delegationens förslag till utbyggnad av vuxenläroverket medför härutöver en kostnadsökning med 282 000 kronor, varav 7 000 kronor i engångskostnader, 136 000 kronor i avlöningskostnader, 112 000 kronor i material för självstudier och 27 000 kronor i expenser. Den sammanlagda kostnaden under budgetåret 1962/63 skulle således uppgå till (500 000 + 47 000 + 282 000 =) 829 000 kronor.

I följande tablå sammanfattas den beräknade kostnadsutvecklingen fram till den tidpunkt då läroverket är fullt utbyggt (1961 års löner; 1 000-tal kronor).

	1961/62	1962/63 förslag	1963/64	1964/65 beräkning	1968/69
Avlöningar:					
Fast anställd lärarpersonal	218	319	379	493	580
Timlärare	45	78	113	141	187
Övrig personal	11	34	34	34	34
Granskning av material för självstudier	—	6	6	—	—
Rättning av examensskrivningar ...	1	1	2	3	4
S:a avlöningar	275	438	534	671	805
Omkostnader:					
Material för självstudier	160	292	400	540	785
Expenser:					
Värme, vatten etc.	18	22	24	27	30
Annonsering	15	25	25	25	25
Övr. expenser	32	45	48	54	65
Kontorsutrustning	—	7	7	—	—
S:a omkostnader	225	391	504	646	905
S:a kostnader	500	829	1 038	1 317	1 710

Vid full utbyggnad enligt i det föregående redovisade antaganden beräknas de sammanlagda kostnaderna komma att uppgå till c:a 1,7 millioner kronor.

De nya gymnasieformerna belastar vid denna tidpunkt skolan med följande utgifter för lärarlöner och material för självstudier: de tekniska linjerna över 800 000 kronor och de merkantila inemot 200 000 kronor. Utslaget per elev är kostnaderna resp. c:a 1 400 och 1 250 kronor; för det allmänbildande gymnasiet kan kostnaden uppskattas till 1 250 kronor och för realskolan till inemot 1 000 kronor per elev. Härvid har ej inräknats löner till den administrativa personalen (rektor, biträdande rektor, studie-konsulent, kanslipersonal) och ej heller expenser. Att kostnaden per elev är högre vid de tekniska linjerna beror dels på att tiden för den muntliga undervisningen beräknas vara längre vid det tekniska gymnasiet, dels av att antalet kursbrev är större, dels av att priserna per brev beräknas vara högre än vid de övriga linjerna.

Kostnader för statens läroverk för vuxna i Härnösand. För det nya läroverket i Härnösand kommer utgifterna enligt delegationens förslag att under det första budgetåret belöpa sig till 381 000 kronor. Härav beräknas 8 000 kronor för engångskostnader, 196 000 kronor för avlöningar, 136 000 kronor för material för självstudier och 41 000 kronor för expenser.

Vid full utbyggnad enligt i det föregående redovisade antaganden beräknas de sammanlagda kostnaderna komma att uppgå till c:a 1,3 miljoner kronor.

I följande tablå sammanfattas den beräknade kostnadsutvecklingen fram till den tidpunkt då läroverket är fullt utbyggt (1961 års löner; 1 000-tal kronor).

	1962/63 förslag	1963/64	1964/65 beräkning	1966/67
Avlöningar:				
Fast anställd lärarpersonal	117	235	352	466
Timlärare	64	93	141	141
Övrig personal	11	22	22	34
Granskning av material för självstudier	4	4	—	—
Rättning av examensskrivningar	—	—	1	2
S:a avlöningar	196	354	516	643
Omkostnader:				
Material för självstudier	136	278	401	559
Expenser:				
Värme, vatten etc.	13	19	24	26
Annonsering	12	12	12	12
Övr. expenser	16	21	26	37
Kontorsutrustning	8	8	—	—
S:a omkostnader	185	338	463	634
S:a kostnader	381	692	979	1 277

Anslagsöverskridande under budgetåret 1961/62. För att kunna möta den nya situation som uppstår vid ett förverkligande av delegationens förslag om utvidgning av vuxenläroverksorganisationen är det nödvändigt att redan under innevarande budgetår vidtaga vissa åtgärder. För närvarande annonserar läroverket i Norrköping inför höstens intagning redan under våren, varjämte en informationsbroschyr utsändes till bibliotek, folkhögskolor etc. Delegationen finner det vara lämpligt att via dessa informationsvägar jämväl ge upplysning om såväl det nya läroverket i Härnösand som det förhållandet att skolorna i framtiden skall meddela även fackgymnasial utbildning. Härför krävs emellertid bl. a. att den nuvarande broschyren utvidgas. Expenserna till läroverket i Norrköping har emellertid beräknats med hänsyn till den nuvarande utformningen av skolan, varför delegationen föreslår att expensanslaget för budgetåret 1961/62 måtte få överskridas med 9 000 kronor, varav 5 000 kronor för annonsering och 4 000 kronor för informationsbroschyr. Då därjämte en ökad arbetsbelastning på rektorsexpeditionen torde komma till stånd under viss del av våren för information om de nya utbildningsmöjligheterna, förordar delegationen jämväl att ett belopp om 1 500 kronor ställes till förfogande för anställande av tillfällig biträdeshjälp. De sammanlagda överskridandena skulle därmed uppgå till 10 500 kronor.

Kommunala kvällsgymnasier

Delegationen har i det föregående framlagt förslag om statsbidrag till kommunala kvällsgymnasier; bidraget föreslås härvid utgå med 112 procent av bidragsunderlaget (avlönning åt timplärare enligt timtaxan jämte fortlöpande pensionsavgifter). I det följande redovisar delegationen sina kostnadsberäkningar avseende allmänbildande, merkantil och tekniskt kvällsgymnasier. Under detta avsnitt redogör delegationen även för kostnaderna för förslagen om en förstärkning av personalresurserna för vuxenutbildning inom de centrala ämbetsverken samt för kostnadsutvecklingen för statens kompletteringsgymnasium.

Bidrag till kvällsgymnasier

Ehuru delegationen, såsom framhållits i det föregående, förordar, att vid ett kvällsgymnasium meddelas såväl allmänbildande som fackgymnasial undervisning, presenteras kostnadsberäkningarna av praktiska skäl, med hänsyn till strukturen hos den nuvarande kvällsgymnasieorganisationen, separat för varje gymnasieform.

Allmänbildande kvällsgymnasier. Därest samtliga nu existerande kvällsgymnasier, som drives av kommun eller bildningsorganisation, skulle tillerkännas statsbidrag enligt delegationens förslag, skulle kostnaderna härför komma att uppgå till c:a 1,3 miljoner kronor. För budgetåret 1962/63 avser dock delegationens förslag att bidrag skall utgå endast till gymnasier i Stockholm, Göteborg, Malmö, Örebro och Uppsala, därest vederbörande kommun uppfyller de av delegationen föreslagna villkoren i fråga om huvudmannaskap, lokalupplåtelse och elevavgifter.

Undervisningskapaciteten kan, enligt senast tillgängliga uppgifter, beräknas till c:a 16 000 undervisningstimmar vid kvällsgymnasierna på dessa fem orter. För 1962/63 torde man därutöver erfarenhetsmässigt kunna räkna med en ökning av antalet undervisningstimmar med c:a 10 procent. Statsbidraget har, såsom framhållits i det föregående, föreslagits utgå med 112 procent av ett bidragsunderlag, omfattande arvoden till timplärare enligt timtaxan jämte fortlöpande pensionsavgifter. Arvodet enligt timtaxan har schematiskt beräknats utgå enligt AT 24 i ortsgrupp IV (avrundat till 35 kronor). Vid statens aftonskola och de tekniska fackskolorna erhåller timplärarna, med hänsyn till att undervisningen bedrivs på kvällstid, utöver det ordinarie arvodet ett belopp om 10 procent av det uppburna arvodet. Frågan huruvida sådan förhöjning av arvodet skall ske även vid de kommunala kvällsgymnasierna är en fråga, till vilken delegationen ej tar ställning. För att göra kostnadsberäkningarna jämförbara har i bidragsunderlaget detta förhöjda arvode inberäknats. Lönekostnaderna skulle därvid uppgå till 677 000 kronor, pensionsavgifterna till 5,5 procent härav eller 37 000 kronor. Bidragsunderlaget skulle således utgöra 714 000 kronor, varför i statsbidrag skulle utgå 800 000 kronor under budgetåret 1962/63.

Därest delegationens förslag förverkligas, bör anslaget till Örebro afton-skola med 20 000 kronor per år reduceras med det belopp som nu beräknas för gymnasiet vid skolan eller, enligt uppgift av skolöverstyrelsen i petita för budgetåret 1962/63, 12 000 kronor. Den sammanlagda kostnadsökningen för budgetåret 1962/63 under denna punkt uppgår således till 788 000 kronor.

För de följande budgetåren är ett ökat medelsbehov att förutse, beroende dels på att fler kommunala kvällsgymnasier erhåller bidrag, dels på att undervisningskapaciteten vid de redan bidragsberättigade skolorna ökar.

Tekniska kvällsgymnasier. Delegationen har i fråga om de tekniska kvällsgymnasierna inte ansett sig kunna föreslå att vissa bestämda skolor erhåller statsbidrag redan fr. o. m. budgetåret 1962/63. Frågan härom torde, såsom framhållits i det föregående, därför böra bli föremål för ytterligare undersökning. Delegationen räknar dock med att statsbidrag skall kunna utgå redan under budgetåret 1962/63. Av de nu existerande gymnasierna är det i Malmö det största med f. n. c:a 150 elever, varför detta i första hand synes böra komma ifråga för statsbidrag.

Delegationen vill anföra ett räkneexempel för att belysa storleken av medelsbehovet för det kommande budgetåret. Därest de nu existerande gymnasierna skulle erhålla statsbidrag och undervisningskapaciteten i genomsnitt antas utgöra 12 timmar per vecka under sammanlagt 35 veckor vid varje gymnasium, skulle bidraget uppgå till c:a 150 000 kronor. För budgetåret 1962/63 beräknar delegationen ett anslag av 100 000 kronor för bidrag till tekniska kommunala kvällsgymnasier.

Merkantila kvällsgymnasier. Inte heller i fråga om de merkantila kvällsgymnasierna har delegationen föreslagit att vissa bestämda skolor skall tilldelas statsbidrag. Man synes dock kunna överväga en statsbidragsgivning till gymnasiet i Örebro, till vilket redan nu utgår bidrag som för deltidskurs vid yrkesskola, dock under förutsättning att kurserna anpassas till kursplanerna för det 3-åriga handelsgymnasiet.

Delegationen vill även under denna punkt anföra ett räkneexempel för att belysa storleken av anslagsbehovet under budgetåret 1962/63. Kvällsgymnasiet i Örebro har f. n. en undervisningskapacitet om omkring 1 200 timmar och skulle, därest skolan tilldelades statsbidrag enligt de av delegationen föreslagna grunderna, erhålla bidrag med c:a 50 000 kronor. För budgetåret 1962/63 beräknar delegationen ett bidrag till merkantila kvällsgymnasier med 75 000 kronor. Samtidigt minskas dock medelsförbrukningen inom anslaget till kommunala yrkesskolor.

Kostnader för tjänster hos skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning

Delegationen har vidare föreslagit inrättande av två konsulenttjänster hos skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Den ene befatt-

ningshavaren skall handha organisations- och planeringsfrågor, den andre undervisningsfrågor. Ersättning beräknas utgå motsvarande löneklass A 26.

Kostnaderna för de båda tjänsterna beräknar delegationen till 62 000 kronor under budgetåret 1962/63. En viss ökning av omkostnaderna för de båda överstyrelserna kan vidare förutses, men denna torde ej bli av sådan omfattning, att en höjning av anslaget för budgetåret 1962/63 är nödvändig.

Statens kompletteringsgymnasium

Avlöningsanslag. För innevarande år har till avlöningar anvisats 104 000 kronor, varav för fast anställd personal (rektor, kontorist, kontorsbiträde) 65 000 kronor, för tillfällig personal 19 000 kronor samt för arvoden åt lärare vid egna kurser 20 000 kronor. I petita för 1962/63 har rektor föreslagit en höjning av avlöningsanslaget med sammanlagt 15 000 kronor.

Enligt delegationens förslag kommer arbetsuppgifterna vid gymnasiet att reduceras redan under det kommande budgetåret, varför avlöningsanslagen torde böra minskas. Det torde således ej bli aktuellt för kompletteringsgymnasiet att ordna egna kurser, varför några medel för avlöning av lärare vid sådana kurser ej upptas i kostnadsberäkningarna. Delegationen vill föreslå att förutom kostnaderna för de fasta tjänsterna ett anslag om 10 000 kronor för tillfällig personal uppföres under denna punkt. Kostnaderna skulle därvid — räknat i 1961 års löner — belöpa sig till 75 000 kronor.

Omkostnader. För budgetåret 1961/62 har anslagits 725 000 kronor till *kurs- och examinationsavgifter* vid kompletteringsgymnasiet; rektor äskar i petita för budgetåret 1962/63 en höjning av dessa anslag med 155 000 kronor.

Delegationens förslag påverkar också denna del av kostnaderna. Vid ett sänkt elevantal minskar utgifterna för dessa ändamål. Delegationen har i sina kostnadsberäkningar utgått från att från och med budgetåret 1962/63 några kursavgifter ej kommer att utgå till icke-studenter i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala. Delegationen har dock antagit, att även på dessa orter några, redan i kompletteringsgymnasiet intagna elever kan fortsätta sina studier vid ett ej statsbidragsberättigat kvällsgymnasium. Fr. o. m. budgetåret 1964/65 beräknas kursavgifter för icke-studenter endast för personer som bedriver studier vid Enskilda gymnasiet.

Vad beträffar kursavgifter för studenter har för budgetåret 1962/63 liksom för de följande åren i beräkningarna upptagits det av rektor äskade beloppet.

Expensanslaget uppgår innevarande budgetår till 55 000 kronor; rektor har äskat en ökning härav med 7 000 kronor för budgetåret 1962/63. Delegationen har i sitt förslag avvägt expensanslaget med hänsyn till elevantalet vid gymnasiet.

Kostnader för statens kompletteringsgymnasium 1961/62—1964/65. I följande tablå sammanfattas den kostnadsutveckling för kompletteringsgymnasiet som blir en följd av delegationens förslag (i 1 000-tal kronor).

	1961/62	1962/63 rektors petita	1962/63 förslag	1963/64 beräkning	1964/65
Avlöningar:					
Avlöning till fast anställd personal	65	66	65	65	65
Avlöningar till tillf. pers. Lärare vid egna kurser ...	19	33	10	5	—
	20	20	—	—	—
S:a avlöningar	104	119	75	70	65
Omkostnader:					
Kurs- och examinationsavgifter	725	880	510	438	369
Expenser	55	62	30	30	25
S:a omkostnader	780	942	540	468	394
S:a kostnader	884	1 061	615	538	459

Jämfört med budgetåret 1961/62 föreslår delegationen sålunda en omedelbar begränsning av statsutgifterna under denna punkt med 269 000 kronor.

Sammanfattning

I följande uppställning sammanfattas de kostnadsmässiga konsekvenserna av delegationens förslag under punkten bidrag till kommunala kvällsgymnasier avseende budgetåret 1962/63.

	ökning	minskning
statsbidrag till kvällsgymnasier:		
allmänbildande skolor	800 000	12 000
tekniska skolor	100 000	—
merkantila skolor	75 000	—
tjänster hos tillsynsmyndigheterna	62 000	—
statens kompletteringsgymnasium	—	269 000
nettokostnadsökning	756 000	

Det bör anmärkas, att två tekniska kvällsgymnasier och ett merkantilt kvällsgymnasium för närvarande erhåller statsbidrag som till deltidskurs vid yrkesskola. De sammanlagda kostnaderna härför kan för budgetåret 1961/62 beräknas till inemot 30 000 kronor.

Delegationens förslag medför således en ökad belastning på statsbudgeten med 756 000 kronor för budgetåret 1962/63. Hänsyn skall dock tas till de kostnadsökningar som följer därest den nuvarande organisationen bevaras,

uppskattade, enligt äskande av rektor för statens kompletteringsgymnasium, till 177 000 kronor för detta budgetår.

Merkantil privatistexamen

Under anslaget vissa kostnader för handelsgymnasieexamen är för budgetåret 1961/62 uppfört ett belopp om 50 000 kronor. I petita för budgetåret 1962/63 har överstyrelsen för yrkesutbildning föreslagit en uppräknning av anslaget med 10 000 kronor, vilket motiveras med behovet av att höja arvordena till examensombud, examinatore m. fl. med cirka 30 procent samt med behovet av att under budgetåret inrätta en tredje examensnämnd.

Delegationens förslag innebär, att de bestämmelser, som gäller för ersättning till de i examinationen deltagande lärarna och för avgifter för examinanderna, då fråga är om särskild prövning eller tentamen i s. k. avslutade ämnen för studentexamen, skall tillämpas även för merkantil privatistexamen. Härigenom uppstår inga ytterligare kostnader för statsverket, emedan de avgifter, som uttas av examinanderna, avvägs med hänsyn till storleken av den sammanlagda ersättningen till de i examinationen deltagande lärarna.

Således bör enligt delegationens förslag vid särskild prövning rektor erhålla den summa som inbetalas i anmälningsavgift eller 10 kronor per elev, examinator vid muntligt prov 15 kronor per elev och medbedömare samt tredje närvarande lärare 10 kronor, granskare av skriftligt prov 15 kronor per prov och medbedömare 6 kronor. För tentamen i s. k. avslutade ämnen utgår 10 kronor per elev i anmälningsavgift, som tillfaller rektor, 15 kronor per elev till examinator i muntligt prov och 10 kronor per prov till den som granskar skriftliga prov.

Avgifternas storlek framgår av tablan å sid. 22 (se även SFS 325/1961).

Det är förenat med vissa svårigheter att förutse vilka anslagsmässiga verkningar för den nuvarande anslagsposten som delegationens förslag kommer att få. Rimligen kommer allt färre elever att välja att avlägga hel examen. Detta bör leda till att — då lärar- och andra löner i särskild prövning och tentamen i avslutade ämnen bestrides genom elevavgifter — en begränsning av statsverkets kostnader för merkantil privatistexamen kommer att ske. De kostnader, som uppkommer för t. ex. uppgörande av skrivningar, torde väl rymmas inom ramen för nuvarande anslag.

Studiehjälp

Lån ur allmänna studielånefonden m. m.

Enligt delegationens förslag skall de studerande vid de statliga eller statsunderstödda kommunala kvällsgymnasierna erhålla samma förmåner, som nu tillkommer eleverna vid statens kompletteringsgymnasium, dvs. ränte-

fritt studielån om högst 2 500 kronor och i samband härmed ev. ett stipendium om högst 960 kronor per läsår.

Delegationens förslag härom liksom om en utvidgad utbildningskapacitet vid läroanstalterna medför en ökning av medelsbehovet för studielån och stipendier.

Till kapitalinvestering i allmänna studielånefonden beviljar riksdagen anslag för varje budgetår; för budgetåret 1961/62 har anvisats 10,7 miljoner kronor. Studiehjälpsnämnden har i petita för budgetåret 1962/63 äskat en höjning av detta belopp med 5,5 miljoner kronor.

Under anslaget studiebidrag och stipendier, som för budgetåret 1961/62 är uppfört med 105 miljoner kronor, har beräknats inemot 3,2 miljoner kronor för stipendier till tekniska fackskolor m. fl. utbildningsanstalter, bl. a. statens kompletteringsgymnasium och läroverket för vuxna. I petita för budgetåret 1962/63 har studiehjälpsnämnden äskat en höjning av anslaget till 115 miljoner kronor; härav har beräknats 3,5 miljoner kronor till nyssnämnda stipendier. Vid läroanstalterna för vuxenutbildning — läroverket för vuxna, statens aftonskola, statens kompletteringsgymnasium och kvällsgymnasier under skolöverstyrelsens inseeende — har under budgetåret 1960/61 utdelats c:a 300 000 kronor i lån och ca 80 000 kronor i stipendier.

Det är självfallet vanskligt att uppskatta den kostnadsökning, som blir en följd av delegationens förslag. Detta beror bl. a. på svårigheten att bedöma tillströmningen till de berörda läroanstalterna liksom även ansökningsfrekvensen i fråga om studiehjälp.

För budgetåret 1962/63 torde emellertid ökningen bli relativt obetydlig och torde för lånen kunna uppskattas till ett belopp om c:a 100 000 kronor och för stipendierna c:a 25 000 kronor. För budgetåret 1962/63 torde dessa belopp rymmas inom de av studiehjälpsnämnden föreslagna anslagen.

Särskilda stipendier

Delegationen föreslår, att särskilda stipendier om maximalt 2 000 kronor skall kunna utgå i studiernas slutskede för att underlätta för studerande vid läroverken för vuxna och de statliga och statsunderstödda kommunala kvällsgymnasierna att avlägga examen.

Antalet personer, som bedriver studier i slutskedet, kan för budgetåret 1962/63 beräknas till c:a 180, varav inemot 50 vid läroverket för vuxna i Norrköping — av dessa antas c:a 30 förbereda sig för realexamen, c:a 30 vid statens aftonskola, inemot 30 vid tekniska fackskolans i Stockholm 4-åriga kurs samt ett 80-tal vid statens kompletteringsgymnasium och vid de kommunala kvällsgymnasier, som enligt delegationens förslag kommer att tilldelas statsbidrag fr. o. m. budgetåret 1962/63. Antar man att 80 av de gymnasiestuderande skulle erhålla helt stipendium och 70 halvt stipen-

dium, 20 av de realskolestuderande helt och 10 av dem halvt stipendium, skulle den sammanlagda kostnaden uppgå till 255 000 kronor. Emellertid kan man ej räkna med att samtliga kommer att söka eller erhålla stipendium, varför delegationen för budgetåret 1962/63 föreslår ett belopp om 200 000 kronor för särskilda stipendier att upptas under anslaget studiebidrag och stipendier.

För de följande budgetåren måste en ökning av medelsbehovet vara att förutse. Delegationen vill anföra ett räkneexempel för att belysa de kostnadmässiga konsekvenserna av de här framlagda förslagen. Delegationen utgår därvid för vuxenläroverkens del från de beräkningar om elevantalet, som tidigare redovisats, och antar vidare att proportionerna mellan helt och halvt stipendium är desamma som de för budgetåret 1962/63 antagna. Kostnaderna skulle därvid uppgå till c:a 0,5 miljoner kronor, därest samtliga erhöill stipendium. För kvällsgymnasiernas del torde minst ett lika stort belopp komma att utgå. Utgifterna för de särskilda stipendierna skulle därmed kunna uppskattas till ungefär en miljon kronor.

KAPITEL IX

Sammanfattning

Den kraftiga utbyggnad av utbildningsväsendet, som kommer att känneteckna 1960-talet, bör inte enbart inriktas på att erbjuda förbättrade utbildningsmöjligheter för ungdom i den traditionella skolåldern. Det är ett utpräglat intresse — från både samhällets och de enskilda individernas synpunkt — att även vuxna får möjlighet att bli delaktiga av utbildningsmöjligheternas förbättring.

Efterkrigstidens ungdomar har getts utbildningsmöjligheter, som i avsevärt mera begränsad utsträckning stod tidigare födelseårgångar till buds. Det finns därför ett mycket betydande antal människor med förutsättningar för gymnasieutbildning inom de åldersgrupper, som lämnade den traditionella skolåldern, innan gymnasieexpansionen satte in på allvar. De kan av ekonomiska skäl ha hindrats från att få en utbildning som de haft intresse för. De kan — trots goda förutsättningar — ha avvisats på grund av platsbrist. Starka rättviseskäl kan anföras för åtgärder i syfte att i ett samhälle med stigande materiella resurser bereda dessa människor tillfälle till en utbildning, som av olika anledningar förmenats dem i yngre år.

Även på längre sikt kommer vuxenutbildningen att få en växande betydelse. Den frihet i studievelet, som skolberedningen gjort till den ledande principen för grundskolans utformning, blir för den enskilde ofullkomlig, om den inte förenas med möjligheten att genom ett förnyat val, efter grundskolan, ändra utbildningens inriktning. Denna möjlighet bör icke endast stå öppen vid övergången från grundskolan till annan utbildning. Skolsystemet bör organiseras på sådant sätt att det effektivt kan fånga upp även de människor, som, efter kortare eller längre tid i förvärsarbete, vill fullfölja sin skolmässiga utbildning. En utbyggd vuxenutbildning blir därvid ett viktigt komplement till skolreformen.

Vuxenutbildningen bör även betraktas som ett betydelsefullt led i arbetsmarknadspolitiken. Dennas syfte är att avvärja arbetslöshet men också att främja en ekonomiskt sett effektiv användning av arbetskraften och göra det lättare för den enskilde att byta yrke och byta arbete även i mogen ålder. För den enskilde innebär vuxenutbildningen en vidgad frihet i valet av arbete och yrke.

Utbildningens betydelsefulla roll i produktionsutvecklingen erkänns alltmär. Det är därvid väsentligt att höja yrkesskickligheten hos de redan för-

värvsarbetande. Särskilt gäller detta i ett land med markant brist på utbildad arbetskraft och minskande ungdomskullar. Behovet av utbildad arbetskraft kommer att vara så stort att det till icke obetydlig del kommer att tillgodoses genom vidgad utbildning av de åldersgrupper, som redan är ute i förvärvslivet.

Dessa allmänna synpunkter, som närmare utvecklas i kapitel III i betänkandet, har varit vägledande vid delegationens behandling av vuxenutbildningen på gymnasiestadiet.

I de två inledande kapitlen har delegationen sökt kartlägga de nuvarande institutionella och studiesociala förhållandena inom vuxenutbildningen. Ett antal läroanstalter — i statlig, kommunal eller enskild regi — har tillkommit för att tillgodose de vuxnas utbildningsbehov. Delegationen har beräknat det antal personer, som bedriver studier vid dessa utbildningsanstalter, till omkring 5 000 för de allmänbildande skolorna, c:a 1 600 för de tekniska och omkring 400 för de merkantila skolorna. Därtill kommer breviskoleeleverna, vilkas antal är svårt att uppskatta.

Studiehjälpen till de vuxenstuderande utgår dels i form av bidrag till kursavgifter (statens kompletteringsgymnasium, breviskolestipendium), dels — därest skolan är statlig eller står under statlig tillsyn — i form av räntefria lån ur allmänna studielånefonden; vid vissa läroanstalter kan ett stipendium utgå i samband med lånet, dock endast som en mindre del av de sammanlagda förmånerna.

Delegationen uppfattar principiellt vuxenutbildningen som en samhällsuppgift, vilken är ett nödvändigt komplement till ungdomens fostran och utbildning. Samhället — stat och kommun — bör sålunda kostnadsfritt och i erforderlig utsträckning ställa undervisningsresurser till förfogande för de vuxnas lika väl som för ungdomens utbildning. Vuxenutbildningens organisation bör vidare vara en integrerande del av den samhälleliga utbildningsorganisationen. Vuxenutbildningens pedagogiska och administrativa ledning bör handhas av samma organ, som bär ansvaret för ledningen av skolväsendet i övrigt.

Utformningen av den gymnasiala vuxenutbildningen på längre sikt torde komma att behandlas av gymnasieutredningen. Starka skäl talar emellertid för en skyndsam utbyggnad av vuxenutbildningen. Utbildningsmöjligheterna är begränsade, särskilt för dem som vill genomgå fackgymnasial utbildning och för dem som bor i landets glest befolkade delar. På flera håll utgår dryga avgifter för undervisningen. Den statliga studiehjälpen till de studerande är blygsam, inte minst med hänsyn till att det många gånger är önskvärt eller nödvändigt för den studerande att för viss tid ta ledigt från förvärvsarbetet för att kunna genomföra sitt studieprogram.

De förslag som delegationen framlägger har till syfte att i första hand förverkliga följande mål.

1. En väsentlig och skyndsam förstärkning av utbildningskapaciteten på

gymnasiestadiet, särskilt en förstärkning av den merkantila och tekniska utbildningen.

2. En jämnare geografisk spridning av utbildningsmöjligheterna för vuxna, särskilt med hänsyn till Norrland.

3. En planmässig samordning av samhällets insatser på vuxenutbildningens område.

4. En avgiftsfri undervisning vid statsunderstödda läroanstalter för vuxenutbildning.

5. En förstärkning av samhällets insatser för studiehjälp till de vuxna eleverna.

Delegationens förslag till utbyggnad av vuxenutbildningen koncentreras till två studieformer, nämligen kvällsgymnasier och vuxenläroverk. Båda slagen av läroanstalter har visat sig fylla angelägna utbildningsbehov och kan uppvisa goda utbildningsresultat. De båda studieformerna kompletterar därjämte varandra på ett utmärkt sätt; vuxenläroverket vänder sig i första hand till glesbygdsbefolkningen, medan kvällsgymnasiet i huvudsak betjänar större befolkningscentra. Riktlinjerna för delegationens förslag utformas i kapitel III.

Delegationen föreslår, att ett nytt läroverk för vuxna inrättas och förläggs till Härnösand. Detta nya läroverk liksom det nuvarande läroverket i Norrköping utbyggs till att omfatta jämväl merkantil och teknisk gymnasieutbildning. För detaljutformningen av delegationens förslag redogöres i kapitel IV.

Delegationen framlägger vidare förslag till statsbidrag till kommunala kvällsgymnasier; statsbidraget avvägs därvid efter den kostnadsfördelning mellan stat och kommun som gäller för de statliga läroverken. Undervisningen vid kvällsgymnasierna skall enligt förslaget vara avgiftsfri. Vid kvällsgymnasium skall kunna bedrivas såväl allmänbildande som fackgymnasial utbildning. För utformningen av dessa förslag redogör delegationen i kapitel V.

Delegationen föreslår vidare, att den nuvarande handelsgymnasieexamen för privatister förändras, då nya kurs- och timplaner utfärdas med anledning av förlängningen av utbildningstiden vid handelsgymnasierna. Enligt delegationens förslag till merkantil privatistexamen, för vilken närmare redogöres i kapitel VI, skall det vara möjligt för privatist att i framtiden avlägga handelsgymnasieexamen genom tentamina ämnesvis.

Slutligen framlägger delegationen även ett förslag om att det vid sidan av nu utgående räntefria studielån och stipendier i samband härmed, införs särskilda stipendier för att möjliggöra för studerande vid läroverk för vuxna samt statliga eller statsunderstödda kommunala kvällsgymnasier att ha ledigt från sitt förvärvsarbete i studiernas slutskede, d. v. s. inför examen. Stipendierna föreslås utgå antingen som helt stipendium med 2 000 kronor på gymnasiestadiet och 1 000 kronor på realskolestadiet eller som halvt sti-

BILAGA 1

Förslag till fördelning av perioder med muntlig undervisning vid läroverken för vuxna

Förslag till fördelning av perioder med muntlig undervisning vid läroverken för vuxna: realskola och allmänbildande gymnasium.

År / Period	Vårtermin				Hösttermin		
	4	5	6	7	1	2	3
1					Ag 1 R 1		
2		R 2	Ag 2				
3	Ag 3 R 3						Ag 4 R 4
4						Ag 5 R 5	
5		Ag 6	R 6	Ag 7			

Anm. Ag1 = första kurs med muntlig undervisning i det allmänbildande gymnasiet. R = realskolan.

Förslag till fördelning av perioder med muntlig undervisning vid läroverken för vuxna: tekniskt gymnasium, teknisk fackskola samt förberedande kursen för inträde till teknisk fackskola.

År / Period	Vårtermin				Hösttermin		
	4	5	6	7	1	2	3
1	Tf 1	F 1			Tg 1	Tf 2	F 2
2			Tg 2	Tf 3			
3		Tg 3 Tf 4			Tf 5		Tg 4
4			Tf 6	Tg 5			Tf 7
5	Tg 6					Tg 7	
6				Tg 8			

Anm. Tg1 = första kurs med muntlig undervisning i det tekniska gymnasiet. Tf = tekniska fackskolan. F = förberedande kurs för inträde till teknisk fackskola.

Preliminärt förslag till fördelning av perioder med muntlig undervisning vid läroverken för vuxna: handelsgymnasium.

År / Period	Vårtermin				Hösttermin		
	4	5	6	7	1	2	3
1	Hg 1				Hg 2		
2			Hg 3				
3		Hg 4				Hg 5	
4				Hg 6			Hg 7

Anm. Hg1 = första kurs med muntlig undervisning i handelsgymnasiet.

Översikt över förslag till fördelning av perioderna med muntlig undervisning vid läroverken för vuxna.

Skolform / Period	Vårtermin				Hösttermin		
	4	5	6	7	1	2	3
Realskola	3	2	6		1	5	4
Allmänbildande gymnasium	3	6	2	7	1	5	4
Tekniskt gymnasium	6	3	2	5; 8	1	7	4
Teknisk fackskola	1	4	6	3	5	2	7
Förberedande kurs		1					2
Handelsgymnasium	1	4	3	6	2	5	7

Tekniska gymnasiets byggnadstekniska linje

Läroämne	Antal undervisningstimmar per vecka i varje muntlig kurs							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Matematik	10	7	6	6	5	—	—	—
Fysik	6	7	7	6	5	—	—	—
Kemi	3	3	3	3	3	—	—	—
Ritteknik	5	4	—	—	—	—	—	—
Projektionslära	5	3	—	—	—	—	—	—
Mekanik	—	3	3	3	3	—	—	—
Hållfasthetslära	—	—	3	4	3	—	—	—
Maskinlära	—	—	—	—	—	2	2	4
Elektroteknik	—	—	—	—	—	3	3	4
Byggnadsstatik	—	—	—	—	—	—	5	6
Byggnadskonstruktionslära	—	—	2	2	3	10	7	9
Byggnadsutformning	—	—	2	2	3	4	—	—
Byggnadsteknik och materiallära	—	2	3	3	3	5	—	—
Väg- och vattenbyggnadsteknik	—	—	—	—	3	5	5	5
Byggnadsekonomi och byggnadsplanering	—	—	—	—	—	—	3	5
Fältmätning	—	—	—	—	—	3	6	—
Företagsekonomi	—	—	—	—	—	2	2	3
Arbetspsykologi	—	—	—	—	—	—	1	1
Nutidshistoria och samhällslära	—	—	—	—	—	3	3	—
Svenska	2	2	2	2	2	—	—	—
Engelska	3	3	3	3	2	—	—	—
Tyska	3	3	3	3	2	—	—	—
Summa	37	37	37	37	37	37	37	37

Tekniska fackskolans maskintekniska linje

Läroämne	Antal undervisningstimmar per vecka i varje muntlig kurs						
	1	2	3	4	5	6	7
Matematik	10	6	7	5	—	—	—
Fysik	6	4	5	5	—	—	—
Kemi	3	3	3	3	—	—	—
Ritteknik	4	3	—	—	—	—	—
Projektionslära	4	3	—	—	—	—	—
Mekanik	—	2	3	3	—	—	—
Hållfasthetslära	—	2	4	3	—	—	—
Elektroteknik	—	—	—	—	4	4	6
Materiallära	—	—	—	3	8	—	—
Verkstadsteknik	—	2	2	3	7	10	10
Maskinelement och konstruktionsteknik	2	2	3	3	6	7	7
Kraft- och värmeteknik	—	2	2	3	8	11	11
Företagsekonomi	—	—	—	—	2	2	2
Arbetspsykologi	—	—	—	—	—	1	1
Samhällslära	—	—	—	—	2	2	—
Svenska	2	2	2	2	—	—	—
Engelska	3	3	3	2	—	—	—
Tyska	3	3	3	2	—	—	—
Summa	37	37	37	37	37	37	37

Tekniska fackskolans husbyggnadstekniska linje

Läroämne	Antal undervisningstimmar per vecka i varje muntlig kurs						
	1	2	3	4	5	6	7
Matematik	10	6	7	5	—	—	—
Fysik	6	4	5	5	—	—	—
Kemi	3	3	3	3	—	—	—
Rit teknik	4	3	—	—	—	—	—
Projektionslära	4	3	—	—	—	—	—
Maskinlära	—	—	—	—	2	2	4
Elektroteknik	—	—	—	—	4	4	4
Byggnadsmekanik och hållfasthetslära	—	3	6	7	—	—	—
Husbyggnadskonstruktionslära	—	—	—	2	8	7	9
Byggnadsutformning	—	2	2	3	10	8	10
Byggnadsmateriallära	2	3	3	3	—	—	—
Husbyggnadsteknik	—	2	3	3	5	3	3
Byggnadsorganisation	—	—	—	—	3	2	3
Fältnätning	—	—	—	—	3	6	—
Företagsekonomi	—	—	—	—	—	2	3
Arbetspsykologi	—	—	—	—	—	1	1
Samhällslära	—	—	—	—	2	2	—
Svenska	2	2	2	2	—	—	—
Engelska	3	3	3	2	—	—	—
Tyska	3	3	3	2	—	—	—
Summa	37	37	37	37	37	37	37

BILAGA 3

Förslag till timplan för tekniska fackskolans
förberedande kurs vid läroverken för
vuxna under de muntliga kurserna

Läroämne	Antal undervisningstimmar per vecka i varje muntlig kurs	
	1	2
Matematik	12	12
Fysik	7	7
Kemi	5	5
Svenska	7	7
Teckning	6	6
Summa	37	37

BILAGA 4

Fördelning av antalet undervisningstimmar per vecka under ett läsår vid de tekniska linjerna enligt förslag till timplaner

	Hösttermin						Vårtermin							
	Tgm1	Tgb1	Tgm7	Tgb7	Tgm4	Tgb4	Tgm6	Tgb6	Tgm3	Tgb3	Tgm2	Tgb2	Tgm5	Tgb5
	Tfm5	Tfb5	Tfm2	Tfb2	Tfm7	Tfb7	Tfm1	Tfb1	Tfm4	Tfb4	Tfm6	Tfb6	Tfm3	Tfb3
Matematik	20		12		24		20		34		14		24	
Fysik	12		8		19		12		31		14		20	
Kemi	6		6		11		6		17		6		12	
Ritteknik och teckning	10		6		6		8		6		8			
Projektionslära	10		6				8				6			
Mekanik			2		6				9		6			
Hållfasthetslära			2		8				9				10	
Maskinlära	2		2		4		2				2		4	
Elektroteknik	8		7		10		7				8		10	
Materiallära	8						8		3				3	
Verkstädsteknik	7		11		12		6		5		10		14	
Maskinelement och konstruktionsteknik	6		9		10		7		6		9		12	
Kraft- och värmeteknik	8		12		13		8		5		11		16	
Byggnadsmekanik och hållfasthetslära			3						7				6	
Byggnadsstatik			5										6	
Byggnadskonstruktionslära			7		2		10		2				12	
Husbyggnadskonstruktionslära	8				9				2		7			
Byggnadsutformning	10		2		12		4		5		8		5	
Byggnadsteknik och materiallära					3		5		3		2		3	
Byggnadsmateriallära			3				2		3				3	
Husbyggnadsteknik	5		2		3				3		3		3	
Väg- och vattenbyggnadsteknik			5				5						8	
Byggnadsekonomi och byggnadsplanering			3										5	
Byggnadsorganisation	3				3						2			
Fältmätning	3		6				3				6			
Företagsekonomi	2		5		5		5				4		7	
Arbetspsykologi			2		2						2		2	
Nytidshistoria och samhällslära			6				6							
Samhällslära	4										4			
Svenska	4		4		11		4		15		4		8	
Engelska	6		6		6		6		10		6		10	
Tyska	6		6		6		6		10		6		10	

Anm. Tgm1 = gymnasiets maskintekniska linjes första kurs med muntlig undervisning. Tgb = gymnasiets byggnadstekniska linje. Tfm = fackskolans maskintekniska linje. Tfb = fackskolans husbyggnadstekniska linje. F = förberedande kurs för inträde till fackskolan.

KUNGL. BIBL.
7 FEB 1962
STOCKHOLM

STATENS
OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Försvarsdepartementet

Totalförsvarets personalfrågor. [3]

Socialdepartementet

Skogstillgångarna i Jämtlands län. [1]

Ecklesiastikdepartementet

Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet. [5]

Jordbruksdepartementet

Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. [2]

Inrikesdepartementet

Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. [4]